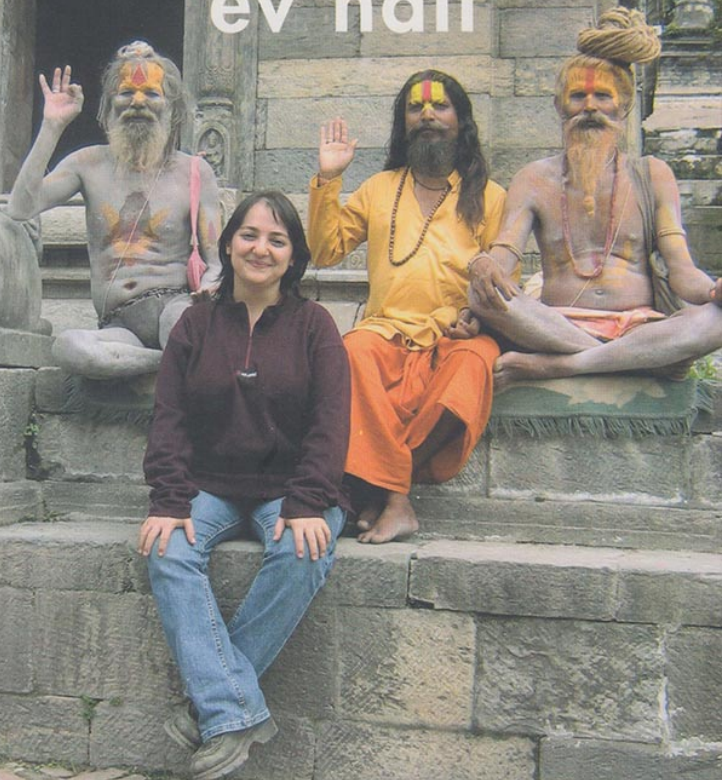

elif köksal katmandu'da ev hali

metis

Elif Köksal
KATMANDU'DA EV HALİ

Nepal'de öğretmenlik ve öğrencilik yaptı. Halen Bodrum, Kadikalesi'nde yaşıyor, kranio-sakral terapistliği yapıyor. Bu ilk kitabı.

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
Tel: 212 2454696 Faks: 212 2454519
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com
Yayınevi Sertifika No: 10726

Metis Edebiyat
KATMANDU'DA EV HALİ
Elif Köksal

© Elif Köksal, 2009
© Metis Yayınları, 2009

İlk Basım: Mart 2010
İkinci Basım: Şubat 2013

Yayıma Hazırlayan: Semih Sökmen
Kapak Fotoğrafı: Saner Gülsöken

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık:
Metis Yayıncılık Ltd.

Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No: 12/197-203
Topkapı, İstanbul Tel: 212 5678003
Matbaa Sertifika No: 11931

ISBN-13: 978-975-342-740-1

elif köksal
katmandu'da
ev hali

metis

*Anneme, Tenzin'e, Neil'a, Taşhi-la'ya,
Himalayalar'a ve denize,
şükranla,*

~~İçindekiler~~

- SUNUŞ • 11
- KATMANDU'DA EV HALİ • 17
- LU WONG • 28
- BAKİRE • 33
- BUDA'NIN DOĞUM GÜNÜ • 40
- UPAHAR • 45
- HİKÂYELERİN SONLARI • 46
- DİKKAT ET • 57
- İLK DEFA DENİZİ GÖRMEK • 68
- KIRMIZI • 69
- TANRI KOCALAR • 71
- DÜĞÜN • 74
- KOPAN MANASTIRI • 78
- BOMBAY • 81
- ŞİMDİ SABAH • 92
- BİR BATTANİYE BİR YORGAN • 94
- BU DANS EDEN BEN MİYİM? • 99
- GÜNLER BÖYLE GEÇİYOR • 103

ŞİMİT, PEYNİR •	113
ÇOCUK ALBAYIN YILDIZ LANETİ •	115
DEMİR ÇAĞ •	130
BUGÜN BAYRAM •	139
LOKTANTRA ZİNDABAD •	140
BARIŞ İÇİN BİR İMZA VER •	153
NEPALLİ OLMAK •	155
MAOCU LİDERLER •	162
YİNE BAYRAM •	165
GÖRMEDİĞİN BİR ŞEY •	167
DÜĞÜN MEVSİMİ GELDİ •	176
DELHİ'DE IŞIKLARDA •	178
BAYRAM •	179
BENİM BİR ARKADAŞIMDI •	182
GEÇEN YILIN AĞIRLIKLARI •	186
PAŞUPATİ BABALAR •	188
CANAKPUR •	194
KULAK TANRISI MECZUBU •	202
ZAMAN KALPSİZ BİR RÜZGÂR •	204
KADIKALESİ'NDEYİM •	211
EN BAŞA DÖNÜYORUZ •	212

MUSĀVĀDĀ VERAMANĪ SĪKKHĀPADAM
SAMĀDĪYĀMĪ

Doğru olmayanı söylemekten sakınmaya
söz veririm.

"...dahası, soylu olanların müridi, yalanı terk ederek yalan söylemekten imtina eder. Böyle yaparak, sayısız varlığa tehlikeden, düşmanlıktan, ezilmekten azat olma armağanını verir. Sayısız varlığa tehlikeden, düşmanlıktan, ezilmekten azat olma armağanını vererek, tehlikeden, düşmanlıktan, ezilmekten sınırsız azadeliğın içinde bir pay kazanır. Bu da dördüncü armağandır."

ABHISANDA SUTTA'dan

SUNUŞ

ZATEN ben bir gün bir kitap yazacaktım. İlkokul üçüncü sınıfta, *Gizli Yediler*'den esinlenerek bir roman yazmaya başlamıştım. Niyeyse bir panayırda geçiyordu; ilk bölümü vardı, orada karakterleri tanıyorduk. Kötü adamın palabıyıkları vardı. Çocukluğumun en mutlu anları, güzel kitabımı yazdığım iki üç gündür. Derken arkadaşım Güney, "Ya bu kitabı senden önce başkası yazmışsa, seni hapse atarlar, hayat boyu orda kalırsın," deyince korkup kitabımı imha ettim.

Sonra 1997 Eylülü ile 2008 Bahar arası Nepal'in başkenti Katmandu'da yaşadım. Başka gerçeklik, bazen başka gezegen gibiydi. Başlarda, meraklı gözüm ve mutlu turist kalbim dolayısıyla, haftada bir, olmayacak ama şefkatli bir şey oluyordu. Katmandu sokakları ve Tibetli lamalar gel beni yaz, diyordu.

Sevgili rahip öğretmenim Jatuk Tulku Taşhi Puntsok, sabahları yedide başlayan dil dersimizde Tibet'te iki gözüyle gördüğü ejderha, yeti, yerin altında yaşayan, altından atlara binen üç metre boyundaki *şıptak*'tan bahsediyordu. Taşhi-la'nın anlattığı acayip hikâyeleri dinlerken ne düşüneceğimi şaşırıyordum; kendime saklamak olmazdı. Kitap yazacaktık, parasıyla Taşhi-la Amerika'ya, ben Tibet'e gidecektim. Derken araya oğlumun dünyaya gelişi girdi. Aklım başka yere gitti, kitabı unuttum. Hatta eski bilgisayarımınla birlikte kaybettim. Taşhi-la rahip cüppesini çıkarıp kendini Amerika'ya attı, hâlâ Amdo'daki manastırı için para biriktirmeye çalışıyor.

Kitabı unuttum ama Nepal'in kesifliği devam etti. Bir gün krano-sakral öğretmenim, hikâyeler ruhundan taşıyor artık senin, bize

anlatıp anlatıp dikkatimizi dağıtma, kitap yaz, hem sakinleşirsin dediğinde, aradan sekiz sene geçmişti.

Nepal'e ilk gittiğimde, birtakım komünist öğretmenler yeraltına inip iç savaşı başlatalı bir sene olmuştu. *Katmandu Postası* gazetesinin üçüncü sayfasında küçük haberlerde, uzak köylerde Maoçu gerillaların yaptıklarından ara sıra bahsediliyordu. Zaman geçtikçe savaş büyüdü, Nepal'i, hayatımızı bir çeşit kuşattı. Ama Nepal hâlâ iyi bir yerdi.

Otuzlu yaşlarımı orada geçirdim, arada meraklı gözümü kaybettim. Günlük hayat Katmandu'da yine günlük hayattı. Alıştığımız öbür yerlerde yaşamaktan bir düzlemde pek farklı değildi. Nepal'de ama başka düzlemler de vardı sanki, onlar sahiden başkaydı:

Himalayalar. Katmandu şehrinin kuzeyinde bir uçtan bir uca altı, yedi, sekiz bin metrelik dağlar öyle duruyorlar. Bakması öyle mıknatıslı ki insan kendini dağların yüzü suyu hürmetine orada öyle bıraksa, memleketine dönmeyi unutsa şaşmamak lazım.

Lamaların kalbimizi zihnimizi temizlemek ve şefkat üzerine dersleri. Sokakta gördüğümüz manastırlardan içeri girip rahiplerin arka sırasında gözümüzü kapatıp oturmak. Orada öyle oturabilmek mümkün olduğu için insan memleketine dönmeyi unutsa şaşmamak lazım.

Biriyle tanışırken, güzel isminiz nedir? diye soruyoruz – *Tapa-iko subha nam ke ho?*

Merhaba ve hoşça kal yerine "İçindeki tanrıyı selamlarım," diyoruz, nasılsın yerine de "Pilavını yedin mi?" diye soruyoruz.

Bedenimizin tapınak olduğundan yola çıkarak, etrafımızdan ziyade içimizi temiz tutmak önemli – yani mesela tükürmeyenler pis.

Ölüm mesela, ağır, karanlık bir yer değil. Din, hayat ve sanat tortop olmuş öyle yaşıyorlar. Yıldızlar ismimize, kiminle ne vakit evleneceğimize karar veriyor.

İçine bir tanrıça girmiş küçük bir kız çocuğunun yüzü suyu hürmetine Nepal'in ayakta durduğuna inanıyoruz. Katmandu'nun yerlileri öyle inanıyorlar en azından.

Sabahları beşte kalkıyoruz, ziyaretler ve telefonlar altı-yedi civarında gerçekleşiyor. Misafirlerle otururken hep karşılıklı konuş-

mak durumunda değiliz, uzun suskunluklar normal. Sabah yedide evinize gelip oturan misafirin gördüğü bir gazeteyi kitabı karıştır-maya başlaması da normal misafir davranışı.

Telefonların yanlış düşmesi normal olduğu için, birini aradığı-mızda "Alo" yerine "Nereye düştü?" diye soruyoruz – *Kaha pare-yo?* Aradığımız şahıs yaşadığı mahallenin adını söylüyor. Yanlış dşmşseat diye kapatıyoruz, karşımızdaki zaten bizden özür bek-lemiyor.

Çiçeklerin sahibi yok. Bahenizdeki iekleri, tapınağa git-mekte olan birileri gelip koparabilir. Çiçekler nk Nepal'de tanrı-lara sunmak için varlar, bize değil tanrılara aitler.

Duygularımızı açığa vurmak ayıp, kızgınlık göstermek karak-ter zayıflığı. Karşımızdakini zecekse doğruyu söylemek terbiye-sizlik, teselli edici yalanlar bulmak erdem. Hata yapan birine onun adına utandığımızı göstererek dayanışmak için gülüyoruz.

Sokakta etrafımızdakileri hoş görmek üzerine kurulu bir hayat düşünün: Olmayacak bir şey yapan birine sinirlenmek yerine gl-veriyoruz. Trafikte şoförler burada çok kfredeceğimiz durumlarda kocaman sırtıyorlar. Sahiden.

Sevgili okuyucu, size en azından elinizde kitabım varken bu ruh halini diliyorum.

Kadıkalesi, 2008

Şunu anlamanızı istiyorum: doğal dünyada dokular, renkler, kokular yok. Güzellik, çirkinlik doğal dünyada yok. Hiç yok öyle şeyler. Orası bir enerji çorbası ve enerji alanları kaosu. Tam anlamıyla. Bunları alıp içimizde bir yerde bir dünya yaratıyoruz. Her şeyin olup bittiği yer kendi içimizde bir yer.

SIR JOHN ECCLES
1963 Nobel Tıp Ödülü

~~katmandu'da ev hatt~~

içi tanrıçalı teyze, ya da şaşırnak ruha iyi gelir

İÇİNE meşhur tanrıça giren minik teyze Aama'yı görmek sonunda kısmet oldu. Yıllardır arkadaşlarım hürmetle bahsederlerdi de şehrin güney ucundaki Balaju mahallesi uzak gelirdi. Meraklı gözünü kaybetmek böyle bir şey hayatta, insan iki dolmuşa binip tanrıça görmeye üşeniyor.

Aama ihtiyar bir teyze, aslında şaman. Yirmi beş senedir Hindu tanrıçaları, tanrıları gelip Aama'nın içine giriyorlar.

Ormanın orada Hint filmleri oynatan Asta Narayan sinemasının sokağında üç katlı kuru pembe eski bir Nevari evi. Yani alçacık tavanlı, ufak pencereci. Ufak sokak kapısından kafamızı eğip karanlığa girdik, loş kokulu koridoru aştıktan sonra alçak kapılara açılan iki tahta merdiveni değil, sağda aşağıya inen beton basamakları seçtik. Çamaşırların yıkandığı avlunun öbür tarafındaki soğuk odaya buyur edildik.

Pembe duvarları dolduran çerçevelere insanın baktıkça bakası geliyor: Hint usulü, buraların usulü, ceylan gözlü tanrı tasvirleri, Aama'nın yabancılarla çekilmiş fotoğrafları, Zeki Alasya'ya benzeyen afro saçlı Sai Baba'nın niyeyse düz değil, yan asılı resmi... Aama'nın neşeyle dans ederken çekilmiş resimleri. Aama bir evin oturma odasında oturmuş, arkada televizyon var, bir de beyaz kaz duruyor, arkası dönük, Aama elini kaza uzatmış.

Gümüş çerçevede bir yılan fotoğrafı, yarısı benekli yarısı şeritli, bir kayanın üzerinde ne güzel kavis çizmiş.

Kraliyet ailesinin kırk sene önceden kalma siyahbeyaz resmi.

Hepsi ciddi hem biraz hülyalı. Kralla ailesinin halkın önünde gülümsemeye başlamaları için otuz sene geçecek. Arkada kelebek göz-
lüklü üç prenses. Onların iki yanında iki prens, daracık şalvarlara
benzeyen beyaz pamuklu Nepal pantolonları giymişler; sağdaki
prens sağa, soldaki sola doğru bacak bacak üstüne atmış. Önde orta-
da o zamanın kraliçesi, iki yanında nerdeyse çorap darlığındaki pan-
tolonlu bacaklarını çapraz yapmış kral ile veliaht prens. Fotoğrafçı
koskoca kraliyet ailesinden simetrik bir imge yaratmış, güzel olmuş.

Yandaki koltukta hastabakıcı yeşilinden yastıklar. Nepal'de sa-
tılan bütün koltuklar gibi minik koltuk, buraların ufak tefek insanla-
rı için yapılmış. Yastıkların birinin altında bir çift çorap tortop edil-
miş duruyor, oğlumun etrafa dağıttığı rancerleri ararken gördüm.
Ev hali.

Çekmeceye koyarken yuvarlarız hani ikisini birbirine, işporta-
da çorapları bazen öyle tortop edip satıyorlar burada.

Aama'nın her gün sabahtan öğleden sonraya kadar içinde otu-
ran tanrıça Harati Ma ve Harati Ma'nın oğlu Vaşin Baju ile beraber
bir köşesinde bağdaş kurduğu oda arkada.

Aama, Nepalce "anne" demek. Benim anneanneme de orta sını-
fın altındaki herkes "anne" derdi. Mavi gözlü altın dişli köy kasketli
çeyizci Necati mesela, bohçasını sırtında taşır taşır sonra eve gider-
ken bazen üşenir kapımızı çalardı, anne şu şurda dursun ben yarın alı-
rım. Çocukken kapının arkasında Necati'nin çocukları hiç ilgilendir-
meyen hazinelerle dolu kocaman bohçasını görmeye alışıkta.

Leylak renginden perdeli arka odaya giriyoruz. Duvarlarda çer-
çeveler.

Aama ufacık bir ihtiyar teyze. Uçuk sarılar giyinmiş, beline sı-
cak sıcak sarı kuşak sarınmış. Bir köşeye ilişivermiş gibi. Etrafında
bir tanrı tasviri, pirinçten maşrapa, tepsi, tütsü paketi kalabalığı var.

Hemen önünde yandaki duvardan bir musluk çıkıyor. Aama'nın
önüne oturunca ilk iş ellerimizi yıkayıp arınmak gerekiyor. Aama
akıl verirken bir yandan ordan su doldurup uzatıyor, buraların usu-
lü dudaklara değdirmeden havadan, yukardan yani, açık ağzınıza
dökerek içtiğiniz suyun kabını, yine de enerjinizle kirlendiği için yı-
kayıp yerine koyuyor.

Aama tahtadan tek kişilik bir platformda yerden beş parmak yüksekte oturuyor, karşısında da dertliler için aynısından var. Aradaki sopsöğük betondan musluğun suyu akıp gidiyor. Öbür yanında duvarda başlıca Hindu tanrılarıyla tanrıçaları, hepsinin alnının ortasına yoğurtlu kırmızı beyaz sarı *tika* tozlarıyla yapılmış macunlar kondurulmuş.

Karşı duvarda siyah ve iki kedi büyüklüğünde bir *yak* kuyruğu asılı.

Orda burda siyah buruşuk naylon torbalar var. Bir avuç naylon torba duvardaki çerçevelerden birinin altından görünüyor; Aama'nın oturduğu bölmenin girişinde rafın kenarından başka bir torba tomarı fışkırıyor; köşedeki komidinin üstünde de torbalar. Çünkü Aama gelenlere hep bir şeyler veriyor. Tanrıça cömertliğiyle uzattığı birtakım mango, elma, üzüm, muz, siyah bereket pirinci, kem gözlerden korunmak için sarı un, gece uyumadan alna sürülecek kül, yastığın altına konacak pirinç, kazalardan korunmak için pembeli pirinç, tütsü, rudrakşa ağacının kutsal tohumlarından dizilmiş kocaman bir tesbih, şifalı tuz ya da mandalinayı insan bir yandan minnetle kabul ederken, bir yandan sahiden torba arıyor.

Harati Ma, çocukların koruyucusu. Aynı zamanda çiçek hastalığı tanrıçası. Şehrin en prestijli noktasında, maymunlu Swayambunath tepesinde, Katmandu'daki her şeyden daha eski Budist *Stupa*'sının dibinde Harati Ma'nın üst üste iki çatılı *pagoda* şeklinde tapınağı var. Üzerinde Nevar usulü, bakır ve pirinçten çok güzel ayrıntılı işlemler.

Saçları büyükçe bir kuş yuvasına benzeyen, otuz beş senedir burada yaşayan Amerikalı arkadaşım Joan diyor ki, yıllar önce tam o tapınağın önünde gezerken düşmüş mü ne olmuş, sonra Aama ona, geçen gün sen benim evimin önündeydin, böyleyken böyle oldu demiş. O gün bugündür her sabah Joan, Harati Ma tapınağının kapısında, içinde tereyağı ve elle eğrilmiş pamuk iplik fitil olan minik toprak kandillerden yakıyor.

Harati Ma'nın çocukların koruyucusu oluşunun çeşitli hikâyeleri var. Vaktiyle beş yüz yavrusunu doyurmak için her gün çocuk kaçıran bir iblis olup, Buda'nın onu yola getirdiği... Ya da çocukları

çok sevdiği için kaçırdığı... Efsaneler farklı ama cahil bir iblisken bizim Buda'yı tanıyınca arınıp aydınlanıp tanrıçaya dönüştüğünden hepsinde bahsediliyor.

2001 senesinde kral ve bütün ailesi öldürüldüğünde Harati Ma Aama'nın ağzından demiş ki, prens suçsuzdu, o gün orada beş katil vardı, daha da çok insan öldürüldü kimsenin haberi olmadı. Sonra polis gelmiş, Aama'yı politika konuşmaktan men etmiş. Koskoca tanrıça o günden beri politik sorulara cevap vermiyor. Tanrıçanın teorisini kırk yıldır burada yaşayan bir emekli diplomat arkadaşım da destekliyor. Bu hafta işi gücü bırakıp o geceye dair beş kitap okuduğum için benim artık hiç fikrim kalmadı. Eski prenses ev sahibimin büyük büyük dedesinin, 1850'lerde Kot sarayı avlusunda devletin ileri gelenlerinden yüzden fazla insanın öldüğü gece kendini başbakan ilan edişinin ayrıntıları ancak yüz sene sonra ortaya çıkmış; şimdi de kimse gerçeği beklemiyor.

Sabahları Aama, boynuna tedavülden çoktan kalkmış kalın madeni paralardan dizili ağır bir kolye takıp transa geçiyor, içine tanrıça Harati Ma ve oğlunu buyur edip, ağzını kulaklarını ellerini onlara ödünç veriyor. Bu aşkınlık halindeyken, bedeninde tanrıça ve tanrıçanın oğlu otururken ne olup bittiğini, ne konuşulduğunu Aama bilmiyor, ayıldığında hatırlamıyor. Arada soruyu dinlerken kafası düşüyor, uyuyakalıyor sanki, iki saniye sonra gözünü açıp cevap veriyor. Arada aynı anneannemin bizi şarkılı şarkılı okuyup üflerken gözünden yaşlar gelerek esnemelere kapıldığı gibi esniyor. Anneannem esnerse göz var derdi; burada da ağırlık, hasetlik diyorlar. Nepalli ve Türk anneanneler böyle can alıcı bir konuda aynı fikirdeler, dünya da sahiden küçük.

(İlkokulda her imtihan sabahı anneannemin bir gün önceden okuyup üfleyip yastığımın altına koyduğu beş kuru üzümü yedim. Anneannem hiç unutmazdı üzüm vaktini, üşenmezdi. Burada olsa da hayatsabahları için kuru üzüm okusa bana şimdi...)

O saçları kuş yuvasına benzeyen arkadaşım Joan ve denizkızlarına benzeyen Varya ile, Aama'nın önündeki tahta bankta soğuktan

kendimizi büzmüş oturuyoruz. Arkadaşlarım ellerinde listeye gelmişler: Anne hasta, arkadaş yalnız, başka arkadaş kanser, bir de hasta bebek var, kız yeni dükkân açıyor, misafir odasında uyuyan herkes hastalanıyor, deniz manzaralı evi satmak lazım, nasıl olacak... Aama acaba ne tavsiye ediyor? Elli yıldır Nepal'de yaşayan İsviçreli arkadaşım Loti, tansiyon ilacının dozajını ne yapsın ne kadar azaltsın diye sormaya gelmiş. Loti on altı yıldır bütün sorularını Aama'ya sorarmış.

Aama önce elinde ince bir çalı süpürgesiyle önündeki tahtada ayakta duran Varya'nın hemen dışını bedenine değmeden aşağı doğru süpürüyor, yani enerji bedenini temizliyor, titreşimini hafifletip yükseltiyor.

Aama soruları dinlerken bir yandan avcundaki pirinç tanelerini öbür elinin başparmağıyla karıştırıyor. Pirinçlerin bir araya gelip ne yazdıklarına bakıyor, sihirli pirinç harfleri okuyor sanki.

Uzun uzun Varya'nın 89 yaşındaki annesinin sağlığı konuşuluyor. Anne için bir *puca* yapmak gerekiyor, şimdilik bu kocaman tesbihi alsın. Yalnız arkadaş yakında iki kişiyle tanışacak, ikincisi hayırlısı. Kanserli olan ilaçlarını değiştirmesin. Hasta bebek bu hayata taşıdığı karmaları temizliyor, iyileşecek. Misafir odasında kırk sene önce birisi ölmüş, şu bir kaşık sarı unu yere serpmek lazım.

Sıra satılık eve gelince Aama avcundaki pirinçleri seyrederken, ooo ne güzelmiş ev, diyor. Acaba ne görüyor?

Loti tansiyon ilacını almaya devam etsin ama yarıya indirsin. Gelinine de dikkat etsin.

Tercümanımız, Aama'nın, eşofmanlı ev hali içinde, yeni nesil havalı gözlükleri yakışmış delikanlı torunu, sorularımızı özetleyerek soruyor, cevapları da uzun uzun çevirmeye üşeniyor. Arada torunun cep telefonu hiphop melodilerle çalıyor, yoldayım geliyorum, deyip kapatıyor. Amerika'ya işletme okumaya gidecekmiş yakında.

Sıra bana geliyor. Telefon yine çalmış, torun konuşmaya kapının önüne çıkmış, tercümansız oturuyorum Aama'nın karşısına. Tane tane, tanıştığımıza memnun oldum, derdim yok, diyorum. Derdin yok gibi görünmeyi seviyorsun, diyor, başka şeyler de diyor ama bu kadarını anlıyorum.

Bazen anlamadığım kelimelerin hayatımın anlamını, olup bitenlerin sebebini ve nereye varacağımızı aslında bana söylediğinden korkuyorum. Tanrıçaların, *lama*'ların, *sadu*'ların gözümün içine baka baka söyledikleri cümlelerin ortasını anlasam aklım öbür yarısında kalıyor bir an için, kalbim kuşkuyla sızlıyor, ya kaçırdıysam, ya şu dakika ifşa edilen dünyanın sırrıydıysa.

Elimi tutuyor, parmağını avcumun yollarından birer birer geçirip yerinde bir tespit yapıyor: Hiç para tutulmuyor bu ellerde, hemen dağıtıyorum. Çabuk tamir et ellerimi Tanrıça, diyorum. Kıs kıs gülüyor. Beni de evirip çeviriyor, elinde süpürgeyle enerji bedenimi süpürüyor, elimi yıkatıyor, bir yudum su içiriyor sonra elimdeki damlaları kafama sürdürüyor..

Kalkarken bir kaşık siyah pirinç, gazete kâğıdına güzelce sarıp elime tutuşturuyor; arkadaşlarıma da verebilir miyim diyorum, çok gülüyor, dur sen bunu da dağıtacaksın bari daha vereyim diyor. Kendini tutamayan bir dağıtıcı olduğum doğru, sade para değil eşya da tutamıyorum, her şey akıp gidiyor, her şeyi hediye ediyorum. Nasıl olsa yenilerini alırım diye çocuğumun bütün giysilerini kış günü yetimhaneye bağışlayan bir anneyim. Sokakta çıplak çocuk gördüm diye oğlumu iki defa paltosuz bırakmışlığım var – çocuğunun paltosunu çıkarttırıp başkasına veren sarsak anne.

Babam öldükten üç gün sonra, otuz yaşına kadar topladığım bütün kitaplarım çalındığında kalbimde fiziksel bir acı, sahici bir bağır yanması hissettim hissedeli hiçbir şey benim değil, öyle benim olamıyor artık.

Tibetliler de diyor ki, hayatta sahiden bize ait tek şey nefesimiz.

Aama'yı gören tahta sırada soğuktan birbirimize sokulmuş beklerken beton zeminde hasırdan ufak sert bir minderin üstünde beyaz sarili, beyaz saçlarının topuzu dağınık bir teyze oturmuş kandil fitili eğiriyor. Önünde toprak yoğurt kabının içinde kömürler yanıyor. Beyazlar giymiş, yani dul, ama Nevari olduğu için şanslı. Hindu toplumunda dul olmak ağır bir durum, kocasına uğursuzluk getirmiş demek. Dullar hayat boyu sadece sası yemekler yiyip beyaz giyiyorlar. Buraların kadınları için çok önemli cam bilezikler, renkli

boncuk kolyeler, altın küpeler dullara yasak. En önemli renk olan kırmızı da yasak. Hatta dört ayağı olan eşya üzerinde oturmaları, uyumaları yasak. Bütün kadınların süslü, kırmızı rujlu, boncuk kol-yeli ve altın küpeli, renkli sarili, sürmeli, hem ayaklarıyla sol elleri ojeli olduğu buranın dünyasında, dullar cüzamlı gibiler.

Katmandu vadisine herkesten önce gelmiş, kat kat çatılı pagodaların mimarı Nevariler bu konuyu aşmışlar; buraların ruhuna uygun bir çözüm bulmuşlar. Kız çocuklarını güneşin oğlu ile evlendiriyorlar. Güneşin oğlunun ismi Subarna Kumar. Sahici bir düğün töreniyle, kırmızı gelinlikli yüzü gözü boyalı yedi sekiz yaşındaki kız çocuğu, Subarna Kumar ile evlendiriliyor. Nikâh şahidi, ayva boyunda, sert kabuklu *bael* meyvesi.

Geçenlerde oğlumun sınıf arkadaşı yedi yaşındaki Biva'nın Subarna Kumar ile düğününe davetliydik. Gelin kırmızılarını giyinmiş kız çocuğu, bütün akşam kırmızı kadifeden tahtında kımıldamadan gururla oturdu, sınıf arkadaşları etrafta birbirlerini kovaladılar. Oğlumun iki bekâr öğretmeni Muna ve Anita'nın *bael* meyvelerini kaybetmiş oldukları ortaya çıktı. Otuz yaşında hâlâ bekâr olmak burada pek görülmediğinden koca bulamamaları buna bağlandı. *Bael*'i itinayla saklayıp arada parlatmak gerekiyormuş, hem çocuğun büyüünce evleneceği adamın boyu posu *bael*'e benzeyecekmiş. Fen öğretmeni Dipa'nın kocası da *bael*'i gibi ufak tefekmiş.

Nevari kızları Subarna Kumar ile evlendikleri için, bu hayat boyutundaki kocaları ölse de hiç sahiden dul kalmıyorlar. Zaten bu boyutta evlendikleri adamlar hayat arkadaşı, asıl kocaları Subarna Kumar, koskoca güneşin oğlu. Dolayısıyla dulluk kâbusunu az yaşıyorlar, beyazları hayat boyu yerine sadece bir sene giyiyorlar.

Nevari kadınları her sabah ve her akşam evlerinin çatılarına çıkıp güneşi selamlıyorlar, kocalarına içinde kırmızı zincifre tozu, dövülmüş pirinç, tütsü, muz, yoğurt olan tepsiyi sunuyorlar uzaktan.

Fital eğiren teyzeyi yanımızda oturmaya çağırıyorum ama giysilerini işaret ediyor, gelmiyor. Dört ayaklı tahta sıramız teyzeye yasak. Gençten çirkin bir kadın geliyor, yere çömelip teyzenin önündeki korları kendi önüne çekiyor, sonraki bir saat boyunca teyzeyi hiç düşünmeden kendi ellerini ateşin üstünden çekmiyor. Çok üşü-

yor belli. Hava çok soğuk. Buradaki bütün evler gibi hiç ısıtılmayan betondan bir odadayız; buradaki herkes gibi onların da sıcak tutacak giysileri yok. Çirkin kadın göbeği açıkta bırakan sarisinin üzerine şal sarınmış, dul teyzede o da yok. Fakirlikte insan kendi derdiyle uğraşiyor; kalp açılması için galiba önce azcık hayat emniyeti gerekiyor.

Bizden sonra bir bebek getiriyorlar. Alnına kırmızı tika tozu sü-rülü, nazardan saklayan sürmeleri akmış çekik gözlerinin etrafı kap-kara, kulakları altın küpeli, el ayak bilekleri kalın gümüş bilezikli, saçları hardal yağıyla yapıştırılmış, yani işte buraların bütün itina edilen oğlan bebekleri gibi bir bebek. Hastaymış, bebekleri koruyan tanrıçaya saygıyla uzatıyorlar.

Aama'nın siyah pirinci Joan'ın posbıyıklı uzun beyaz saçlı kocası-nın bavuluna serpiliymiş, Bangkok'ta bavul çalınmış, sonra içi-ndekilere dokunulmadan geri gelmiş. İhtiyar hipi arkadaşlarımin ha-yatta değer verdikleri her şey bu bavulun içindeymiş.

Üçüncü gidişimde karşısına oturur oturmaz Aama diyor ki, oğ-lunu üzdün yeni, yapma. Daha yeni oğluma sabredememişim, son-ra çok üzülmüşüm. Ayrıntıları Aama anlatmaya başlıyor, kafamdan geçenleri kalbimden geçenleri evimde olanları sayıyor. Tanrıça, be-nim gördüğüm yorumladığım anlattığım tanrıça olmayı reddediyor; bana da gözlemleyen zihnimi bırakıp karşısında bir çeşit çıplak sa-vunmasız oturmak kalıyor. İlk defa perdelerim pencerelerim açıl-mış, içimde olup bitenleri seyredip bana anlatıyor biri. Ağlayarak dinliyorum. Bir sene sonra memleketine dönmen lazım artık, diyor.

Tanrıça ben seni yazdım, müsaaden var mı, diyorum. Biliyorum yazdın, güzel yazdın, diyor. Kitap bitecek mi, basılacak mı, diyo-rum, e birazı basıldı ya, diyor, gözleri parlıyor yaramaz çocuklar gi-bi. Üç hikâye yeni basılmış.

Geçen hafta oğlumu ormanda bir ceylan ısırduğında Aama'ya gidi-yorum. Yetkililer bir şey olmaz demişler ama emin olmaya ihtiya-cım var. Aama'ya ceylan deli miydi, diyorum. Nepalce kuduz ile de-li aynı kelime: *Pagal*. Uzanıp elini pirinç torbasına daldırıyor, avcu-na aldığı pirinçleri öbür eliyle karıştırmasıyla, ormandaki ceylanla-

rın hangisinden bahsettiğimi biliyor. O ceylandan zarar gelmez, hem oğlun da çok üstüne gitti hayvanı korkuttu, diyor.

Hazır yalnız gitmişim, tercüman da yok, cesaretimi toplayıp, peki ne olacak böyle, kendime bir adam bulsam mı, bakınmaya başlasam mı, diyorum. Oğlun var ya daha ne istiyorsun, diyor Tanrıça – ne de olsa Asyalı bir tanrıça, muhafazakâr demek ki. Oğlun büyüünce bakmaya başlayabilirsin, diyor. Beş sene, on sene, ne vakit, diyorum. Oğullarının büyüdüğünü bir türlü kabullenmeyen buraların anneleri gibi, Tanrıça tutup, yirmi yaşına gelsin hele, diyor. Yedi yaşında olduğunu hatırlatıyorum her ihtimale karşı; biliyorum biliyorum, yirmi yaşına gelmeden bakmayacaksın kimseye, diyor. Öyle önemli ki bu durup durup aynı şeyi söylüyor, konu çoktan değiştiğinde bile.

Komşulardan bir teyze geliyor. Mutlu bir kadın, altınlar takınmış, kahkahalarla konuşuyor. Telefon faturası yüksek gelmiş onu anlatıyor. Bizim Aama da lafa karışıyor, yüksek gelen faturalar üzerine bir şeyler söylüyor.

Tanrıça'nın gitme vakti geliyor. Aama bir şeyler mırıldanıyor, sallanıyor, esnemeye başlıyor... Esnemesinin yarısında hık diye sarılıyor, duruşu değişiyor... Bedeninden bir şey çıktı gitti gibi sahidan, gözümüzün önünde.

Tanrıça çıkınca sıra oğluna gelirmiş. Aama bu sefer bambaşka, adeta yedicüce sesiyle kikir kikir kikirdeyerek hatırımızı soruyor. Aama'nın bedeninde bu sefer Harati Ma'nın oğlu Vaşın Baju konuşuyor.

Şaşırmak ruh kurumasına nasıl iyi geliyor, yıllardır doğru dürüst şaşıramamış gözlerimi Aama'dan alamıyorum.

Vaşın Baju çok kibar, durmadan kikirdeyerek tatlı tatlı konuşuyor. Varya'ya, annen için kutsal *rudrakşa* ağacının tohumundan dizili tesbihi gönderen bendim, diyor; Varya çok teşekkür ediyor. Galiba ellerimdeki yolları düzelterek siyah pirinç de Vaşın Baju'nun fikriymiş. Çok iyiliksever olduğunu sonra anlatıyorlar: Varya dışı koltuğunda

canı acıdığında yardım istemiş, Vaşin Baju hemen gelmiş. Hadi şimdi gitmem lazım müsaadenizle, darda kalırsanız beni unutmayınız efendim, diyor, en kibar şekilde, yediciçe sesi. Hep beraber güle güle diyoruz. Niyeyse hepimiz onur duymuşuz, ellerimizi kalbimizde birleştirip *namaste* diyoruz, yüzünü bilmediğimiz iyi kalpli yeni arkadaşımızı saygıyla uğurluyoruz.

Namaste burada merhaba ve hoşça kal yerine kullanılıyor, içindeki tanrıyı selamlarım demek.

Aama bir daha hık diyor, bir defa sarsılıyor, omuzları düşüyor. Kafayı kaldırıncı bizi gördüğüne şaşırıyor, aaa hoşgeldiniz, nasılsınız diyor, yeni, başka bir sesle. Varya'nın annesini merak ediyormuş ne zamandır, nasıl olduğunu soruyor. Bu uçuk renkleri giymekten bıktım, diyor, kocası öleli nerdeyse bir sene oluyormuş, senesi geçsin güzel renkler giyeyim yine, diyor.

Çay geliyor, sade üçümüze, bir de Aama'ya, sütlü, baharatlı, hem sıcacık hem tatlı. Yeri geldi: "Baharat" kelimesinin Hindistan'ın resmi adı olduğunu, burada baharat yerine, "karışım" anlamında *masala* dendiğini söyleyeyim şimdi.

Bizi kapıya kadar geçirmek için Aama ayağa bir kalkıyor ki minicik. Belki bir metre boyunda.

MASALA ÇAYI

Sabah beşte kahvaltı niyetine içilen çayın zengin evinde pişeni için yarım litre su tencerede kaynatılır. İçine yarım litre süt ve havanda yeni dövduğünüz şu *masala* eklenir:

On karabiber tanesi, kışın içimizi ısıtır,
bir santimlik taze zencefil parçası ya da bir çimdik kuru zencefil,

iki yeşil kakule, tohumları ve kabuğuyla dövülmüş,
iki kahverengi kakule, o da öyle.

Yarım parmak tarçın kabuğu,
dört karanfil,

yıldız anasonun bir yıldız ayağı,
iki rezene tohumu,
bir minik çimdik küçük hindistancevizi tohumu rendesi.
Üç beş taşım kaynayınca çay ve şeker eklenir, altı kısılır.

Fakir çayı için, sütü azaltıp sade zencefil koyalım.

Suşanta Baba'nın yetimhanesinde içtiğimiz çay için sütlü çaya sadece beş altı karanfil. Öyle güzeldi ki ahçı teyzeyle sokakta karşılaştığımızda alıp eve getirmiştım, karanfilli çay yapsın diye.

Okul kantinlerinde içilen çay için tencerede sütsüz, açık bir çay kaynatalım, içine limon ve çok şeker.

Nepalli entelektüellerin buluşma yeri Gurukul tiyatrosundaki yeni ay konserlerinde verilen çay için süt koymayalım, çok miktarda karabiber.

Yapmışken adına da çay değil *çiya* diyelim. Hindistan'da *çay*, Tibet'te *ca* diyebiliriz. Tibetlilerin evinde, manastırlarda pişen çay için biraz süt, tereyağı ve tuz ekleyelim. Şeker yok. *Nga-la ca ma teğ-roğ-nang*, "Lütfen bana çay vermeyin," demek. Bunu demeyeceksek en az iki bardak içelim – bir bardak içmek ayıp.

Katmandu'ya yanlışlıkla gelmiş Iraklı Asuri mültecilerin evinde pişen çay için demliğe siyah çayla birlikte bir sap adaçayı koyalım. Adaçayına onlar *meryemiye* diyecekler.

tu wong

şahmerandan korunma dersleri

DRUPTOP RİNPOÇE'NİN manastırının avlusunda yerde diz dize oturmuş yüzlerce insanız. Maymunlu tapınak Swayambunath'ın arkasındaki dua bayraklı tepede. Nagalarla iyi geçinmek için *wong*, yani Lama'dan el almaya geldik. Nagalar, gönülleri hoş olursa zenginlik bahşediyorlar, kızdıklarında en azından deri hastalıklarına yakalanıyoruz.

Tantrik Budizmde öğretileri hem kulağımızla duyup dinlemek hem de enerjilerini hissetmek gerekiyor. Yani el alınıyor. Rinpoçe nagalı metni iki günde bize okuyacak. Arada eliyle kafamıza dokunacak, avcumuza kafamıza şifalı su dökcek, kendi öğretmeninden aldığı titreşimleri bize verecek. Tantrik öğretiler yüzyıllardır böyle aktarılmış.

Rinpoçe dumanlar içerisinde oturuyor, etrafından da dumanlar yükseliyor. Yerde sapsarı ejderhalı bakır buhurdanlıkta ardıç yaprakları ve başka birtakım ağaçlardan yapılmış şifalı tütsüler yanıyor.

Avluyu örten muşambanın üzerinde kuru yapraklar ve rüzgârda sallanan gölgeleri var. Kocaman bacaklı bir siyah kelebek önümüzde uçuşuyor.

Rinpoçe tatlı tatlı anlatıyor, gülüyor. Hiç saç yok, gözlüklerinin sapı küçük kafasında kulaklarının iyice üzerinde kalıyor. Alnında güzel dalgalara benzeyen çizgiler var.

Sırtlarından aşağı ince beyaz saç örgüleri inen kulakları turkuaz taşlı buruşuk nineler ile sırtlarından aşağı ince beyaz saç örgüleri inen kulakları turkuaz taşlı kovboy şapkalı amcalar, avuçlarını kalp-

lerinin üstünde nilüfer çiçeği diye birleştirmişler, Rinpoçe'yi dinliyorlar. Hayat boyu taktıkları kocaman turkuazlardan, ninelerin bazılarının kulak memeleri Buda heykellerinininki gibi uzamış. Bir yanımda Tibetli bir prenses oturuyor, mahzun prenses. Öbür yanımdaki ihtiyar teyze, kafası öne düşmüş uyukluyor, elinde tesbihi. Arada gözünü aralayıp biraz tesbih çekiyor. Mantralarla tabii.

Beş naga ailesi var, diye anlatıyor Rinpoçe. Etraftaki herkes kızıl derilere benziyor.

Rinpoçe gazoz içiyor. Önündeki masada plastik pembe güller var. Ejderhalı örtü. Ses alma aleti, mikrofon, *puca* malzemeleri –minik, yeşil, insan kafatasından yapılmış davul, çan, altın gümüşle kaplanmış kafatasından çanak– buğulanmış bir bardak gazoz.

Manastırlardaki kafatasından taslarla femur kemiğinden borazanlar, Budistler ölümü unutmasınlar diye. Güney Tayland'da bir manastırda mesela, kapı ağzında ayakta duran bir iskeletin yanından geçiliyordu. Eşraftan biri vasiyet etmiş öyle kendini.

Tahtadan, mahalle marangozunun elinden çıkmış sade bir tahtta oturuyor Rinpoçe; sırtındaki sarı ejderhalı yastığın etrafı bordo fırfırlı.

Bedenimiz, konuşmamız ve zihnimiz nagaların koyduğu engellerle bağlanabilir, diyor.

Etrafında dört rahip ellerinde *puca* malzemeleriyle ayakta bekliyorlar. *Pucayı* nefesleriyle kirletmesinler diye ağızları beyaz mendillerle örtülü; kovboy filmlerindeki banka soyguncularını andırıyorlar. Rahiplerden birinin tuttuğu kırmızı naylon leğene Rinpoçe mantralar okuyarak bir şeyler atıyor. Dur bunun sırası şimdi değil di öbürü nerde, diyor.

Rahipler renkli ibrişim yumaklarıyla aramızda geziyorlar. Her sıra bir ibrişim parçasını tutuyoruz; her birimiz elimizden boynumuzun arkasından ibrişimi geçiriyoruz. Böyle bağlanıyoruz birbirimize. Etrafımızda elimizde birbirimize sahici bağlarla oturuyoruz.

Dedelerin ninelerin kucaklarında bebekler var. Kırpık saçları ütülenmiş iki genç kız merdivende cep telefonuyla konuşuyorlar. Günlerini kutsal mekânlar etrafında secde ederek geçiren rahip rengi kıyafetli hacılar, yaştan ve güneşten gözbebekleri bulutlanmış

saçsız rahibeler. Ejderhalı ipek brokarlar giyinmiş zengin teyzelerle bitli fakir teyzeler dip dibe oturuyorlar.

İpin kendimizdeki parçasını koparıp avcumuzda yuvarlıyoruz. Herkes elindeki ipi yuvarlarken Andrea kulağıma, bu iple dertlerimizi veriyoruz, diyor. O öyle deyince dertlerimi bırakmak kolay gelmiyor. Rahipler gelip ipleri topluyorlar; dertlerimiz yumak yumak bizi terk ediyor.

Sahiden hafiflik sonra.

Bordo kıyafetliler dışında neredeyse herkesin boynunda, kulağında, en azından yüz sekiz taneli tesbihlerinde maviyemiş turkuaz ve kırmızı mercan parçaları. Yanımda uyuklayan teyze karpuz dili mi desenli çoraplar giymiş.

Çay vakti. Ön dişleri dökülmüş minik bir rahip iç içe plastik bardakları bir türlü dağıtamıyor, hem çok iyi sırtıyor. İlk defa kalabalık içine çıktığı belli.

Rinpoçe gazoz içiyor.

Kocaman alüminyum çaydanlığın üstünde kırmızı beyaz puanlı tutak bana emniyetli bir hatırayı çağrıştırarak gibi.

Melamin kâselerde tereyağlı sütlü tuzlu Tibet çayı. Yirmi beş senedir avlunun öbür yanındaki kulübede yaşayan arkadaşım Andrea, içme çayını Rinpoçe içmeden, diyor.

Rahipler ellerinde bakır sürahilerde şifalı su *amrit* döküyorlar kafamıza. Arınalım iyileşelim diye. Kafamıza dökülen damlaları elimize alıp dertli yerlerimize sürüyoruz.

Aklım çayda. Tereyağlı çay soğumuşken büsbütün zor içiliyor. Tibetçe öğrenmeye, "Lütfen bana tereyağlı çay vermeyin" diyebilmek için başlamıştım. *Nga-la pö ca mağ teğ roğ nang*.

Hep beraber bir yudum alıyoruz. Baharatlı tatlı Nepal çayı! Meğer yersiz endişeleniyoruz hayatta.

Rahipler aramızda dolaşip plastik çiçeklerle kafamızın tepesine vuruyorlar, taç çakramıza. Bunlar hep enerji aktarımı, inisiyasyon. Kafatasımızda sanki karıncalar gezmeye başlıyor.

Pirinç yağmuru başlıyor. Havaya avuç avuç pirinç, neşeyle savuruyoruz. Kucağımıza önümüze düşen pirinçleri toplayıp ileriye savuruyoruz. Yerde bir pirinç tanesi, karıncanın biri sırtında taşıyor.

Rinpoçe'nin arkasındaki kapıdan avluya giren köpeği rahipler kovalıyor. Merdivende bir yavru maymun geziyor.

Çok televizyon seyretmeyin zihninizi deli yerlere götürür, diyor Rinpoçe.

Sabah Rinpoçe manastırın meditasyon odasında nagaları memnun etmek için puca yapmış. Masada hediyeler sunulmuş, nagalara:

Deniz kabukları
yeşim taşından ejderhalar
yeşim taşından başka hayvanlar
turkuaz
akik
kehribar
kocaman epeski inci turkuaz mercanlı kolye
oyuncak yılanlar
kaplumbağalar
hatta plastik ufak balina
safran
küçük hindistancevizi
sandal ağacı
sarı beyaz sentetik ipek *kata*'lar
sedefli kabuklar
sarı pirinçten tereyağ kandilleri
plastik kertenkeleler, değişik boylarda
paralar.

Çubası en iyi kumaşlardan yapılmış çok yakışıklı bir ihtiyar çelebi amca döne döne bir şey arıyor. Güzel şapkası var. Dediklerinden bir "mavi" kelimesini anlıyorum, beraber bakıyoruz; masanın kenarına koyduğu adak torbasının içinde unutmuş, mavi kurdeleli bir torba, ben buluyorum, nasıl seviniyor. Kafa kalmadı, diyor galiba.

Wong'dan sonra, kolumuza bağlayınca bizi nagaların hiddetin-

den bir sene müddetle koruyacak beyaz iplikler dağıtılıyor. Yirmi santimlik bu iplikler öyle kıymetli ki kalabalık rahipleri eziyor. Rahiplerden biri elinde ipliklerle kenardaki dama kaçıyor. Naga ipliklerinden bir tomar bana düşüyor; hayat böyle ya, dağıtan rahiplerden biriyle sokakta karşılaşp sohbet etmişliğimiz var. Bir çeşit hazine, herkes ikinciye almak için damdaki rahiple uğraşiyor. İlerleyen günlerde sakınarak dağıtacağım; naga iplikleri Katmandu'da çok makbule geçecek.

Ertesi hafta 3500 senelik Vacrayogini tapınağında, otobüsün muavini yağmur yağdırmaya yarayan taştan nagalar şahının üzerine yanlışlıkla oturup beti benzi attığında, bir mucize gibi çantamdan naga ipliğini çıkaracağım.

bakire

"aferin, sen iyi bir çocuksun"

BİZİM EVDEN yürüyerek yarım saatlik mesafede bir tanrıça oturuyor. Aslan sırtında kötülerini kesip biçen Hindu tanrıçası Durga'nın bu dünyada vücut bulmuş hali. Kumari.

Nepal ülkesi, Kumari'nin yüzü suyu hürmetine ayakta duruyor. Bakire Tanrıça Kumari, Kral'ın ve Nepal halkının koruyucusu, tacın bekçisi. Devlet hazinesinin adını da Kumari meydanı koymuşlar, çünkü Nepal'in bölük pörçük beyliklerinin hepsini yenip ülkeyi ilk defa birleştiren Prithvi Narayan Şah, gücünü Kumari'nin rızasından almış. Ondan önceki kral Caya Prakaş Malla ülkeyi Kumari'nin vekili olarak yönetiyormuş zaten. Caya Prakaş, Kumari'yi öyle sevip sayarmış ki ülkeyi ona vermiş, hepsi senindir, ben etsem etsem senin vekilin olarak hükmederim demiş.

Tanrıça Kumari'yi bu şekilde arkasına alan Caya Prakaş'a saray entrikaları işlememiş, tahtını kaybedip kaybedip yeniden bulmuş. Dördüncüsünde, artık çok insan öldürmüş, günahları boyunu aşmışken, 1768 senesinin Bhadra ayında, ayın karanlık yarısının on dördüncü günü, yani Gökler Tanrısı İndra'nın bayramında Kumari'nin tahtirevanla şehri dolaştığı gün, Tanrı Şiva'nın Aziz Gorakhnath kılığında yardım ettiği Prithvi Narayan Şah'a tahtını kaptırmış. Kumari de Prithvi'nin tarafını tutmuş bu sefer.

Prithvi Narayan Şah, Nepal'in Fatih Sultan Mehmet'i. İngilizce dersinde on altı yaşındaki öğrencilerimle bir balon münazarası yaptık. Gökte giden bir balonda dört meşhur var. Balon irtifa kaybediyor, sadece bir kişiyi sağ salim taşıyabilecek. Üçünü atmam lazım,

insanlığa en çok hizmet edecek kişinin kurtulması lazım. Prithvi Narayan Şah, Buda, Mahatma Gandhi, Rahibe Teresa balondalar. Benim sınıfı ikna ederek hayatta kalmaya çalışıyorlar.

İlk Prithvi atılıyor aşağı, çok kan döktü diye. Sonra Buda. Karınla çocuğunu terk etmeye utanmadın mı deyip onu da atıyorlar. Buda aydınlanmak için sarayını ailesini bırakıp yollara düşmüş vaktiyle. Öğretmenlik otoritem işe yaramıyor, ben Buda'yı tutuyorum ama aile en önemli şey buralarda. Hindu çocuklarım Buda'yı affetmiyor. Gandhi'ye, gençliğinde İngiltere'deyken İngilizler gibi giyindin, et bile yedin, sen yaptın bize yapma diyorsun deyip onu da atıyorlar. Rahibe Teresa'ya, sen de artık çok ihtiyarladın diyorlar ama balonda başka kimse kalmadığı için Anne kazanıyor.

Rahibe Teresa'nın Kalküta'daki adı anne, *mother*, herkesin annesi, ondan.

Nepal, tarihi boyunca dışarıdan işgale uğramamış. Kendi içinde savaştığı olmuş ama başka ülke tarafından istila edilmemiş. Kumari sayesinde.

Kumari Kumari dediğimiz, küçük bir kız çocuğu. Şimdiki Katmandu'nun Kraliyet Kumarisi 1993'te tahta çıktığında dört buçuk yaşındaymış. Ergenlik çağına girene dek Kumari kalacak, sonra Tanrıça Durga çıkıp başka bir kız çocuğunun gövdesine girecek. Bu arada Kumari düşüp bir yerini kanatırsa da Durga kendine başka çocuk arayacak.

Çocuk tanrıça normal bir şey. Katmandu vadisinde on bir Kumari var. En önemlisi, Katmandu Kraliyet meydanında, eski sarayın yanbaşı oturan Kraliyet Kumarisi. Diğer Kumariler kendi kasabalarını, şehirlerini koruyorlar.

Gökler Tanrısı İndra'nın bayramı İndracatra günü Kumari küçük tanrıçalara yakışır şekilde, tekerlekleri adam boyunda, yirmi otuz kadar delikanlının çektiği koca bir tahtırevanda şehri dolaşiyor. Bir sene içinde on üç defadan fazla dışarı güneşe çıkmaması lazım. Çıktığında ayaklarını yere basmaması da lazım, kapıdan tahtırevana kadar omuzda taşıyor.

İndracatra'da kral gelip Kumari'nin duasını alıyor. Kumari elini kralın başına, sonra iki omuzuna koyup alına kırmızı tika tozu sü-

rüyor, sonra tanrıçalık kılıcını kralın omuzlarına hafifçe indirip ona bir sene daha ülkesine hükmetmek için güç veriyor. Kumari'nin rızasını almak, kralın kutsallığının da onaylanması demek. Kral zaten belli başlı tanrılardan Vişnu'nun temsilcisi, kimilerine göre ise düpedüz Vişnu'nun bu hayatta vücut bulmuş hali.

Kumari'yi dünya gözüyle görmek mümkün. Konağının kapısının iki yanında kötü ruhları uzak tutacak aslan heykelleri bekliyor. Nepal'e ilk geldiğimde sadece oymalı pencereleri görmek için bile değermiş, diye düşünmüştüm. Kumari evinin oymaları büsbütün güzel.

Konak, antik teneke ve bakır para, kuru balık, bambu filizi, tanrılara çiçek tezgâhları, küçük girişimciler, hanutçular, bezginler, sahte hint fakirleri, turistler ve tapınaklarla tıka basa dolu olan Kraliyet meydanında. Kumari evinin duvarı boyunca iki upuzun tomruk uzanıyor, İndracatra'da her sene yeniden yapılan tahtirevanın değişmeyen parçaları. Uçlarında koruyucu tanrı resimleri boyalı tabii, üzerlerine işsiz gençler oturup meydanı seyrediyorlar. Kapının ağzında Kumari kartpostalları satan kırmızı sarılı teyzeler var. Biri annemin arkadaşı, karşılaştığımız vakitler veremli ciğerlerini anlatıyor. Konağın sanatlı alçak kapısından kafamızı eğip fasadın altından geçerek dünyanın en egzotik mekânlarından birine, avluya çıkıyoruz. İnsan oymaların hangisine bakacağını bilemiyor. Etrafta güvercinler.

Orada turistler, gözleri ikinci katın tavuskuşu oymalı pencerelerinde, bekliyorlar. Kumari keyfinin kâhyası isterse pencereye çıkıyor, bir tanrıça kullarına nasıl umursamaz, vakit ayıramaz, yüksekte bakarsa öyle bakıp bir iki saniye, kayboluyor. Fotoğrafını çekmek yasak. Avluda turistler için bağış kutusu var.

Kumari'nin alnı boydan boya kırmızı zincifre tozuyla boyalı. Alnının çatına bir üçüncü göz çizilmiş, gözlerinin sürmesinin kuyruğu şakaklarından saçının başladığı yere kadar. Dudakları kırmızı boyalı. Beş kafalı yılan sarılı boynunda, hem Ölüm Tanrısı Yamarac'ın hem de Bereket Tanrıçası Laxmi'nin sevdiği çiçek olan kadife çiçeklerinden bir kolye var. Saçları tepesinde topuz, topuzun etrafında kırmızı kurdele. Kafasında altından tavuskuşu tacı, tanrıçalara yakışan kırmızılar ve altın rengi kumaşlar içerisinde hep. Ku-

mari'nin bayramda sokağa çıkarkenki görüntüsü böyle. Ev hali daha sade. Pencereden bakan gözlerinin sürme kuyruğu hep şakaklarına kadar.

2007 TARİHLİ NOT— Yeni Kumari, arkadaş canlısı bir çocuk –cama çıktığında kullarına merakla bakıyor, tatlı tatlı gülümsüyor.

Hindular üst kata çıkıp Kumari'yi yakından görebiliyorlar. Söylenmeyen, kelimeye dökülmeyen sorulara Kumari'nin yüzünün ifadesiyle cevap verdiği inandırıcı.

Kumari, Hinduların tanrıçası ama kendisi Hindu değil Budist. Tanrıça Durga sadece Nevar Budistlerinin zanaatkâr kastı Şakya kızlarının gövdelerine giriyor. Zanaat kastları kast sisteminin altlarında yer alıyor. Terziler, altın gümüş ustaları, marangozlar, müzisyenler, ayakkabı ustaları, bu toplumun alt tabakaları. Şakyalar düşük kast ama isimlerini gururla taşıyorlar. Dünyanın en maharetli zanaatkârları Nevar Şakyalara kast isimlerini bizim Buda vermiş. Bir ismi de "Şakya soyunun dilsizi" anlamına gelen Şakyamuni Buda, bir keresinde kendisi için yaptıkları bir heykelden, yoksa kâşeden mi, öyle memnun kalmış ki, bundan böyle benim adımla taşıyın siz, demiş.

Tanrıça adaylarının sahip olması gereken otuz iki fiziksel emare var. Tanrıça'nın içinde yaşayacağı kız çocuğunun saçının sert olması ve sağa doğru uzaması gerekiyor. Elleri ve ayakları ördeklerinki gibi damarlı, göğsü aslan göğsü gibi, boynu helezoni deniz kabuğu, kirpikleri ineklerinki gibi olacak, bedeni kutsal banyan ağacını andırarak. Dili küçük ve narin, sesi ciddiye ve duru, ayak parmakları uzun, tırnakları da güzel olacak... Çocuğun yıldız haritası da kralinkiyle uyumlu olmalı.

Yaşlılar yeni Kumari vakti geldiğinde yaşları üçle beş arasındaki Şakya kızlarını tetkik ediyorlar. Otuz iki fiziksel koşula uyan çocuğa Durga bayramında, Durga'nın bir başka hali olan Tanrıça Taleju'nun tapınağının önündeki büyük kurban töreni izlettiriliyor.

Elli beş keçi ve elli beş mandanın kesilişini seyrederken kız çocuğu ürperirse içinde tanrıça yok demek. Korkmadıysa ikinci aş-

mada Taleju tapınağına kapatılıyor; gece vakti maskeli adamlar girip korkunç sesler çıkarıyorlar, çocuğun ödünü patlatmaya çalışıyorlar. Çocuğun velisi ve birtakım hükümet memurları dışarıda bekliyorlar, korkudan çığlık atacak mı atmayacak mı. Bu imtihanlardan alınının akıyla geçerse Tanrıça onu seçmiş zaten, içine girmiş oturuyor demek.

Bir gece komşunun evinde dört yabancıyız, Kumari'den konuşuluyor. İlkokul öğretmeni iki yabancı hatun Kumari için üzülüyorlar. Çocukluğunu yaşayamıyor yavrucak, diyorlar. Kendimi, iyi de o tanrıçaa, diye düşünürken yakalayıp biraz ürküyorum. Ertesi gün telefonda Günseli'ye anlatıyorum, çok kaldın sen Asya'da, çok, diyor. O ilk geldiğimdeki laik bilimci Türk değilim. Asya insanı kendine benzetiyor.

Gazetede şu anda yirmi dört yaşında bilgisayar yazılımcısı, eski Kraliyet Kumarisi Raşmila Şakya ile röportaj yapmışlar. Sahiden Kumari'nin doğaüstü güçleri var mı, diye soruyorlar. Raşmila da bu konuda size başımdan geçen bir olayı anlatayım, diyor. Kumariyken Gökler Tanrısı İndra'nın bayramlarından birinde, onu taşıyan tahtırevanın önünde bir adam bir keçi kurban etmiş. Ne ki, Kumari'nin şerefine kesilen keçinin kanının tahtırevanın bütün tekerleklerine sürülmesi gerekirken adam üşenmiş. Az sonra tahtırevanın üçüncü katı tellere takılmış. Üşenen adam yukarı çıkmış telleri çözmeye çalışırken aşağı düşmüş, tahtırevanın üç katı da üzerine düşmüş. Üşendiği tekerleklere böylece kendi kanını sürmüş, sonra da ölmüş.

Kumari geleneği çocuk haklarına aykırı mı sizce, diye soruyorlar. Raşmila da diyor ki, bizi zorla Kumari yapmıyorlar, hem çok iyi davranıyorlar. Bütün ülke saygı duyuyor, hem Nepal'i dünyada temsil ediyoruz.

Bir de Kumari puca var. Durga Puca bayramının Mahanawami gününde Hindu aileler çocuklarının önünde eğilip hediyeler sunuyorlar. Çocuklarının Tanrıça Kumari ve Tanrı Ganeşalıkları önünde eğiliyorlar, her birimizin içimizdeki ilahi kıvılcımı teslim ediyorlar.

2007 TARİHLİ NOT— Patan şehri Kumarisi'nin evine gittik. Kapıyı biraz geç açtılar. İkinci kata çıktığımızda puca odasında yerdeki tahtta dokuz yaşlarında tatlı bir kız çocuğu vardı. Pek bizi bekliyormuş gibi değil, tahtında oturup duran sıkkın küçük kraliçeymiş gibi. Üzerinde kırmızı tanrıça giysileri, saçlarının topuzu, gözlerinin sürmesi... Annesiyle konuşup ertesi güne randevu aldık, dilsiz babası tatlı tatlı gülümseyip duvarlarda asılı, sahiden güzel suluboya resimlerini gösterdi. Baba ressammış, hem onun da içine çocukluğundan beri Akaş Bayrab giriyormuş. Akaş Bayrab, Gök Bayrab yani, Tanrı Şiva'nın hallerinden biri.

Ertesi gün bir televizyon ekibiyle gittik: Bir yerine iki Kumari! Dün görmediğimiz diğeri, şimdiki çocuğun halası, üç önceki kumari imiş. Kırk yaşlarında. Kumarilikten çıkmayı reddetmiş, buluş çağına bir türlü ermeyince otuz sene kadar Kumari kalmış. Sonunda rahipler başka Kumari bulmuşlar. Hâlâ Kumari giysilerini çıkarmamış, evden çıkmazmış, konuşmazmış. Hep meditasyon yaparmış.

Hala Kumari yüzümüze hiç bakmıyor, yerde bir noktaya gözünü dikip sonraki iki saat öyle oturuyor. Vakur. Çocuk Kumari kaçamak bakışlar fırlatıyor, hatta dayanamayıp gülümsüyor kaç defa. Boyunlarında belli çok eski ama taşsız ihtişamsız, bir örnek kocaman metal kolyeler var. Hala kırmızı, çocuk pembe tanrıça giysileri içerisinde, sedirde kırmızı yastıklarda oturuyorlar. Saygımızı belirtmek için hepimiz onlardan alçakta oturuyoruz. Konuşmuyorlar tabii.

Odanın bir kenarında bir vitrin var. Vitrinde dört barbi bebek kutusu, pembe oyuncak ayı, Sony marka kamera kutusu, Çin malı porselenden göbekli neşeli Buda ve belli ki yüzlerce yaşında Nevar işi bir tanrı heykeli bir arada tıkıştırılmış.

Film çekilirken oğlumla bir köşede oturuyoruz, çocuk Kumari'nin babası yanımıza geliyor. Ufak tefek, hep güzel gülümseyen bir adam. Dilsiz ya. Hem onun içine de Tanrı giriyormuş. Fotoğraf makinamı evirip çeviriyor, "Made in China" yazısını görünce yüzünü buruşturup, hırıltılı, acil bir fısıltıyla Cepeeen Cepeeen diye haykırıyor.

Bunun bir de Japonu var...

2008 TARİHLİ NOT— Bhaktapur şehri Kumarisi, kendisini anlatan bir belgesel filmin reklamı için geçen sene Amerika'yı ziyaret edince tanrıçalıktan önce azad edildi, daha sonra bir arınma pucası yapıp tanrıçaliğa geri alındı.

O filmin bir sahnesinde Kumari'ye ufak toprak kâsede pirinç rakısı rakşı sunuyorlar, çocuk yüzünü buruşturuyor, içmiyor. Üsteleyip azar azar içiriyorlar, rakşiyi uzatan kadın mürit, aferin, sen iyi bir çocuksun, diyor. Tantrada tanrılara alkol sunmak lazım.

Katmandu Kumarisi on bir yaşına gelince, her an buluğa erebilir, o vakit hüküm süremez diye yeni bir Kumari seçildi ekim ayında. Bu sefer yıldız haritasında kralın yıldızlarıyla uyum şartı aranmadı, zaten krallık aynı yazın başında tarihe karışmış olduğu için, üç yaşındaki yeni Kumari'yi bu sefer kral yerine yeni Nepal Cumhuriyeti Başkanı ziyaret etti.

Tanrı Vişnu'nun temsilcisi olan kralı yakın bir süre önce tahtından etmiş olan Maocular Tanrıça Durga Kumari'ye ilişmiyorlar. Kumarilik kurumuna itiraz Maoculardan değil, Nevar cemaatinden bir avukat kadından geldi. Kız çocuklara tanrıça diye tapınmak ve onları izole saraylara hapsedmek çocuk haklarına aykırıdır diye açtığı dava sonucunda Katmandu kumarilerinin okula gitmelerine karar verildi.

buda'nın doğum günü

ÇARŞAMBA GÜNÜ gazetede yazıyordu, Paşupatinath'da ateş pucası yapılmış, koca bir ateş yakmışlar, mantralar söyleyerek içine bir şeyler atmışlar yağmur yağsın diye. Cuma gecesi fırtına çıktı. İki gün yağmur yağdı, ışıklar kesildi. Kasımdan beri ikinci yağmur. Himalayalar bu sene yağışsızdı. Etrafımızdaki dağlar bile görünmüyor; geçen ay havanın tozundan bir hafta vadiden uçak kalkamadı.

Cuma gecesi Nepal ay takviminin birinci ayının ilk dolunayıydı. Buda'nın doğum günü, Buda Cayanti, hem de aydınlandığı ve öldüğü gün. Bouda'daydık, Tibet mahallesinde, dünyanın en büyük Tibet Budist Stupası'nın orada.

Buda Cayanti günü Stupa'nın etrafında yürümek her zamankinden daha büyük sevap olduğu için binlerce insan vardı. Öğretmenim Taşhi Puntsok'la beraber beş tur attık. Stupanın üzerinde köycek bayram kutlamaya gelmiş Nepalli Budistler vardı öbek öbek; incecik sesli kadınlar buralara özgü incecik kafa sesiyle şarkı söylüyorlardı. Kırmızı sari giymişler hep, evliler yani.

Kimin sesi güzelse oraya oturduk. Sonra fırtına çıktı, herkes dağıldı. Sağolsunlar saçağın altında yer açtılar; iki tezgâh kandilin arasına büzülüp yağmuru seyrettim. Pirinçten kandiller, içlerinde tereyağı yanıyor, Tanrılara, Buda'ya kandil yakıp dilek dileniyor, dua ediliyor. Geceleri Stupa'nın etrafında belki elli tane kandil tezgâhı var. Kandil yakmak dört sent, üç rupi.

Buda Cayanti'yi kaçırmak dert değil, Tibet takvimininki gelecek dolunay. Aynısından kutlanacak bir daha, bu defa Tibetliler şarkı söyleyecekler, dans edecekler. Dans ederken kollarından çok uzun elbise yenlerini savuracaklar zarafetle, hem erkekler hem kadınlar.

Şerpa kadınlar ejderha ve turna kuşu desenli ipek brokar yabanlıklarını giyinip Stupa'nın üzerinde çok ağır ritimli, mırıl mırıl şarkılı, kafa sesiyle hep beraber bağırmalı, ayakları yere vurmali, sallanarak yerinde saymalı halaylar çekecekler.

Federiko'yla karşılaştık, Keyif Lokantası'na gittik. Hikmat da geldi, iki tabak momo yedi. *Momo* Tibet mantısı, buharda pişiyor, şekli yarım aydan iki gün öncesi gibi. İçine manda eti ya da lahana konuyor. Dalay Lama'nın en sevdiği yemek mantarlı momo.

Parlak sarı duvarlarında İsviçre manzaraları asılı, tavanı alçak, dört masalı karanlık lokantada Hikmat'ın hikâyelerini dinledik. Hikmat on bir yaşında, Stupa'nın kenarında uyuyor. Yemekten sonra ablasına gitmeye karar verdi, yol parası on rupi istedi. Arkadaşım inanmadı. Sokakta yatsam kimbilir ne yalanlar söyledim ben de; hiç sokakta yatmadım ama çok yalan söylemişliğim var maalesef. Hem bugün Buda'nın doğum günü.

Ayı seyretmeye Stupa'nın oraya indik. Kimseler yoktu, gece on çok geç vakit burada. Bir adam gördük, *kora* yapıyordu, karmasını temizlemek için saat yönünde Stupa'nın etrafını turluyordu. Üzerinde pahalı bir ceket vardı, lacivert, Nepal'de giyilmeyen, güzel kesimli bir ceket. Başka da bir şey giymemişti. Tibetliydi hem de. Buralarda insanın bedenini göstermesi hiç olacak şey değil, anlamadık adam ceketin altında neden çıplaktı. Öyle her şey normalmiş gibi yürüyordu ki, biz de çıplak mı değil mi emin olmadık. Adam ikinci turu atmadı, kayboldu. İkinciye atsaydı en az bir tur daha gerekcekti – kora tek sayıda yapılıncı karmaları temizliyor, yoksa borçlu çıkıyoruz Stupa'ya.

Kora'yı, Stupa'yı sağımıza alarak yapmak lazım, saatin tersi yönünde dönersek başkalarının karmaları da yapışabilir üstümüze. Tibet'in Budizmden önceki dini olan Bön'ün takipçileri tersten dönü-

yorlar kutsal yerlerin çevresini, başkalarının karmalarını da alarak bir çeşit kendilerini arındırıyorlar.

Pazar sabahı Şerpa arkadaşım Kançi ile kızı Taşhi Dolma geldiler. Bir avuç çilek getirmişler. Kurabiye yedik beraber, tereyağlı çay içtik. Kançi'nin kolunda bir morluk vardı, hayalet olmasın dedim, nerden bildin dedi, hayalet değil de *bokşi* imiş. İnanmazsın diye söylemeyecektim, dedi. Sabah uyurken kolunda bir acı hissetmiş, birisi sanki kolunu ısıyor gibi, gözünü açmış, kimse yokmuş ama kolu hâlâ acıyormuş, birisi ısırmaya devam ediyormuş gibi. Komşuları bokşidir olsa olsa demişler. Olurmuş öyle, bokşiye kimse yemek sunmazsa acıkır insanları yemeye çalışmış. Mahallede bokşi varmış bugünlerde zaten.

Bokşi'nin lugat karşılığı "cadı". Geçen sene bir gün evde boyacılar vardı, ev sahibim gelip çok konuştu, gittikten sonra halimden şikâyet etmek istedim. Kafamda cadaloz kelimesi vardı, sözlükte ancak cadı kelimesini buldum – *bokşi*; boyacılar, benim ev sahibim bokşi dedim. Sessizlik oldu, fırçaları bıraktılar, emin misin, dediler. Baksanıza her şeye karışıyor, dedim, elinde kanıtın var mı, dediler. Hiç anlamadım. Sonradan anladım: Birine bokşi demek ciddi bir suçlama, bir zamanlar başka yerlerde olduğu gibi. Köylerde cadı diye öldürüyorlar kadınları, hastalıkları uğursuzlukları bazen bokşiden biliyorlar. Bokşinin gücünü elinden almak için baş aşağı çevirip insan dışkısı yedirmek gerekiyor, o vakit komşularını hasta edemiyor, köyde çocuklar artık ölmez diye umuluyor. Gazetelerde dışkı yedirilmiş ihtiyar teyze haberleri oluyor ara sıra.

Bir arkadaşımız var, yabancı, eşi Nepalli. Geçen bahar kayınvalidesi hastalandı, titremeye, ardından kalın bir erkek sesiyle konuşmaya başladı. Durup dururken böyle nöbetlere tutulur oldu. Elinde minik bir davulla sokakları dolaşan sarı şapkalı, pantolonunun üzerine uzun sarı eteklik giyen Şaman şifacılarından birine götürdüler. Şaman, son zamanlarda dağın ordaki dereye indin mi, diye sormuş. Kadıncağız nöbetlere tutulmadan önce, *dal bhat* pişirmek için çalı çırpı toplamaya dereye inmişmiş sahiden de. Derenin orada gözümüze görünmeyen bir bokşi yaşıyormuş, teyze galiba bokşinin üstüne bas-

mış. O da kadıncağızın içine girmiş. Köyden başkalarının başına da gelmiş aynısı, onlar da dereye inmişlermiş. Nöbetler aylar boyu gelip gitti. Teyze halinden çok korkuyordu. Bir de Batı tıbbi okumuş doktora götürdüler, doktor meditasyon inzivası tavsiye etti. Kayınvalide gitti on gün konuşmadan meditasyon yaptı. İyileşti sonra.

Öğleden sonra bisikletleri aldık, Katmandu'nun engebeli, çukurlu, yamalı yollarında gevşeyen vidaları hallettirmek için tamirciye bıraktık. Bisikletçinin hemen yanındaki masa kasap dükkânı. Dükkânın önünde bir masa var, masanın üstünde kafası kesik bir keçi yatıyor hep, müşteri geldikçe keçi küçülüyor. Dükkân dün kapalıydı ama tezgâhta koca bir kemik kalmıştı, etrafta ne çok sinek. Sinekler bisikletçiyi rahatsız etmiyordu ama biz fena olduk. Bakkalın önündeki sırada bir seyyar kuşbaz oturuyordu, beklerken kuşları seyretmeye gittik. Kuşbazın ensesinin arkasından omzuna geçirdiği sopanın iki ucuna asılı minik tel kafesler içinde egzotik çok kuş. Kuyrukları tellerin arasında yoluk yoluk, gövdelerinin yarısı kadar kafesler içinde, pembe kafalı yeşil papağanlar, kırmızı gagalı, papağanlardan geveze uzun ömürlü siyah Asya kuşları maynalar. Öbür tarafta kırmızı sarı yeşil minicik kuşlar. Alttaki kafeslerde uykulu tavşanlar. Bir buçuk yıldır her seyyar kuşçu gördüğümüzde olduğu gibi içimiz giderek seyrettik kuşları. Tabii olmaz almayız da, alsaydık hangi renk alırdık, onu konuşarak. Neil kırmızılarını sevdi, ben yeşil istedim. Papağanlar üç dolardı, parmak kuşlar otuz sent. Evde boş bir kuş kafesimiz de var bambudan, hediye geldi, kalbimiz elvermediği için boş hep. Bisikletleri aldık, kaymaklı dondurma yemeye gittik. Gözümün önüne Ankara'nın Atatürk Orman Çiftliği dondurmasının beyaz yıldızlı mavi kutusu geldi. Sanki yirmi beş sene önce Hacıyolu'ndaki bakkalın önünde duruyormuşuz gibi geldi. Dondurma aynı dondurma. Bazı şeylerin aynısıyla karşılaşmak iyi geliyor hayatta.

Turist mahallesinden geçtik. Baştan aşağı kırmızılar giyinmiş ihtiyar bir adam yirmi dolar karşılığında bizi geçmiş hayatlarımıza götürmeyi teklif etti. Kartını aldım.

Kançi'nin evine giderken gecekondu mahallesinde döndük dur-

duk, kaybolduk. Bir göz odası karanlıktı gündüz vakti, sedirin ejderhalı halısına oturduk arkamıza yaslandık. Kañçi yeni bitirdiği halıyı açtı gösterdi, ikişer bardak çay içtik. Ejderhalı çay kâsesini önce iki elimizle tutup gözümüzün hizasına kaldırdık, elimizde kâse bir an öylece durup ev sahibimize bakarak kafamızı eğdik, saygımızı gösterdik. Kañçi iki koca yumak mor yünü sarıp tek yumak yaptı. Loş odada yerde yumağın moru gözümüzü aldı. Eve dönerken karşıdan sekiz on seyyar kuşbaz geldi. Etrafımızı sardılar, abla bari bu sefer al, dediler. Dört kuşumuz oldu, parmak kadar olanlardan, iki kırmızı, bir yeşil, bir sarı. Akşam zencefilli üzümlü kurabiye yaptık, satranç oynadık.

Bir haftadan az gün sonra rüyamda kuşlar, n'olur bırak bizi orman istiyoruz, dediler; Paşupatinath'ın orada kutsal ineklerin yaşadığı ormanda azat buzat ettik kuş çocukları.

upahar

hediyenin nepalcesi

DÜN ŞERPA ARKADAŞIM Kançi evine davet etti, bir mesele varmış. Telefonda "upahar" dedi durdu. Hediye kelimesinin Nepalcesini anlamamışım, merak ettim. Plastik maőrapalarda Tibet birası *tungba* ikram etti, sonra gözünü kapat dedi –onu da anlamadım, temsilen gösterdi de anlaőtık– kucağıma bir Şerpa halısı attı. Çok güzel. Şerpa usulü divanların üzerine serip oturmalık, yere sermelik değıl.

Kançi bir ilkokulda hademe.

Ağıladım tabii. Giderken bir kilo üzüm götürmüştüm, sekiz yaşındaki kızı Taşhi Dolma, yani Uğıurlu Tanrıça, üzümleri görünce hazine bulmuş gibi sevindi. Kalp ağırlıkları.

Bizim plastik maőrapalar, burada fakirlerin gittiğı kapısı perde-li, izbe lokantalarda *tungba* bardağı.

~~hikâyelerin sonları~~

hep değişiyor hikâyelerin sonları

EVVELSİ GÜN *alutikkiçat* yemeye gittim. Yoğurtlu patates, ama şekerli, hem acı, tuzlu da, hepsi birden.

Güzel bir kızla bıçkın bir delikanlının masasında yer vardı. Kızın saçları uzun dümdüz, ince kaşlar, çekik gözler, büyük ağız, ufak burun... Oğlanın kara saçları dalgalı. Biraz sohbet ettik, her zamanki sorular – nerelisin nerde oturuyorsun.

Hallerinde bir ağırlık vardı yalnız. Düğün pastası yedirir gibi ama sessizce oğlana yemek yediriyordu kız; derken çocuk bana döndü, biz bu gece kendimizi öldüreceğiz, dedi. Kız telaşla dürttü çocuğu, söylemesene, sus. Sonra durduk yerde hikâyelerini anlattılar.

Kız Tibetli, yetimhanede büyümüş. Oğlan Gurung. Kız 23, oğlan 26 yaşında. Kızın adı Areka, oğlan Ajay. Ajay'ın kollarındaki dövmede zarif yeşil *Areka Areka Areka* yazıyor.

Evlilermiş. Evlendiklerinin üçüncü ayında oğlan hapse düşmüş, kavga etmiş birileriyle. Beş sene yatıp yeni çıkmış, beş gün olmuş. Bu arada kız başkasını sevmiş, ama hapishaneye hep gitmiş oğlanı görmeye. Çalışmış avukat tutmuş. Dayan az kaldı, bekliyorum demiş beş sene, kendini öldürür diye korkmuş, başkası var diyememiş. Oğlan çıkınca sevdiği adam kızı terk etmiş. Zaten adamın ailesi kızı hiç istemiyormuş, evli diye.

Kız oğlanı artık istemiyor, fikrimi değiştirdim, başkasını seviyorum, diyor. Oğlan da ölmek istiyor, çünkü beş sene bu zamanı beklemiş, kavuşmak hayal etmiş. Kızın sevgilisi kaçmış. Oğlanın avukat parasından, Swayambunath'da kola, çikolata ve bira sattığı dük-

kânın kirasını beş aydır verememiş. Onun da kalmamış kalbinde takat, o da ölmek istiyor. İki fakir kardeş gibi dip dibe oturuyorlar lokantada. Kız en ucuzundan, en parağından pembe ojeli elleriyle oğlanın ağzına kendi önündeki yemekten uzatıyor, oğlan nasıl öleceklerini anlatırken bana.

Zehir almışlar, hazırmışlar. Oğlan kucagında tuttuğu torbayı gösteriyor, içinde küçük kahverengi bir şişe var.

Kız, sevgilisi ve oğlan hep beraber otursunlar istiyor, oğlan olmaz diyor. Kız diyor ki, beni ikiye bölün, her biriniz bir yarımı alın bari, daha ne yapayım. Beni sahiden sevsen her şeyi yapardın, diyor kız. Oğlan diyor ki, sen beni aldattın, kız da diyor ki, aldatmadım, sen hapisteyken söyleyemezdin. Tibetli olsan kabul ederdin, diyor kız. Tibetlilerde bir kadının birkaç kocası olması bazen mümkün.

Derken oğlan ağlamaya başladı, kıza dönüp Nepalce elveda gibi bir şey deyip koşarak çıktı lokantadan. Kız, tanıştığımızı memnun oldum demeyi unutmadan arkasından koştu.

Ben de çıktım arkalarından, nereye giderler, nerde bulmalı, bulmalı mı derken meydana geldim, tapınakların oraya. El ele tutuşmuşlar, duruyorlar öyle. Yanlarına gittim, telefon numaramı vermeye. Biraz daha konuştuk, oğlana sarıldım sonra, şöyle kapı gibi kucakladım, başımı omzuma koyup ağladı usul usul. Hava karanlıktı, etraftakiler çok baktılar. Sonra kızla sarıldık birbirimize. Burada sokaklarda sarılmıyor kimse. Sigaralar içip akşam boyu konuştuk. Kız sigara yakmadan oğlandan izin istedi. Burada kızlar hele insan içinde sokakta sigara içmezler. Bizi evine götürür müsün dediler, ölmeye söz verirseniz götürürüm dedim, veremediler. Birbirlerinin sözünü kesmeden teker teker kendi hikâyelerini anlattılar, tanımadıkları bir dinleyen bulmak iyi gelmiş gibi. Anlamayayım diye aralarında Nepalce konuştular. Oğlan kıza, hadi sen git beyaz kadının evine, dedi; kız, olmaz ben gidince sen kendini öldüreceksin, dedi.

Ben de ölmeye kalkmıştım on altı yaşımdayken, onu anlattım. Çok ilgiyle dinlediler, sorular sordular. Kendine mutlu hayat kurabildin mi, mümkün mü yani...

Derken oğlan çantamı elime tutuşturdu. Bu arada biraz gülme-

ye de başlamıştık. Hadi sen şimdi evine git, ben artık ölmem, sana telefon edicem söz, dedi, bir daha sarıldık.

Bu sabah Ajay telefon etti. Garajların orda bir oteldelermiş, bugün ayrılıyorz, Areka sevgilisine dönüyor, ben de hayatımı toparlamaya Dubai'ye gidiyorum, dedi. Marangozluk yapacakmış. Telefonda sesi iyi geliyordu, yoksa öldürdün mü onu, dedim, öldürür müyüm, bak konuşun, diye kıza verdi. Teşekkür etmek için aradık-tı, dedi kız, biz seni ayrı ayrı ararız ara sıra, deyip kapattı.

Bunların hepsi oldu.

Sonra hikâyenin sonu değişti. Cuma sabahı Ajay aradı, sesi mutlu geliyordu. Areka sevdiği adama gitmiş perşembe günü, adamın ailesi istememiş kızı. Burada ailenin sözünden dışarı çıkmak da yok, kimsenin aklına gelmez öylesi.

Areka da Ajay'a dönmüş. Pokhara'ya, ailemin yanına gidiyoruz, bir iki ay içinde beni yeniden seveceğine inanıyorum, dedi Ajay.

Akşamüstü buluştuk, aynı lokantada. Ağır konulardan sonra Hint sineması konuştuk, güldük arada. Ajay'a İngilizceyi nasıl böyle iyi konuştuğunu sordum. Hapishanede uyuşturucu kaçakçılığın-dan yatan bir turist koğuştakilere İngilizce öğretmiş. Areka da bir aylık bebekken SOS çocuk köyüne gelmişmiş, orada öğrenmiş.

Bilet ve biraz borç istediler, cumartesi sabahı da gittiler. Ayrılır-ken çok yağmur yağıyordu. Bir güzel kucaklaştık, seni artık hiç unut-mayız, dediler.

Pokhara'ya gittiler, sonra beş altı ay sonra geldiler. Aynı lokan-tada buluştuk, bu defa hesabı Ajay ödedi iftiharla. Bana garnetten bir kolye almışlar. Bakkal dükkânı açmışlar beraber. Telefonu bile varmış.

Sonra biz Nepal'den gittik, bir sene sonra döndük. Bakkal dükkânı telefonu cevap vermiyor. Sokaklarda bazen bakınıyorum. Nasıl ol-sa yine karşılaşırız diye bekliyorum.

2007'DE NOT— Sekiz sene geçti. Daha karşılaşmadık.

Boudhanath Stupası'nın etrafını secde ederek dönen yaşlı rahibe. Başının değdiği yere işaret koyacak, kalkıp o işarete kadar yürüyecek, bir daha secde edecek... Belki bir adağı var, belki karmasını çabucak, bu hayatta temizlemek istiyor.

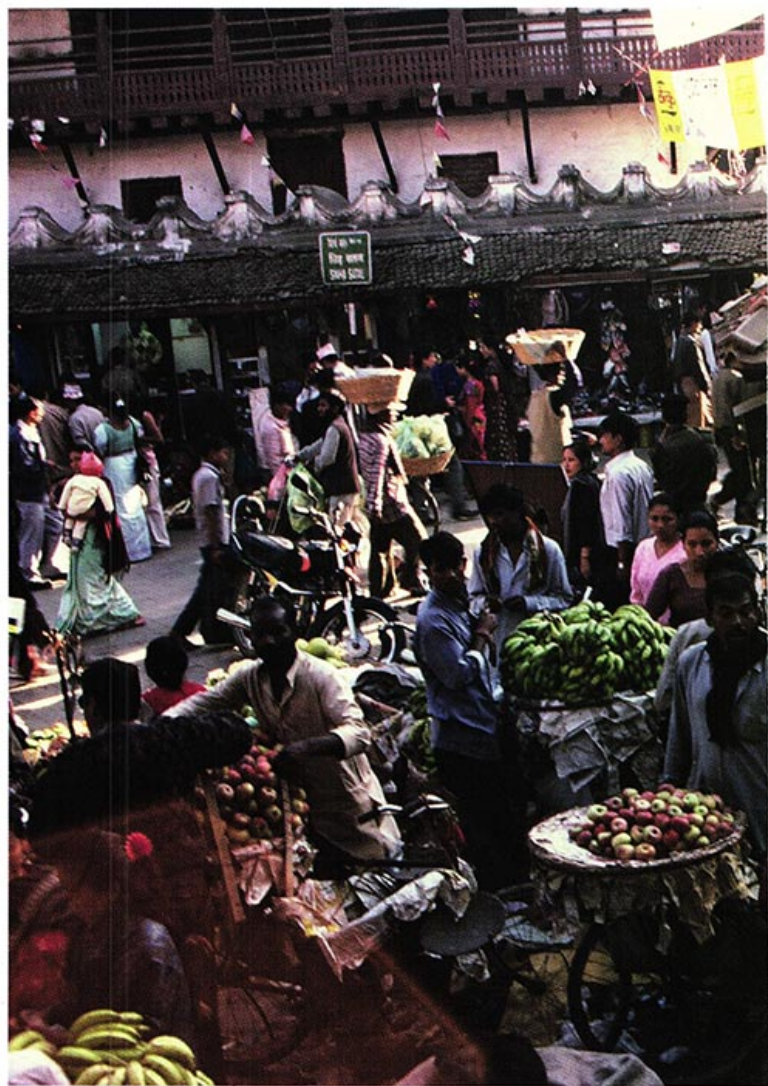
Dişçiler sokağı, Katmandu.

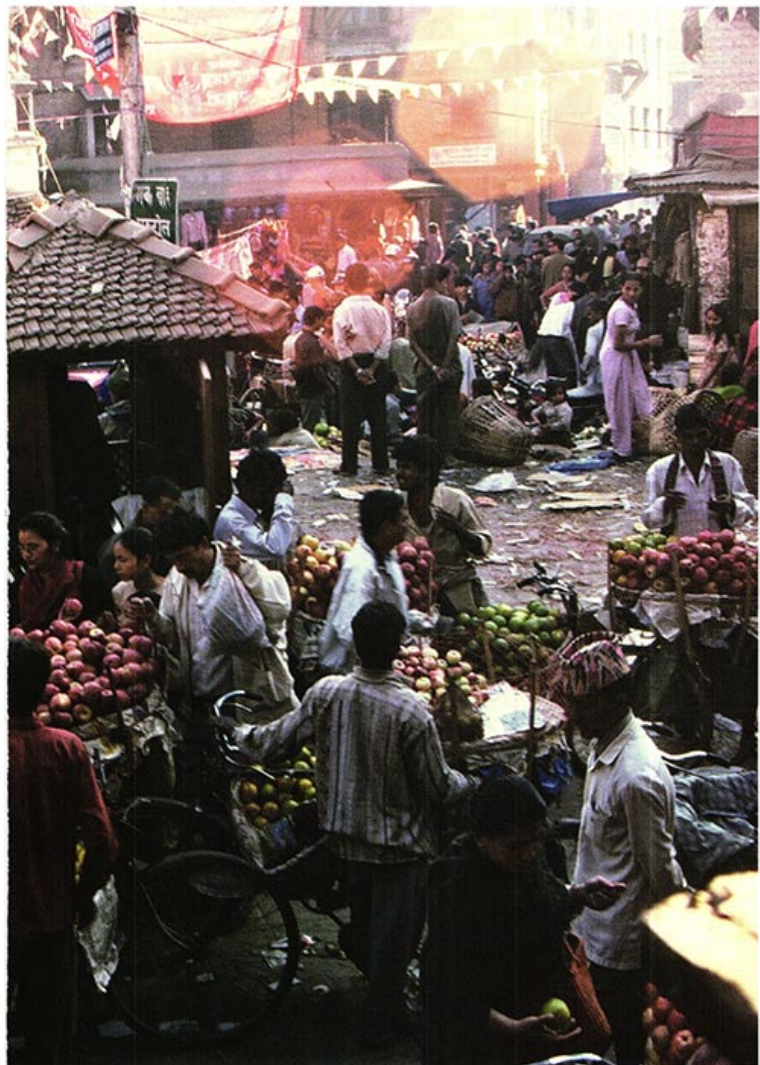

Cavalakhel Spor Kulübü sahası önünde şifalı otlar tezgâhı. Nijeryalı oyunculara ayda iki yüz dolar vermelerini çok bulan bizim bakkalın dükkânı hemen yanda.

Evli olduğunu sarı giymesinden, kolyesinden, bileziklerinden ve saçlarının dibindeki kırmızı boyadan anıyoruz. Fotoğraf: Ülker Sokulluoğlu.

Asan Tole meydanı, hem bu sakin hali. Nepal'de en ucuz meyve muz, en pahalısı elma. Fotoğraf: Ülker Sokulluoğlu.

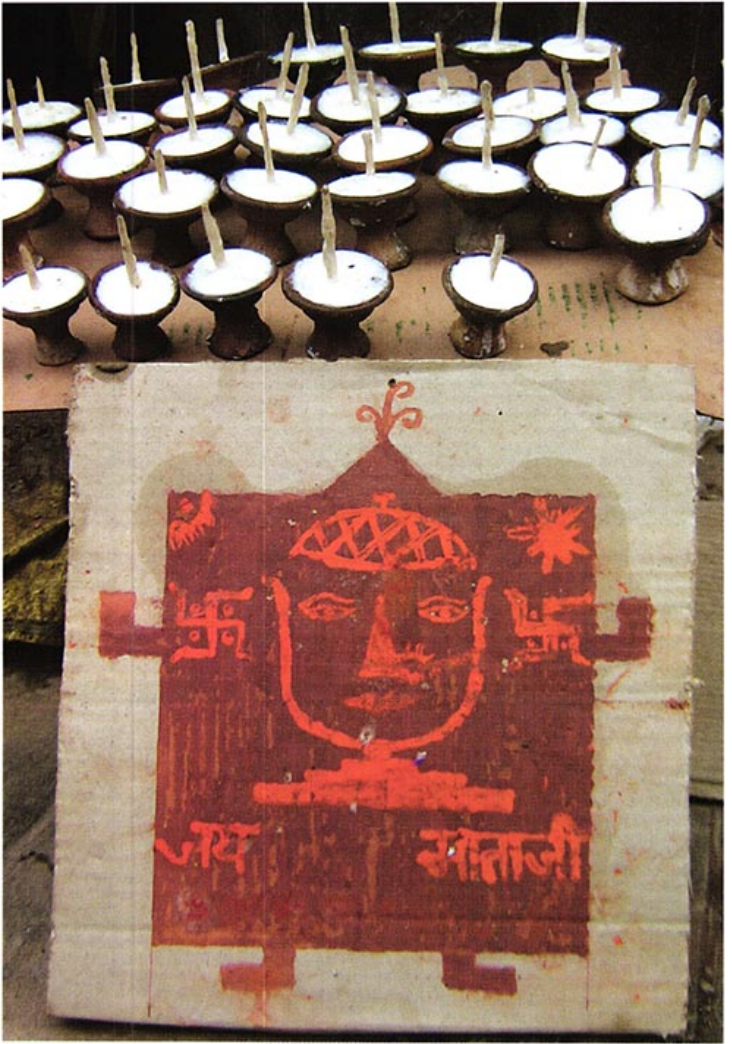
Canakpur Mutlu Evlilik Tapınağı – Sita Ram Mandir. Önünde kutsal inek.

Nevari düğün bandosu ve uğur getirmesi için önden giden beş bakire, yani *pança kanya*. Mesela devlet büyüklerine çiçek sunma işi de beş kız çocuğunun. Kumari değiller, onlar başka. Fotoğraf: Ülker Sokulluoğlu.

Canakpur'da öğrenci servisi.

Dilek tutmaya yarayan tereyağı kandilleri. Bir dolara yirmi tane yakabilirsiniz. Ateş kutsal olduğu için aleve üflemeziz, kandilleri de birbirinden değil çirayla yakıyoruz. Ateşten ateş almak bazı durumlarda tabu, sigaramızı da mum alevinden yakmıyoruz.

dikkat et

ne istediğimize dikkat etmek lazım rinpoçesi

BİR: NE İSTEDİĞİMİZE DİKKAT ETMEK LAZIM— Yazmasaydım ölecektim bir çeşit var sahiden. Yazmaya kalksam hiç anlamam da var. Nerden başlanır bazen... 1999 senesinin yağmursuz mevsiminde bir öğle vaktiyle başlasam.

Keçi sakallı ihtiyar Çögyi Triçen Rinpoçe'nin karşısında otururken otururken... – hani hep bir şeylere yeni çok sevinmiş ifadeli, neredeyse bütün lamaların öğretmeni, Dalay Lama'nın başöğretmenlerinden Triçen Rinpoçe. Bir arkadaşım, Rinpoçe ile röportaj yapmak için Tayvan'dan geldi; ben de oturup etrafa bakınırken, içimden, hadi bakalım göster rinpoçeliğini, bize bir bebek gönder, dedim.

Türkçe dedim, içimden. Rinpoçe'nin aydınlanmış, her şeyle bir olduğunu hatırlamış zihninin, ya da hayatın dinlediğini bilmiyordum, yoksa daha saygılı bir cümle kurardım.

Az zaman sonra kalktık, aşı boyalı merdivenlerden inip manastırın kapısına çıktık. Elinde minik bir bebekle bir adam geldi, bebeği elime tutuşturdu. Şöyle oldu:

Boudhanath'ın etrafını dönecektik. Kocaman beyaz tapınak Boudhanath'ın üzerindeki Buda'nın her şeyi gören gözleri, karmamızdan kaçamayacağımızı temsil ediyor.

Saçlarında turkuazlar dizili, Amdo'dan yeni kaçmış teyzeyle karşılaştık. Geçenlerde biraz sohbet etmiştik, tanışıyorduk. Arkadaşım resim çekti, arkamızı döndük gidiyorduk. Kucağında minik bir bebek tutan genç bir adamın yaklaştığını gördük. Bize değil, saçları turkuazlı candan gülümseyen teyzeye. Bebeği uzatarak bir şeyler

dedi. Arkadaşım çok merak etti, ben merak etmedim, ama döndük baktık, teyze bana, bebek ister misin diye seslendi.

Çizgi gözlü, kırmızı toprak renginde altı aylık bir bebek. Uyuyor. Annesi kırk gün önce ölmüş. Babası bebeği bir acayip, bedeninden iyice uzakta tutuyor. Kırmızı kahverengi teninde çekik düğme gözler, minik yassı burun, çıkık elmacık kemikleri, hepsi oldukları gibi donmuş; üzüntüsünü açık etmemeye çalışıyor. Üzüntülerimizi, kalbimizden geçenleri ortaya dökmek zaten ayıp buralarda.

Bebeği elime tutuşturdular. On beş dakika önce Rinpoçe'den ne istediğimin hepsini unuttum, dehşet kalbimi kapattı. Alışmak için insana dokuz ay vakit lazım. Alamadım. Şimdi olsa alırdım, ne olacak ki. O anda aklıma bürokrasi geldi, mazeretler geldi...

Yetimhaneden gelen güzel öğrencim Maheş, bir de arkadaşım Areka var; şehirde iyi yetimhaneler olduğunu biliyorum. Böyle söyleyecek kadar Nepalcem yok. Saygılı kelimeler kullanarak babaya memleketini, işini sordum. Sesi yumuşacık, efendi. Solo Khumbu'dan gelmiş, Everest'in oralardan. İngiliz ve Hint ordusuna Gurkha askeri gönderen Gurunglardanmış, inşaatlarda ameleymiş ama bebeğe bakacak kimse olmadığı için çalışamıyormuş. Yüzünün donukluğunu bozmamaya itina ederek konuştu.

Boudhanath'ın etrafını kötü karımalardan arınmak için saat yönünde dönenler önümüze gelince durdular. Ellerindeki dua tekerlerini çevirmeye devam eden ihtiyar Tibetli teyzelerle dedeler, etrafımızı bir kalabalık kuşattı. Herkes bize baktı, bebeği almamı bekle-diler.

Bakkalda kola için rahiplerden yardım istedim. Çocuk tapınağı yetimhanesi Balmandir'e gidebilirsin, dedim. Gitmiş almamışlar, nüfus kâğıdı lazımmış. Nüfus kâğıdı burada herkesin erişebildiği bir şey değil. Bebeğe kâğıt çıkartılmasına karar verdi herkes. Kâğıtlar için babanın köye gitmesi lazım, yol parası lazım.

Herkes bana baktı.

İnsanların gözünde beyazlar çok zengin burada, para verip bebeği alsam ya. Okulda on yedi yaşındaki öğrencilerim, Nepal'e çok turist gelecek, turistler bize çok para verecek, zengin olacağız diyorlar. Cebimde yeterli para var ama haklı çıksınlar istemiyorum.

Fakirlerin etrafında yaşamak yorucu bazen. Buranın insanları kendi meselelerine sahip çıkmaya bir yerlerden başlasa. Kendi meselelerimize sahip çıkmaya bir yerlerden başlasak cümleten. Ben de başlasam ama ne zaman. Beş yüz rupi lazım. Bana baktılar, hadi para ver de gitsin köyüne. Tibetli teyzeler memnuniyetle gülümsediler, iyi kalpli beyaz kadın bebeği de alacak bak diye birbirlerini dürttüler. Yabancılara sahiden beyaz adam beyaz kadın diyorlar. Arkadaşım uzaklaşmış.

Hadi hep beraber onar rupi koyalım, dedim, üç dört bardak çay parası. Hiç anlamadılar. Öne çıkmak, sorumluluk almak, meselelere çözüm aramak bazen yok buralarda, ne olsa her şey karma. Benim ruhumda da pek yok, ordan biliyorum. Gücendiler, etraftakiler hatta kızdılar bana, bebeği niye hemen almıyorum anlamadılar. Hadi on rupi, dedim, kimse kıymıdamadı. Ortamızda baba bebekle, dudaklarını ısıyor. Hadi ben yüz rupi koyuyorum, dedim. Hâlâ baktılar, başım döndü. Başka bir yerde olmak istedim, başka bir ülkede, dağlarda, yatağında yorganın taa altında. Tamam iki yüz koyuyorum bakın. Arkadaşıma seslendim yüz rupi versin diye, üçyüz oldu. Seyrediyorlar öyle, artık gülmüyorlar.

İhtiyar bir dede geldi o sırada, duruşundan, üstündeki bulunmaz Çin kumaşı kıyafetinden belli Tibet çelebisi. Dede on rupi verir misin, dedim, herkes bir ağızdan dedeye anlattı meseleyi; yirmi rupi veririm be! dedi o da, gururla, üstüne basa basa. Beş rupiler, iki, on, on beş rupiler yağdı birden. Her para uzatan önce yüksek sesle ilan etti etrafa. Herkes çok gururlandı; ellerim yırtık pırtık paralarla doldu; teyzeler, tamam şimdi alabilirsin bebeği, dediler sonunda. Alamam.

Şaşırdılar hep birden Tibetçe Nepalce, dediklerinin azını anlayabildim. Niye almıyorum, hem de oğlan çocuğu, oğlan çocuğunu kim istemez. Babaya paraları uzattım, hadi hemen git köyüne. Bebek ağlıyor. Başım çok dönüyor.

Eve geldik. Arkadaşım sarsılmış, nasıl öyle sakinim, sakinim sanıyor, çözdün meseleyi, dedi; bir şeyin çözülmediğini konuşmasak. Nelerin içinden yadırgamayarak geçebiliyoruz, insan ürküyor.

Bir ay sonra hamile olduğumu fark ettim.

O zaman bu hikâyeyi nasıl olsa kimse inanmaz diye söylemedim. Başkalarının ne düşüneceğinden ürkmemenin ferahlık verdiği bilmediğim vakitlerdi.

İKİ: BEN EN İYİSİ— Aradan bir iki ay geçti. Nepal'deki kontratımız bitmek üzere, şimdi ne yapalım nereye gidelim bilemedik. Keçi sakallı mutlu Rinpoçe Çögyi Triçen hocaya *mo* istemeye gidip niyetimizin temizliğini temsil eden beyaz *kata* fularlarımızı uzattık. Çinlilerin İ-Ching'i gibi, üzerinde resimler işaretler olan üç zar atılıyor *mo* için, her konudaki kafa karışıklığına cevap alınabiliyor.

Rahmetli Konca Kuriş kaybolduğu vakit mesela, Tibetli bir lama, *mo*'ya danışıp, sorduğun insan Türkiye'de, yurt dışında değil, yaşıyor ama yerin altında, bir haftaya kadar çıkmazsa hiç çıkamayacak demişti. Kadıncağız sahiden o sırada yerin altındaymış, sağlamış, çıkamadı.

Rinpoçe katarlarımızı şefkatle boynumuzdan geçirdi. Hayatlarımıza bu sefer nereyi gösterelim, diye sorduk. Zarları sallayıp öbür elinin içine bıraktı, bana döndü, şimdi oyalanmadan memleketine git, sonra gelip burada yaşaman lazım, dedi.

Hiç aklımda yokken kalkıp Türkiye'ye döndüm, gittim babamın yanında bir ay kaldım. İlk kez babamla o kadar zaman geçirdik, sonra babam düştü öldü. İnsan kör oluyor sahiden, Cemal Süreya kelimesini bulmuş:

*Sizin hiç babanız öldü mü
Benim bir kere öldü kör oldum
Yıkadılar aldılar götürdüler
Babamdan ummazdım bunu kör oldum...*

ÜÇ: MİMARİNİN NEŞESİ— Triçen Rinpoçe'nin karşısında ne vakit otursam tam aynı kelimelerle aynı şeyi merak ettim: Sehpanın ardındaki koltukta dizinde kareli battaniyesiyle oturan ne? İhtiyar,

bilge bir insan mı, yoksa orada kimse yok, sadece sevinç ve hafiflik mi var? Hangisi? Aydınlanmış olmak böyle bir şey, meğer. Egosuz, anksiyetesiz, her şeyle bir, arınık... Zihnini öyle terbiye etmiş, ağırlıkları atmış ki karşısında otururken ben de daha iyi, duru bir insan oluyorum, hayat berrak, dünya mükemmel bir yer.

Kalbimin hasetlerini bir gün dersin ortasında elini uzatıp çıkaran Çökyi Nyima Rinpoçe, bir derste hepimizi toplayıp Triçen Rinpoçe'yi ziyarete götürdüydü. Ellerimizde beyaz katarlarla odaya doluştuk. Hocalarımızın hocasının karşısında ilkokuldaki Anıtkabir gezilerindeki gibi mutlu ve saygılıyız, yere dizildik.

Buradaki ilk yılımda, ismi Buda'nın öğretilerinin güneşi, değerli mücevher demek olan Çökyi Nyima Rinpoçe'nin cumartesi dersinde bir gün haset ettim. Rinpoçe'nin tercümanı Erik öyle iyi ki. O sıralar harıl harıl Tibetçe öğreniyordum, Tibetçeyi iyi öğrenmek için yirmi sene gerekir denir. Erik'in tercümesini seyrederken kafamdan haset geçti. Erik olmak istedim, bildiklerini bana versin. Derken Rinpoçe'yle göz göze geldik. Rinpoçe durduk yerde, kıskançlık dünyanın hiçbir işine yaramayan, çok zararlı bir şeydir deyiverdi; gözümün içine bakarak, hem elini bana doğru uzattı. Bir şey almış gibi parmaklarını kapattığında kalbimden bir şeyin çıktığını hissettim. Aramızda mesafe vardı, ama sahiden Rinpoçe'nin eli kalbime değdi, eminim. Hafiflik. Hem de utancımın yerin dibine girdim; herkesin ortasında kıskanç olduğum ispatlandı. Ders bitene kadar kafamı kaldıramadım. Salondakiler dağılırken yanımdakilere, gördünüz mü bana ne dedi diyecek oldum. Kimse hatırlamadı öyle bir şey, sana bir şey demedi ki dediler, kıskançlıktan bahsedildiğini de çıkaramadılar. Kimse görmemiş, kimse duymamış.

O gün bugündür haset duymıyorum. Herkes için sevinip duruyorum. On beş senelik eşim benden on beş yaş küçük birine âşık olup gittiğinde bile kalbimde sadece çok üzüntü ve çok anlayış bulabildim.

Neyse. Triçen Rinpoçe'nin şahane Tibet halılarında bağdaş kurduk, elli kişi kadardık.

Rinpoçe elindeki kitabı mırıl mırıl okuyordu. Tibet Budizminde bazen ayetleri, öğretileri Lama'nın sesinden duymak gerekiyor. Hiç-

bir şey anlamasanız da Lama size metni baştan sona Tibetçe okudukça kelimelerin enerjisi bir şekilde nüfuz ediyor. Lamalar, bilmem hangi metni duymak istiyorum diyenleri reddetmiyorlar. Öğretmenlik sorumluluğu gereği, iki elleri kanda olsa oturup size uzun uzun metinleri okumak zorundalar. Bunun adı sözlü iletim...

Triçen Rinpoçe bize mırıl mırıl elindeki kitabı okuyordu, yalnız okurken okurken, aaaa! ooooo! diye hayret ve mutluluk sesleri çıkarıyordu, her sayfayı çevirişinde aaaaa diye seviniyordu, kitabın içine dalmış bizi unutmuş. Gözlerimiz kapalı, bir şey anlamaya gerek duymadan dinledik, odanın ve hocalarımızın güzelliğinin huzuru.

Önde oturduğum ve bacakları uyuşan bir meditator olduğum için, gözüm açık etrafa bakınırken Rinpoçe'nin okuduğu kitabın kağıdını gördüm ben yalnız:

Tibet'te Tapınak Mimarisi...

Aydınlanınca evet her şey ilginç, her şey olağanüstü belki!

DÖRT: PARA NE Kİ— Dağlara çıkmadan önce rinpoçelere danışmak, puca yapıp dağlardan izin istemek gerekiyor. 2001'de Tunç Everest'e çıkmaya geldiğinde Rinpoçe, merak etme yolun açık olacak sağ salim döneceksin, dedi; Boudhanath'a yeni dua bayrağı asma ödevi verdi. Tunç, Nepal tarafından, güney tarafından yani, Everest'e tırmanıp indi. Üç ay sonra döndüğünde rengi değişmiş, çok zayıflamış ve mutlu.

Everest dağını burada Tibetliler *Çomolungma*, Nepalliler *Sagarmatha* diye biliyorlar. Çomolungma, "dünyanın annesi Tanrıça" demek. Sagarmatha ismini de altmışlı yıllarda uydurmuşlar, "deniz anne" ya da "gökyüzü tanrıçası" demek. Katmandu'dan Everest dağı ufacık görüldüğü için bilinmezmiş daha önce, Nepalce ismi yokmuş.

Başka bir sene yine bir tırmanışından önce Tunç'la Rinpoçe'ye gittik. Rinpoçe kucağında kareli battaniyesiyle oturuyordu; elinde balon ipi tutar gibi iki tane bin rupi. Al, deyip bir tanesini bana uzattı. Bin rupi burada en büyük banknot. On dört dolar ama dolar hesabı burada geçmiyor; çok insan için maaş, bulaşıkçı çocuklar için

birkaç maaş. Çıkınca Rinpoçe'nin şişman ahçısına bunu iki beşyüzlük yaptırır mısın, dedim, Tunç'la paylaştık.

Hiç harcanmayacak bu parayı niye tam ikiye böldürürse insan. Hesap kitap anksiyetesi herhalde...

Rinpoçeler için para, bir parça kâğıt.

BEŞ: ŞİİRLER— 1949 yılında Tibet'e Çinliler saldırdığında Triçen Rinpoçe kendini sürgün etmiş, dağları aşır Himalayalar'ın güney kenarındaki Mustang krallığına gelmiş. Yolculuk üç ay sürmüş.

Mustang kralı Jigme Dorje Palpar Bista, Rinpoçe'nin ablasıyla evli.

Rinpoçe üç bölümden oluşan şiirlerini Tibet'te bırakmış.

ALTI: ÖLÜMÜN BERRAK KUCAĞI— Çögyi Triçen Rinpoçe 2007 senesinin 22 Ocak günü bir çeşit öldü. Kalbinin durduğunu gazetede okuyunca, incelikli şişman Tibetli teyze, hayatın ayrıntılarına titizlenen müthiş meditatör arkadaşım Kelsang-la'yı aradım. Bağrımız yanıyor ama bedeni çok eskimişti, yenisini edinme vakti geldi, dedi.

Yolda Sonam'ın annesini gördüm, eli bağrının üzerinde iki yana sallanarak yüzür ü ekşitti acıttı Rinpoçe'den konuşurken. İnşallah çabuk gelir, dedik.

Ne var ki Rinpoçe'nin ölmesi bildiğimiz ölmelere benzemedi. Kalbi durup son nefesini verdikten sonraki on altı gün, Rinpoçe derin bir meditasyonda oturmaya devam etti. Tibetliler buna *tukdam* diyorlar, ölümün berrak ışıltısında dinlenme vakti.

Ölüm, beklemediğimiz, yakınımıza geldiğinde çok şaşırdığımız, elimizi kolumuzu bağlayan karanlık, kötü bir şey değil buralarda.

Tibetliler ölüme "anne kucağı" diyorlar.

Tukdam meditasyonunda bedende nefes ve kalp atışı kalmamış ama bilinç akışı, zihin yani, daha terk etmemiş bedeni. Bilincin en ince, derinden hali duruyor. Bildiğimiz nefes bitmiş ama iç nefes

denilen hayat gücü var. Hayat gücü bedenın uçlarından çekilip, sadece çok çok ince bir nabız halinde kalbin etrafında toplanmış. Kalbin orda sahici bir sıcaklık var, öyle ayırt edilebiliyor. Tukdam bite ne kadar kalbin etrafı sıcacık kalacak, sonra yoginin zamansız zihni yaşlı bedeninden ayrılacak.

Rinpoçe tukdam'dan çıktıktan üç gün sonra Katmandu vadisine almış üç yıldır ilk defa kar yağdı. Oğlum pencereden bakıyordu, yağmur nasıl bu kadar güzel bir şey olabilir diye sordu. Gittim bak tım kar, ama çok güzel sahiden, kocaman tanelerinin şekli güzel bir kar. Oğlumun hayatının ilk karı.

Vadinin etrafındaki dağlarda inziva eden yogiler, kar yağınca, kim öldü acaba, demişler kendi kendilerine. Hangi her şeyle bir olmayı hatırlamış üstat?..

YEDİ: GÖKKUŞAĞI ÖĞRETMENİMİZ— Tukdam'la bitse iyi, derken Rinpoçe en derin en aşkın hareketi yaptı ve bedenini elementlerine, atomlarına ayırdı. Gökkuşağı bedenine erişti, kendini ışık yaptı.

Tibet'in *zogçen* üstatlarının ölürayak şapkalarından çıkardıkları son tavşan, *ca lü* – ışık olup gitmek...

Şeylerin, yani mesela bedenın gözümüze sahici görünmesi yarılsamasının, ve zihin ve nesnenin ayrı şeyler olduğu dualitesinin ötesine atlamış olduğu için, bedeni oluşturan elementlerin enerjilerini salıverdi, bedenimizi ve evrendeki her şeyin bedenini oluşturan beş elementin beş renk ışığına ayrıldı. Küçüldü, kemikleri de küçüldü, sekiz yaşında bir çocuğunki kadar kaldı bedeni. Ölümünden altı hafta sonra yaktıklarında Rinpoçe minicikti.

Tibetli lamalar yapıyorlar böyle. Karakolun ilerisinde İkizler Süpermarket'in yanındaki manastırda mesela, yirmi sene önce kendini ışıklara döndürmüş Dudcom Rinpoçe'nin minicik bedeni yüzünde altından bir maskeyle camekânda oturuyor. Sağlığında çoğu Amdolu gibi uzun boylu, dağ gibiymiş rahmetli.

SEKİZ: RİNPOÇE CAMEKÂNDAN OTURUYOR— İki kız çocuğu, senenin bugününe özgü ejderhalı brokar çubalarının altında boncuklu simli, hem de ayaklarına iki numara büyük terlikler.

Kapıdan içeri ellerinde katalarla insanlar akıyor. İlk iş yere kapanıp üç secde ediyorlar. Sırtlarında kucaklarında bebeklerle boy boy çocuklar; en güzel ejderhalı, nilüfer çiçekli yeni yılı karşılama giysileri içinde her yaştan insan üç defa yere kapanıyor. Bu secdeler, Rinpoçe'nin hem temsil hem de artık ispat ettiği, hepimizin içerisindeki aydınlanma ihtimaline aslında.

Tavandan her renkten plastik çiçekler sarkıyor. Dedeler kovboy şapkalarını saygıyla ellerinde tutuyorlar, buraların usulü çubalarının bir kolunu giymişler, gömleklili öbür omuzlarının altından çubanın boş yeni sarkıyor. Kulaklarında turkuaz küpeler, uzun gümüşten saçları örülü.

Batılı beyaz saçlı bir rahibin peşinden bir de oyuncu sokak köpeği içeri dalıyor; kenardaki meditasyon minderlerinden en yüksek yığını seçip üstünde yuvarlanmaya gidiyor.

Üst üste bırakılan sarı beyaz katalardan oluşmuş tepenin ardında bir sıra çiçek. İki yandaki vazolarda ipekten orkideler, ortada sahici glayöller. Çiçeklerin arkasındaki masada kenarları altından ejderhalarla işlemeli gümüş kaplar içerisinde su, pirinç ve ateş var. Tereyağından yapılmış renkli çiçekler, Tibet bozkırlarının alışıldık tapınak süsü.

Hepsinin arkasında bir metre yüksekliğindeki camekânın içinde Rinpoçe bedeni iyice küçülmüş oturuyor. Baş her zamanki gibi az öne eğik. Alnından inciler dökülen bir taç giydirmişler, yüzü sarı katalarla sarılı. Bu devirde çok az görülen *ca-lü* mucizesine herkes tanık olsun diye Rinpoçe'yi ziyarete açmışlar.

İki yanda oturuyoruz. Gözlerimizi kapadık mı Rinpoçe'nin enerjisi alıp bizi içimizin derinlerine, iyi iyi yerlere götürüyor.

DOKUZ: ÜÇ MART İKİ BİN YEDİ— Bugün Rinpoçemizin eski bedenini yakma günü.

Manastırın bahçesinde kubbesinin ucu sivrilen bir *çörtten* yapıldı. Etrafında çiçekler çiçekler. Dört köşede çeşit çeşit orkideler. Kocaman sarı zambaklar. Şehrin bütün çiçekçi dükkânlarında ne kadar çiçek varsa burada gibi. Kırmızı mavi çamaşır leğenlerinde hüsnüyusflar, koyu kırmızı sarı beyaz turuncu kır çiçekleri. Stupanın her köşesinde on beş yirmi çömlek küp. Ağzı Nepal usulü dar, boyunları turuncu kadife çiçeğinden kolyeli küplerde glayöller. Merdivenlerin kenarından ip ip dizili turuncu kadife çiçekleri sarkıyor.

Leğenlerin, küplerin etrafında elmalar var. Çörttenin etrafında çimenlerin üstünde elmalardan bir hat çizili. Elmaların hepsinin sapı var.

Dört köşede masalar üzerinde yedi renkte kandiller. Ayaklı gümüş kâselerde safranla renklendirilmiş sular, içlerinde tütsüler, çiçekler saplı birtakım tahıllar. Tibet platosunda yaşayanların başlıca besini kavrulmuş arpa unu *tsampa*'dan yapılmış külâhların tepesinde tereyağından yapılmış iki çember üst üste, üzerinde güzel renklere boyalı tereyağı çiçekleri var.

Çörttenin içinde turuncu alevlerin ortasında Rinpoçe'nin eski bedeni oturmuş yanıyor.

Rahibelerin sesinden ağır ilahiler.

Kare şeklinde bir platforma dört yandan yedi basamaklı merdivenle çıkılıyor, üzerinde kareden çörtten var, alt tarafında odunlar, üstü küp şeklinde. Hepsi beyaz boyanmış, siyah boyayla üzerine yapraklar, bulutlar, başka birtakım kutsal semboller çizilmiş. Çörttenin doğuya bakan kapısının üzerinde, zihin akışımız gibi başı sonu olmayan düğüm çizili.

Çörttenin alt katında odunlar var, üst katında Rinpoçe'nin eski bedeni. Ateş üst katı da doldurmuş sanki tupturuncu bir kocaman alev.

Kızgınlıklarımı burada şimdi bırakmak istiyorum; ateşte yansınlar benden çıksınlar. Ruhumun ağırlıklarını atma vakti gelmiş olsa.

Dört yanda rahipler oturuyor, dört yöne bakan yüksek tahtlar üzerinde dört meşhur Lama. İki yanlarında daha az yüksek tahtlarda başka lamalar. Biri minik bir oğlan çocuğu, kafasında rinpoçe tacı var.

İhtiyar Tibetli teyzeler uzun saçları arkalarında tek örgülü, kata tutan avuçlarını kalplerinin önünde birleştirmiş gözleri kapalı ayakta duruyorlar. Rahipler dua ediyor. Turistler parmakları dizlerinin üzerinde meditasyon yapıyorlar ya da benim gibi bacakları uyuşmuş etrafı seyrediyorlar.

Bahçeyi iplerle çevirmişler; iplerin her yanından beyaz sarı katalar sarkıyor. Katalar lamalara, misafirlere, yola gidenlere, yoldan eve sağ salim dönenlere sunulan, uzun, uçları püsküllü kumaş parçaları. Niyetimizin temizliğini simgeliyorlar, sevgimizle saygımızla esirgiyorlar.

Ellerinde mantra saymaya yarayan yüz sekiz taneli tesbihler, önlerindeki illa ki birbirine bitişmeyen, çizgileri kaydırılarak dikilmiş çizgili önlüklerinden evli olduklarını anladığımız kadınlar. Hepsinin siyah saçları arkalarında toplanmış. Yüzlerinde tertemiz ifadelerle, Rinpoçe'nin küllerinin olduğu kapısı şimdi tuğlalarla örülmüş çörtene bakıyorlar, secde ediyorlar, kucaklarında omuzlarında bebek taşıyanlar eğilip alınlarını iplerdeki katalara değdiriyorlar.

Oğlum, Rinpoçe'yi bir daha görmeyeceği için ağlıyor. Onun etrafındaki ilk ölüm. Çocuklara hayatı ve ölmeyi anlatmaya nerden başlanır.

ON: RİNPOÇE'YE TEŞEKKÜR ETMEYE GİTMİŞTİM BİR GÜN—
Annemle gittik Rinpoçe'ye, peki niye teşekkür ediyoruz, çünkü hanı beni babama gönderdi, babam ölmeden bir ay önceydi.

Çok sevindi. Aaaa ben mi yaptım öyle, dedi...

İlk defa denizi görmek

GEÇENLERDE hayvanat bahçesinin sokağında dört beş dilenci kız dondurma yiyerek yürüyorlardı. Bu sefer yolumu kesip ellerimi çekiştirmediler. Dondurma yiyen yüzleri gözleri bütün gün aklımda kaldı.

Arkadaşım Narayan'ın köyden gelen kız kardeşiyle çocuğuna hayatlarının ilk dondurmasını ısmarlamak ne güzeldi bir defasında. İlk defa dondurma yiyen birilerini seyretmek.

İlk defa deniz gören birilerini... İlk defa deniz görmeyi seyretmek.

Karaçi'de şehri görmek için araba tutacaktım. Otelde benim gibi aktarma bekleyen Nepalli almancı işçilerden dördü arkaya oturdu, ilk iş deniz kenarına gittik. Denize dokunmak için yaklaştılar, dalga geldi, arkalarını dönüp kaçtılar, hem korktular hem çok eğlendiler.

Himalayalar mı daha şaşırtıcı, deniz mi?

KIRMIZI

daha çok kırmızı

KIRMIZI Nepal'de en güzel renk. Sokaklarda en çok kırmızı var, siyah giyen yok pek. Kadınlar evlendikten sonra nerdeyse hep ucuz pamuklu kırmızı sari giyiyorlar; kırmızı, pembe.

8 Mart Dünya Kadınlar Günü, Nepal'de kadınlara resmi tatil. Erkekler işe gidiyorlar.

Kadınlar kendilerini mutlaka süslüyorlar. Beş metre uzunluğundaki dikişsiz sarilerini bedenlerine zarafetle doluyorlar. Sarinin üstüne yarım bluzlar giyiyorlar daracak. Şişman, yani şişmanlayabilecek kadar zenginseler göbek katları iftiharla ortada. Buralarda şişman sağlıklı, varlıklı demek, iyi bir şey. Yarım bluzun altında belleği, sırtlarının alt tarafı açıkta. Kışın ayazında bile yarım bluzun üzerine bir şal sarınıyorlar, belini göbeğini örtmek kimsenin aklına gelmiyor.

Göbek ayıp ya da seksi değil Nepal'de. İç gıcıklayıcı olan bacaklar, onları örtmek lazım. Hintli film yıldızlarının, mini eteğin altına tayt giymeleri bu sebepten. Sari bacakları yere kadar örtüyor, göbeği ve sırtın alt kısmını açıkta bırakıyor. Göğüsler de normal bir beden parçası. Yeni doğum yapmış kadınlara ve ihtiyarlara göğüslerine hardal yağı sürüp güneşlenmek serbest.

Tayland'da bizim sokakta yaşlıca şişman bir teyze vardı, siyah sütyenle otururdu evinin önünde.

İki kaşlarının ortasında kırmızı bir benek var, tika. Bir de boynlarına cam boncuklardan ucuz, sahiden güzel, insanın gözünü alan kolyeler takıyorlar, mümkünse ortası altın. Kollarında, tabii

sarinin rengine, düzinesi on beş sente dizi dizi camdan bilezikler. Bütün bu ayrıntılar evliyim demek. Genç kızlar kırmızı giymeye evlendikten sonra hak kazanıyor.

Hindistan'ın Uttar Pradesh eyaletinde de evli kadınlar ayak parmaklarına yüzük takıyorlar. Tibetli evli kadınlar kaftana benzer kol-suz elbiselerinin üzerine enine çizgili bir önlük takıyorlar. Aynı kuşaştan üç parçayı, çizgileri birbirini tutmayacak şekilde yan yana dikeyiyorlar. Bu aykırı çizgili önlüklerini giymezlerse kocalarının hasta düşeceğine inanılıyor.

Kadınların saçları hep topuz, simsiyah, upuzun. Son yıllarda Hindistan'da orta sınıftan kadınlar saçlarını omuz hizasında, hatta kısa kestirir olduysa da, kısa saç nerdeyse yok buralarda. Saçları açık bırakmak da yok, kot pantolon giyen şehirli genç kızlar dışında. Tibet'te sadece cadıların toplanmamış, topuz ya da örgü yapılmamış saçla gezdiğine inanılıyor. Sabahları öğretmenimi karşılamadan saçlarımı topluyorum. İnsan nelere dikkat edeceğini zamanla öğreniyor.

Sokaktaki kadınların gözleri sürmeli, dudakları ve sol ellerinin tırnakları mutlaka boyalı oluyor. Sağ elle yemek yendiği için, yemek elle yendiği için, oje sadece sol ele sürülüyor. Kollarında bir düzine camdan bilezik, burunlarında hızına, kulaklarında illa ki küpe var. Kahverengi tenlerine her renk yakışıyor. Aşağı kast kadınların tenleri daha koyu, onlara kırmızı büsbütün yakışıyor.

Bakkala gitme kıyafetleri böyle değil ama; Nepal'de kadınlar evlerinde bizim gece uyurken giydiğimiz entarilerden giyiyorlar, hatlarını iyice örten bollukta eski entarilerle dolaşıyorlar evde. Akşamüstleri kapı önünde oturan kadınlar o kılıktalar.

~~tanrı kocalar~~

BUGÜN Bhadra ayının parlak yarısının üçüncü günü, Tiic bayramı. Hindu kadınlar gelinlik sarileriyle gezecekler sokaklarda, kendilerini gelinmiş gibi süsleyecekler yine. Senede bir defa sandıktan çıkardıkları kırmızı, pembe, hatta turuncu ipek sariler içerisinde gelin gibi salınacaklar.

Nevari iseler omuzlarından çaprazlama asılmış, bellerine kadar uzun, capcanlı koyu yeşil boncuklardan, kolları kadar kalın kolyelerini takacaklar. Saçlar her zamankinden bile özenli, hatta topuzun içinden tavuskuşu tüyünü andıran yaldızlı birtakım iplikler taşıyan rengârenk tuhaf bir toka...

Alınlarında evli olduklarının işareti kırmızı tika. Kocaman bir tika da kaşlarının arasında. Gözler sürmeli, dudaklarda koyu kırmızı ruj, tırnaklar pespembe ojeli. Burunları hizmalı, kulaklarında her günkü gibi altın küpeler. Gençten değılseler iğnesiz, kulaklarında küpenin kalınlığı kadar delikler açan burmalı altın küpeler takacaklar her günkü gibi; dağlardan gelmişlerse, o zaman kulaklarının dış çizgisi boyunca dizilmiş halka küpeler.

Meydanlarda, kutsal pipal ağaçlarının etrafında renkli şenlik tenteleri kurulacak, kadınlar bütün gün dans edecekler.

En kutsal tapınak Paşupatinath'a gidecekler, kocalarına uzun ömür ve sağlık vermesi için Şiva'ya dua edecekler. Tapınağın, içeri Hindu olmayanların giremediğı, altından dev bir boğa heykeline bakan altından kapısında sıraya dizilecekler, binlerce peri kızı gibi ellerini kıvrırarak döne döne dans edecekler. İçeriden tiz şarkılar, el

çarpma sesleri gelecek. Kadınlar Tanrı Şiva'nın hayvanların arkadaşı hali Paşupatinath'ın huzurunda senede bir gün kurtlarını dökecekler. Açlıktan, susuzluktan ve sıcaktan düşüp düşüp bayılanlar olacak. Turistler az öteden köprüünün ordan resim çekecekler. Tiic günü dans eden kadınlar öldükten sonra Gökler Tanrısı İndra'nın krallığı İndrapuri'de peri kızı olarak doğacaklar.

Geceyi Paşupatinath'da geçirecekler, dans ederek sabahı edecekler. İşe gidiyorlarsa çıkartmayacaklar, gelinlik sarileriyle gezecekler işte de.

Tiic günü yirmi dört saatliğine oruç tutacaklar, su içmek de yasak... Oruç bitmeden su içer yemek yerlerse kısırlık, dulluk, fakirlik, ölümden sonra cehennem bekleyecek onları.

Dün geceyarısı baba evlerinden gelen *dara* ile kendilerine ziyafet çektiler. Evli kızları olan anne babalar, Tiic'den bir önceki gece kızlarının evlerine çeşit çeşit yemekler gönderdiler.

Bu sabah erkenden uyandılar, nehirde bir güzel yıkandılar. Bugünkü pucalar için sunaklarını, yani *mandap*'lerini kurdular. Mandapın üzerine kumdan yapılmış bir *Şiva Linga* yerleştirdiler. Şiva Linga, Tanrı Şiva'nın ve karısı Parvati'nin cinsel organlarının heykeli. *Şiva Şakti* dediğimiz kudreti, hem de yaratılışı simgeliyor.

Puca bittikten sonra kocalarına *prasad* sundular. Tanrılara sunulan *prasad*lar gibi, bu seferkinin içinde meyve, çiçek, bir de betel ağacının yaprağına sarılı, çiğnerken keyif veren *pan* var.

Sonra Hindu dininde kadınlar için tanrı olan kocalarının ayaklarını bir güzel yıkadılar, kocalarının ayaklarını bir güzel yıkadıkları sudan bir yudum içtiler. Hatta bunu Katmandu'da yaşayan, dışarda üniversite okumuş, yabancı bir çevre kuruluşunda sorumluluk taşıyan işlerde çalışanları da yaptılar.

Geçen hafta derste Tripti –ismi "memnune" anlamına geliyor– dandan düşer gibi, bu odadaki bütün kadınlar kocalarının ayaklarını yıkayıp o sudan içecekler dediğinde, bir inanmama nidası çıkararak bir anda buz gibi bir hava estirdim maalesef. Hayatın bazı aklımıza gelmeyen anlarında ne kadar sarsak olabiliyoruz. Tripti evli değil,

içlerinde en yüksek mevkide olanı, onun için en çok konuşanı. Anneannem hep yapardı, sade Tiic'de değil, diye üsteledi bir de; sonra başka biri, galiba doktora yapmış biri, hepimiz yaparız ama bu konuda konuşmayız dedi, derse devam ettik.

Her sabah kadınlar eğilip kafalarını kocalarının tanrısal ayaklarına değdiriyor bu ülkede. Kayınvalidelerinkine de tabii.

Tiic'in üçüncü günü Rişi Pançami bayramı. Güneşten önce uyanıp kutsal nehir Bagmati'de üç yüz altmış beş kere su dökünecekler. Kutsal nehir Bagmati, bu devirde şehir artıklarının karıştığı üzgün bir nehir maalesef, ama insanı günahlarından temizlemeye devam ediyor. Sonra yine gelinlik sarilerini giyip gelin olacaklar, Paşupati-nath'a gidecekler bir daha, sabaha kadar Şiva ve Parvati için şarkılar söyleyip dans edecekler. Evli olmayanlar da Şiva'ya iyi bir koca için dua edecekler. Kırmızıdan başka renkler giyiyor olacaklar. Renklerin en güzeli kırmızıyı, evlenme onuruna erişmiş kadınlar giyebiliyor burada. Evlilik o kadar yüksek, iyi bir şey burada.

2001 yılı itibarıyla, Nepal'de kadınlara eşitsiz davranan 128 kanun varmış.

Nepal'de bütün kadınlar üç günlüğüne çok güzelleşecek. Evlenmelerinin üstünden ne kadar sene geçmiş olsa da bu üç gün boyunca genç kızlıklarına dönecekler bir çeşit. Tanrı kocaları için şükredekler.

düğün

pembe ojeli damadın düğünü

CANAKPUR havaalanına bisikletli taksiyle geldik, yarım saat sürdü. Canakpur'da taksiler öyle, bir çeşit bizim fayton keyfi. Bisikletli taksilere *rikşov* deniyor.

Rikşovların bir çeşidi daha var: iki tekerlekli, iki büyük tahta tekerleğin üzerinde bir fayton koltuğu. Bisikleti yok, onun yerine, şoför önde koşarak arabayı sırtında çekiyor. Kalküta'da var mesela ya-
lınacak cılız adamların çektiği rikşovlar. İlk binişimizde Günseli'yle koltuğa kurulup ağlaya ağlaya gitmiştik. Hindistan'da, hem Kalküta'da daha ilk günümüzün akşamıydı. Hayatımızda hiç öyle bir yer görmemiştik, öyle bir gerçekliğe ayağımızı atmamıştık. Kendimizi çok suçlu ve çok minnettar hissedip adamcağıza haddinden fazla para verdiğimizizi hatırlıyorum.

Soluk kırmızı bir mendili kafasına geçirmiş şoför yakışıklı bir firavuna benziyor. Yolda bakkal tabelalarındaki neşeli prezervatif reklamlarının resimlerini çektiğimi hemen anlıyor, yenilerini işaret ediyor.

Katmandu'nun turist mahallesi Thamel'de rikşovcu bir ahabamız var, ona "beşyüzrupi ağabey" diyoruz. On sene önce, Almanya'dan gelen bir misafirimizi normal ücretin on katı kadar kazıklamıştı, kaç para aldın diye sorduğumda korkup konuyu değiştirmişti. O günden beri adı *fivehundred rupee dai*. Her karşılaştığımızda çok gülüyoruz çünkü burada ayıp bir şey yapınca gülmek lazım. Gülersek utandığımızı ifade etmiş oluyoruz, özür dilemeye gerek

kalmıyor. Sonra her seferinde ciddileşiyor, hayat kolay değil, bak halime diyor. Akşamları, ekşi pirinç rakısı *rakşi* içip kaldırımında sı-zıyor, artık evlenmek istiyor.

Canakpur'un minik havaalanı. Otuz metrekairelik terminalin iki yanında televizyonun ekranından Amerikalı atletik bir kadın Nepal-ce dublajlı olarak karın kası yapma makinası tavsiye ediyor. Buralarda Katmandu'nun televizyonu da gazeteleri de alakasız, lüzumsuz kalıyor.

Çizik çuzuk mavi pleksiglas iskemleler var duvar boyunca, öbür tarafta da tahtadan sedirler, yolcular rehavetle beklesin diye. Tahtadan sedirin birinde bağdaş kurmuş oturmuş bir aile, yeni gelin, gelinin kayınvalidesinin kolları hep buraların usulü dövmeli. Dövmeler buraların ama yeni nesillerin usulü değil artık. İhtiyar teyzelerin bedenlerinde renklerini zamanın kalpsiz rüzgârında kaybetmiş solmuş dövmeler.

Ellerinde upuzun koca silahlarla çok genç askerler var. Oturmuş televizyona bakıyorlar, kafalarını iyice yana eğmişler. Biri tüfeğinin bir tarafıyla oynuyor anahtarlıkla oynar gibi, trik truk sesler çıkarıyor. Şampuan, diş macunu, saç yağı, çocuklara enerji içeceği, hazımsızlık ilacı reklamları var sadece. Çoğunda neşeli ve özgüvenli Hint artistleri, hatta genelde aynı adam – Hint sinemasının kralı, Hindistan'ın kralı, yaşlandıkça yakışıklı Amitabh.

Buda Havayolları'yla uçuyoruz. Kenarda duvarın üstünde bir çift asker postalı var. Ufuk çizgisi olarak, hindistancevizi, koca yapraklı tik, bir de bizim kavağın endamına, söğüt yapraklarının az büyüğüne sahip aşok ağacı var karşıda.

Eski filmlerde Türkân Şoray'ın kör gözlerini açtırmaktan döndüğü seyahatlerin sonunda uçaktan inilip havaalanı binasına yürüdü; öyle bile değil burada – karşılayıcılar uçağın yanına gelip ellerindeki turuncu kadife çiçeğinden kolyeleri yakınlarının kafasından aşağı geçiriyorlar.

Askerin birinin serçeparmağı nar kırmızısı ojeli. Dünkü düğünde damadın tırnakları da ojeli, gözleri sürmeden çerçevesiydi. Kafasında incili sırmalı beyaz damat sarığı, boynunda incili, yaldızlı, çi-

men yapraklı, pembeli koca bir kolye, düğün boyunca renkli şekerli tütün, yani *pan* çiğnedi.

Buralarda iyice yerlilere karışmış İngiliz arkadaşım Naomi'ye, yüzü makyajlı, tınakları nar çiçeği ojeli, ağzı açık tütün çiğneyen bir adamla evlenir miydin, diyorum, aaa kocamsa niye olmasın, onların hepsi dekorasyon, diyor. Buraların etnik Maitili kültüründe Nepallilerden, hatta Hintlilerden daha çok süslenirler – normal bizim damat, diyor. (O bunu derken Hintlilerden daha çok nerelerini süsleyebilirler diye merak ediyorum.) Bunları havalanının duvarına yaslanmış uçağımı beklerken yazıyorum, yazarken de aniden içimden yükselen bir ihtiyaçla gözlerime bir güzel sürme çekiyorum.

Bir defasında kendimi Nepal'in meşhur bir işadamı ve o sıradaki maliye bakanıyla bir masada bulmuştum. İşadamı bizim rahmetli fahri konsolos. İki ihtiyar yüzüme bakıp bakıp eğlendiler, kızım sende hiç makyaj yok, üstünde mücevher yok, bu halinle Lakşmi sana nasıl yaklaşsın, dediler. Lakşmi, bereket tanrıçası.

Kendimi bu cemiyetten ayırık hissetmemenin bir yolu sürme çekmek.

Düğün alayımız en sonunda floresan ışıklarla köye şöyle girdi: Yolun iki yanında beşer tane yalınayak minik çocuk, koyu kahverengi alt kast rengi kafalarının üzerinde ikişer tane dik floresan lamba. Lambaların telleri arkadaki kağına bağlı. Jeneratörü taşıyan kağnyı iki kambur boğa çekiyor. Etrafını bu lambaların kablolarının çizdiği dikdörtgenin içerisinde hepimiz, düğün alayı, damat tarafı, hint usulü kollarımız havada dirsekten kırılı, işaretparmaklarımız yukarıya bakarak müziğin ritmiyle omuzlarımızı hoplatıyoruz. Tuhaf bir his tabii, ama beni burada kimse zaten tanımıyor, hint filmi dansına devam. En önde bir yabancının dans etmesi damat tarafına çok prestij kazandırdığı için, durmama hiç müsaade etmiyorlar.

Bir de mavi bir bisikletin arka tekerini çıkartmışlar, iki tekerlekli, tahtadan, kenarları mavi parmaklıklı, üzeri renkli parlak kumaşlardan tenteli bir platform eklemişler. Arkadan bakınca iki yarıdan mavi tahtadan badem gözlü iki ördek kafası çıkıyor. İçinde

parmaklığa oturmuş piyanist şantör, bir elinde mikrofon, her heceyi ekolayarak pehhh pehhh diye şarkı söylüyor. Piyanist şantörün iki yanında akülü yükselticiler var.

Omuzlarımı hoplatır, ayaklarımla hint usulü ne yapmam gerektiğini bilmezken, bir anda çok yabancılaşıyorum. Yabancılaşma ânının ortasında, bu ilk defa bugün gördüğüm damatla aramızda demek böyle olmadık bir karma varmış diye düşünüyorum; daha doğrusu damatla aramızda olan, her ne kadar tanışmasak da, benim evlendiği gün kızı almaya giderken en önde dans etmem gerektiğine ilişkin çok açık karmayı görüyorum. Aramızdaki tam bu akşam, bu düğünde, illa ki bu hayatta temizlenmesi gereken karma öyle açık seçik ki, yabancılaşma hissi geldiği gibi aniden kayboluyor – o ânın içinde yapmam gerekeni kabulleniverip omuzlarımı büsbütün hoplatıyorum.

Zaten ben gençken de yabancılaşırırdım her tarafta.

kopan manastırı

bütün mahcubiyetimi orada bırakıyorum

EVVELSİ GÜN Lama Lundrup'u görmeye Kopan Manastırı'na gittik. Kopan, Katmandu vadisindeki yüz kadar Tibet Budist manastırının en büyüğü. Vadinin kuzeydoğu eteklerinde, Tibet mahallesi Boudhanath'ın ardındaki tepenin üzerinde. Kış sabahları aşağıya vadiye kadar sisler bulutlar iniyor, etraftaki tepeler taraçalanmış pirinç tarlası. Tepenin tamamı Kopan'a ait. Yani köy yolu bitip tepenin aşağısındaki asfalta ulaştıktan sonra sigara içilmiyor.

Budizmin beş temel kuralı var: can almamak, doğru olmayanı söylememek, zina yapmamak, verilmeyeni almamak, kendine zarar vermemek. Budist mekânlar içerisindeyken öyle itina ediliyor.

Lama Lundrup, Kopan'ın başrahibi. Çok aydınlık buruşuk yüzünde ruhunuza bakan gözleri var.

Kata, beyaz ya da sarı, ucuz satenden bir çeşit fular, Tibet kültüründe her gün önemli. Misafirlikte ev sahibine sunuluyor mesela, düğün evinde konukların hepsinin boyunlarında birer kata düğümlü. Yolcular katalarını gidecekleri yere ulaşana kadar çıkarmıyorlar. Dağcılara, politikacılara, turistlere, her durumda kata sunuluyor. Tanrı heykellerinin boynunda kata var.

Tibet'te öğretmen rahiplere *Lama* deniyor. Lamalara, niyetimizin temizliğine işaret etmesi için katayla gitmek gerekiyor. Katayı kedi minaresi gibi katlayıp iki elle sunuyoruz, içerisine bir zarfla biraz para iliştiyoruz. Lama katayı elimizden alıp boynumuza geçirirken bizi kutsuyor. Eskiyene kadar aynı katayla idare edilebiliyor, katamız her seferinde bize dönüyor.

Yanıma kata almayı nasıl unuttum. Çok mahcubum.

Lama Lundrup çok komik, çok gülüyor. Tibetlilere zaten içtenlikli, kocaman kahkahalar kolay geliyor, rahipler iyice neşeli. İnsan iki rahiple oturup bütün gün gülebilir öyle.

Arkadaşım Lama'ya sorular sorarken bir kenarda mahcup otuyorum ama Lama öyle komik ki kendimi tutamıyorum, gülüp duruyorum. Katamı da yok. Lama durmadan komiklik yapıyor, gönlü öyle ferah, ruhu o kadar ağırlıksız ki o kadar olur. Bari yüksek sesle gülmeyeyim diyorum, dayanamıyorum.

Lama'yı görmeye gelmemiz sebepsiz değil. Yugoslavya'da olup bitenler için Kopan rahiplerinin dua etmelerini rica ediyor arkadaşım. Savaşı şiddetlendirelim mi diyor Lama, değişik bir mizah anlayışı var, ben çok gülüyorum. Yanımızda son *Newsweek* var, Yugoslavya haritası açılıyor, tarih coğrafya. İtalyan rahibe arkadaşımı derin bir ilgiyle dinliyor Lama, sorular soruyor, liderlerin resimlerine uzun uzun bakıyor. Mültecilerden söz açıldığında, çağırılım buraya gelsinler, bizim tepeyi onlara kiralayıp zengin olalım diyor. Lama'nın yanında ciddi konulardan ciddiyeti bir kenara bırakarak konuşabiliyor...

Lama Tenzin'i çağırıyor. Tenzin, Kopan'ın resepsiyoncusu nemrut rahip. Asabi olduğu için bu görev ona verilmiş. Ona değerli bir hediye. Her gün çok insanla uğraşa uğraşa asabi olmamayı öğrenebilecek. Tenzin hâlâ asabi, bir yıldır tanışıyoruz, aynı. Dışarıdan bakınca bu iş hiç ona göre değil ama hayat görüldüğü gibi olmadığı için, Kopan resepsiyonu aslında Tenzin için biçilmiş kaftan. Lama'nın acelesi yok. Tenzin çatlasa da patlasa da sükunet ve huzur öğrenene kadar Kopan'ın tek santralçisi ve resepsiyoncusu olarak kalacak.

Lama, Tenzin'e, sabah altıda barış pucası yapılacak diyor. Hep beraber dualar okunacak.

Tibetlilerin meşhur bir muskası var, takana savaş meydanında ölüm yaklaşmıyor diye inanılıyor. Arkadaşımın bir arkadaşı istiyormuş o muskadan, Lama hemen hazır ederse İtalya'ya dönecek birileriyle gönderebilirmiş. Batılılara her şey birden lazım, satın almak, sahip olmak isteyip duruyorlar. Lama arkadaşıma bakıyor, gülüm-

semiyor, bir şey de demiyor, konunun açılmasıyla kapanması bir oluyor.

Bir yere eleman alınacakmış, dört isim içerisinden Lama'nın seçmesi gerekiyor. Lama odasından mo zarlarını getiriyor. Lamalar tanrılara danışmak için mo yapıyorlar. Üç zar. Zarların üstünde işaretler var.

Lama önce zarları kavrayıp isimlerden birini tekrar ediyor, gözleri kapalı bekliyor, zarlara hafifçe üfleyip atıyor. İkinci sıradaki isim kazanıyor. Emin olmak için üç kere tekrar ediyor Lama, üçünde de aynı isim geliyor. İkinci, üçüncü ve dördüncü tercihler de her atışta aynı.

Kalbimde bir soru var, Lama'ya sormak çok istiyorum. Ben de her şeyi birden istiyorum. Lama'yı mo yaparken görünce aklıma kendim geliyorum, benim için de mo yapsa, katam yok, çok gülmüşüm, soramıyorum.

Kalkarken Lama'ya mahcup, Lama-la, unuttum kata, hay allah, diyorum. Lama yüzüme bakıyor, yavaşça *semki kata* diyor – zihin katası! Sanki kata! Kulaklarıma inanamıyorum, hepsini anladım.

İki elimi kata sunar gibi uzatıyorum, Lama ruhumun mahcup, rengârenk katasını alıp boynuma geçiriyor.

Yeniden gülmeye başlıyoruz.

Kabahatli de değilmişim. Meğer hayatımda hiç kabahat işlememişim duygusu...

bombay

ışıklara çarpmak

BOMBAY ŞEHRİNİ ilk görüşüm olacak, trendeyim. Üç *hicra* biniyor. Hicralar istasyonların tanıdık yüzleri, sariler içerisinde kadın kıyafetinde ve sıradan Hint kadınları kadar süslüler. Toplumda tuhaf bir yerleri var. Hicralar hep davetsiz ve fütursuzlar. Düğünlere çat kapı gidip bereket çağrışımı ayıp hareketli danslar ediyorlar. Yeni bebekli evlerin kapısına dayanıp ellerini çırparak dans ediyorlar. Bebeği kucaklarına alıp döndürüyorlar, hayır duası ederken bir yandan da genital organlarına bakıyorlar.

Bir tuhaflık varsa bebeği alıp götürüyorlar; hicra bebeği hicralardan başkası istemiyor. Bebeklerin hicralardan hayır duası alması Hindistan'da normal, oğlan bebekler için daha çok para veriliyor.

Toplumun iyice kıyısında kalmanın ağırlığıyla mı ne, harareti duaları tutuyor, beddualarından herkes çekiniyor. Hicralar gönülleri hoş tutulmazsa beddua ediyorlar. Gönülleri on ruپیye seviniyor. Kızarlarsa sarilerinin eteklerini kaldırıp, hicralığın kadim geleneğine göre uyuşturmadan, bıçakla kesilmiş eski erkeklik yerlerini gösteriveriyorlar.

Kimbilir ne zamandan kalma Ramayana destanında hicraların da hikâyesi var. Tanrıkrallık Ram'ı babası on dört yıllığına ormana gönderince Ayodya şehri halkı sevgili krallarının peşine takılmış. Ormanın kenarındaki nehre geldiklerinde Ram halkına dönmüş, hanımlar beyler hadi gözlerinizin yaşını silin, evinize dönün, demiş. Bunların

ikisi de olmayanlar ise ne yapacaklarını bilememişler. On dört sene sonra Ram, hicraları hâlâ nehrin kenarında oturmuş meditasyon yaparken bulmuş ve allah müstehakınızı versin, diyerek herhalde, hepsini şefkatle kutsamış.

Saygı görmeseler de bir çeşit mübarekler hicralar.

Üç hicranın biri, kırmızı sarili kalın kaşlısı, önümde duruyor, on rupi veriyorum. Galiba tren dilenmeleri için çok para, çünkü seviniyor, elini kafama sıkıca koyuyor. Asya'da böyle takdis ediyor insanı anneannelerle dedeler, ruhani şahıslar ve hicralar.

Ama elini kafama koymasıyla ortalık bembeyaz oluyor.

Her yanım ışıklanıyor, pırıl pırıl huzurlara, ışıklara gömülüyorum. Gözlerimi kapatıyorum.

Asya'da böyle saygı gören insanların, varlıkların kafama değmişlikleri var... Neşeli Tibetli lamalar, insanın düşüncelerini okuyan bıçak bakışlı hint fakirleri, esrar içerek ibadet eden başka birtakım hint fakirleri, cengâver duruşlu turuncu kocaman kavuklu Pencaplı sadular, Katmandu vadisinin çocuk tanrıçaları, hayatta sakil kalmış hep konken oynayan Nepalli eski prensesler, meraksız Tay rahibeler, Kalküta'lı Rahibe Teresa, hayırsever tanrıça Harati Ma ve onun yediciye sesli oğlu... Bir çeşit enerji aktarımı bazen, bazen hoş hisler... Ulvi ulvi insanların ellerinin altına kafayı uzatmışım ama trende bu süslü, oğlan çocuğu bedenli, kırmızı sarili adamla bu hoş anı hiç beklemiyordum.

İnip hicraların peşine takılmak istiyorum, evlerine gideyim yatak sersinler kaneviçeli uzun yastığa kafamı koyup uyuyayım. Sabah olunca hep beraber börekli kahvaltı edelim. Üvey annem hayattan kaçmış Pamuk Prenseler olayım beni esirgesinler. İlk gençlik halimin ruhu kurumamış olsa inerdim. İçim gidiyor ama cesaret edemiyorum.

Yolculuk iki buçuk gün sürüyor. Pencere boyunca yatağım var. Rahatım huzurum yerinde. Arkamda ayağımın altındaki emniyetli

her zamanki dünyayı ebediyen yeni kaybetmişim, Hindistan'ın iki yanımdan akması iyi geliyor.

Bir istasyonda toprak kâsede kaynar çay boynumdan aşağı dökülüyor, çok canım yanıyor. Çantada lavanta yağı var iyi ki; şişeyi boca ediyorum, yanığın acısı hemen geçiyor. Hayattaki tek tedbirim sihirli lavanta yağı bazen.

Geceyarısı Bombay'a varıyoruz. On yıldır Hindistan'a gidip geliyorum ama buraların İstanbul'unu bu ilk görüşüm. Çok büyük. İstasyonda başıma o kadar çok hamal, taksici ve üç tekerlekli taksitorikşovcu üşüşüyor ki çekiştirmelerinden kurtulmak için karakola sığınıyorum.

Evden çıkarken Bombay'da yaşayan okul arkadaşlarımın telefonlarını alma ihtiyacı duymamışım. Hatta lazım gelirse sokakta karşılaşırız diye düşünmüşüm, büyük şehir nedir nasıldır unutmuşum. Sonsuz itimat içerisinde dolaşıyorum bazen, ders almıyorum, yanıma adres almıyorum. Oğlum yanımda değilken hep tedbirsizim. Böyle de oluyor.

Sabahın ilk saatlerinde bir *ambassador* taksi şoförünü dinleyip dediği otele geliyorum. Ambassadorlar Hindistan'ın yuvarlak çizgili, tombul, zarif hem gürbüz arabaları. İnsan bir tane istiyor. Sabah kapının önünde etrafa bakıp şehri beğenmiyorum. Genelev mahallesinde olduğumun farkında değilim.

Taksiye atlıyorum, şoförün arka çaprazına oturuyorum. Işıklarda durduğumuzda pencereye cüzamlı bir dilenci geliyor. İki rupi uzatırken şoför *kahase* diye soruyor – nereden demek, nerelisin anlamına geldiğini düşünemiyorum, Nepal'den diyorum – *Nepalse*. Dilenci iki rupiyi beğenmemiş, içeri uzanıp omzumu sarsarak on beş rupi istiyor. Adamcağızın parmakları dökülmüş elinden koltuğun öbür tarafına kaçarken şoför dönüyor, ne kadar beyazsın, bir öpücük ver pılıiz, diyerek dudaklarını büzmüş, o tarafa yaklaşan yanıma uzanıyor.

Bir çeşit cinnet herhalde, insan kendini tutamıyor. Öbür kapıdan yolun ortasına atlayıp, olduğum yerde tepinerek ağzımdan hayatımda ilk defa çıkan İngilizce küfürler ediyorum. Taksinin kapısını çarpışım da az geliyor, açıp bütün gücümle bir daha çarpıyorum. Niye tepindiğimi anlamıyorum ama iyi geliyor. Sinirim geçtiğinde tepindiğim yerin önündeki lokantaya girip huzurlu bir kahvaltı ediyorum. Yabancı şehirlerin mutlu kahvaltıları.

Hindistan genelevlerinde tenlerinin nispeten açık renk oluşundan dolayı rağbet gören sayısız Nepalli kızcağız çalışıyor. Sayısızlar, onları kimse saymıyor. On binlerceler. Oraya on beş dolara satılıyorlar. Her sene birkaç bin Nepalli kız Hindistan fabrikalarında iş vaatlerinin peşinde kendini buralarda buluyor. Maiti Nepal –Anaevi Nepal– isimli sivil toplum örgütü, sınır kapılarında kızlara seni kandırmışlar demek için bekliyor ama hepsine yetişemiyor, hem sınırlar açık.

Katmandu'yla Himalayalar'ın arasındaki fakir Tamang köylerinde kimlerin maalesef Bombay'da çalışan kızı olduğu pimapen çatılı evlerden belli oluyor.

Dünya cennetcehennem sahiden.

Okulum başlıyor. Zihinbeden terapisi okulu. Zihinle beden birbirinden ayrı hiç değil; her şeyi her yerimizle yaşıyoruz, hem saklıyoruz atmıyoruz, onu öğreniyoruz.

Sabahları dörtte kalkıp Tibet yogası yapıyoruz, kollarımızı kanat açar gibi kaldırıp kırk dakika kımıldamıyoruz. Kollarımız bizim kanadımız zaten. Ağrıyan aslında kolumuz değil orada saklayıp unuttuğumuz kızgınlıklarımız. Ağrılarla sızılar bedene ait şeyler değil, sıkışmış enerjilere, yani duygulara işaret ediyorlar.

Bedeni okuma dersinde kuramı okuyup bitiriyoruz, sıra kalp gözümüzü terbiye etmeye geliyor. Sınıfın önünde ayağımızda bir ip donla yirmişer dakika durmamız lazım. Bedenimizde hayatımızın hikâyesi yazılı, okumasını öğreniyoruz. Omuzlarımızı nasıl tuttuğumuz, yere nasıl bastığımız, neremizin az geliştiği, yağların, yani

akmayan enerjinin nerede toplandığı... Güzel çirkin, şişman zayıf, genç yaşlı diye değil, insanın tamamını yargılamadan itmeden kabullenen başka türlü gözlerle baktığımızda karşımızdakinin hikâyesini hissetmek mümkün, hem o zaman herkes sahiden güzel.

Hikâyesini anladığımız insanlara şefkat ve kardeşlik duyuyoruz. On beş kişiyiz, ikimiz yabancı, çoğumuz Hintli doktor. Herkesin elinde kalem kâğıt var. İlk doktor Nitin kalkıyor. Onu öyle donuyla, savunmasız, öyle insan görünce hepimiz kardeş oluyoruz.

Yüzünün yarısını eliyle kapatıp karşıya bakıyor. Gözünün birinde üzüntü var. İnsan o göze dikkatle bakınca Nitin'in üzünlüğü odayı dolduruyor. Öbür gözü meraklı. Uzun uzun yarım yüzünü seyrediyoruz. Sonra çenesinin, omuzlarının duruşunu, kaslarının halini yorumluyoruz; arkasını döndürüyoruz, yan döndürüyoruz, bir aşağı bir yukarı yürütüyoruz, bütün ayrıntıların hikâyesini anlıyoruz. Çocukken emniyette miymiş, korkuları var mı, dünyadan, kendinden memnun mu değil mi, üzünlüğünü kızgınlığını unutmuş mu, her şeyi apaçık görüyoruz kalbimizi açıp bakınca. Mesela sırtında kürek kemiğinin altında iki yandaki romboid kaslarına bakınca ne kadar korkuyor, etrafı hep istediği gibi olsun ihtiyacı var, bunu görüyoruz. Orada bir gerginlik varsa dünya bana uysun meraklısı demek.

Aynı niyetle odaklanmışız, kalp gözümüz ondan açılmış herhalde; aynı cümleler hepimize malum oluyor.

Sıra güzel Alman hatun Melisa'ya geldiğinde bir bakıyoruz, karşımızda bu sefer büyümekten korkan üzülmüş bir kız çocuğu duruyor. Melisa'nın çıplak bedeni hepimizin içini acıtıyor, göğsüne bakınca kalp gözümüzün önüne sadece acı geliyor.

Son benim sıram. Çekinmekten kıvranıyorum. Yatılı okulda bile ortalıkta soyunmamışım. Nasıl utanılmaz bilmiyorum, sınıfın önünde öylece katatonik duruyorum. Sonunda komik arkadaşlarım bir striptiz melodisi söylemeye başlıyorlar, arkamı dönüp çok gülerek giysilerimi çıkarıp oraya buraya fırlatıyorum. Mizah sağolsun, küçük ve ayrı bedenimden çıkabilme yarıyor.

Gözlerimde berraklık görüyorlar. Halbuki hayatımın duruluğu yeni bitmiş o sırada, çok karışık ve üzgünüm. Berraksın aslında, far-

kında değilsin, diyorlar. Gözlerime hepsi birden bakıyor, hiç üzüntü görmüyorlar. Daha yeni çok üzülmüşüm, üzüntüden kolumu kaldıramamışım; iyi bakın, diyorum. Güzel üzülmüşsün, hepsini bitirmişsin, diyor hocamız.

Bütün ağır duyguların içine bir atsak kendimizi öbür taraftan sağ salim çıkmak dert değil. Bir dalsak, öbür taraf selamet. Üzüntümüzü, hayal kırıklığımızın kanıtmasını hissetmeyelim diye oyunlar icat etmişiz, sigara yakıyoruz, çilek reçelli üstü pudra şekerli ponçık yiyoruz, yazı masamıza bir kâse ayranaşı koyup kokluyoruz, sokağa çıkıyoruz, Hindistan'a gidiyoruz, çok konuşuyoruz... İçinden geçmediğimiz derdimizi hep sırtımızda taşıyoruz, orada unutuyoruz.

Başka derste bedenden korkuyu atmayı öğreniyoruz. Moğol savaşçılarının usulü Çua Ka tekniği canımızı çıkarıyor ama hafifletiyor. Cengizhan'ın savaşçıları herkesten daha iyi, daha kuduz, daha kendini vererek savaşmış. Çünkü harpten dönünce oturup ilk iş, gördükleri yaptıkları korkunçlukların hatırasını, korkusunu bedenlerinden çıkarıyorlarmış. Sonraki savaşa hafiflemiş ve korkusuz dalıyorlarmış dolayısıyla, herkesten daha vahşi savaşabiliyorlarmış.

Günler boyu çarşafalara sarınıp on iki saat oturuyoruz, sıkışık kalmış korkulardan bedenimizi kazıya kazıya temizleniyoruz. Kimsenin kimseye baktığı yok, kendimizle uğraşyoruz. Her parmağımızla, her santimimizle uzun vakitler geçiriyoruz, çok da acıyor. Acıyorsa orada bir şey kalmış demek: O vakit işaretparmağımızın ortasındaki eklemi ya da dirseğimizi zalim yaparak daha derin, daha yavaş, alttaki kemik boyunca kazıyoruz. Kendimizi çok eski çok sahici anların ortasında buluyoruz: annelerimiz babalarımız önümüzde kavga ediyorlar, sevgililer sonunda birbirlerini terk ediyor, odada hatıraların ağır enerjisi, dertli kahramanları, üzüntüleri uçuyor. (Hulusi yine mi ölüyor – gazetenin ilk sayfası benim canım arkadaşşıma benzemeyen resmiyle gözüme perde gibi iniyor.)

Herkes usul usul ağlıyor.

İnsanlık halinde o kadar aynıyız ki hepimiz, bedenimizin her parçasında hangi korkuyu sakladığımız bile o kadar belli. Günün sonunda neremizden ne hatıralar çıktı paylaşmasında on beşimiz de bakıyoruz, aynı yerlerimizde benzer şeyler bulmuşuz, benzer resimler hortlatmışız.

Herkesin kaburgaları boyunca üzüntüler uyuyormuş. Yetersizlik korkularımız bacağımızın üst tarafında. Hayatta harekete geçmekten, yeni şeyler başlatmaktan korkanlarımızı bacaklarının alt tarafı uğraştırmış.

Mesela ayak, kendimiz olmaktan korktuysak o duyguyu sakladığımız yer. Sağ ayağımın ikinci minik parmağını elimde bir kalemle kemiğin üzerinden yavaşça çok derinden çok bastırarak dinlerken çocukluk vakitlerinden biri çıkıyor. Minik parmakta otuz sene saklanmış bir an: Sarı saçlı mavi gözlü kuzenim balerin olacak, bu da akıllı bari, diyor birisi beni kastederek. O gün büyüklerin o bezgin sohbetine rast geldiğim için akıllı çocuk olmak durumunda kalmışım demek. İlkokulda elmalarla armutların niye toplanmadığını, haritanın kuzeyinin nasıl yukarda olduğunu, milliyet yarışması matematiğinin hiçbir tarafını anlamayıp dünyadan umudumu kestiğim zamanlarda da ailenin ve sınıfın akıllı çocuğuymuşum. Türküm Doğruyum andımızı beş sene her sabah okuyup hiç aklımda tutamamışım. Cumhuriyet bayramında kürsüde şiirimi unutup rezil olmuşum, ama kuzenim güzel diye ben de bari akıllıymışım.

Yüzümüzle uğraştığımız derste masadayım. Doktor Ankur elini sol kaşımın kenarına koyduğunda çok rahatsız oluyorum, içimden kusmak geliyor. Oraya dokunma, diyorum, arkadaşım beni dinlemiyor, hocamızı çağırıyor. İki birlikte tam o berbat noktaya bastırıyorlar; gözümün önünde bütün harfleri hâlâ orada, meğer bunca yıl değil daha yeni bu kadar acıtmış bir mektup beliriyor.

Mahallenin delisi elinde çiçeklerle kapımıza dayanmış, annemi seviyormuş. Hayatımın emniyeti onun yüzünden ebediyen kayboldu sanıyorum. Sekiz yaşında çocuklar ne kadar derin, karanlık, kalpten taşan ve çocukluk boyu gitmeyen nefretler duyabiliyor. Tek tellisi, büyüyünce öldürecek ya da çok dövecek olmak.

Otuz sene sonra masada yatıyorum, üzerimde iki terapist arkadaşım çalışıyor. Bedende kapılar açma tekniği dersindeyiz. On beş yirmi dakika çok derin nefes almışız, sık nefes vermişiz, bedeni oksijenle doldurmuşuz. Kapı noktalarına bastırıldığında hatıraları artık tutamıyor salıyor bedenimiz. Çok da acıyor. Kendimi bırakmak hiç istemiyorum. Dizlerimin altına koydukları yastıkla terapistlerime saldırıyorum hatta, bütün gücümle vuruyorum, vazgeçtim beni rahat bırakınlar. İtimat mitimat etmiyorum aslında kimseye. Hocamızı çağırıyorlar, dalamadığın derinlere başkalarını nasıl götüreceksin, diye tavizsiz şefkatiyle azarlıyor.

Mahallenin delisi pembe kravat takmış kapının önünde bekliyor, gözleri çipil mavi, bahçe duvarının leylak ağacının dibindeki parçası aslında benim atım alnı beyaz lekeli karaşimşek olan evde oturuyormuşuz bir daha. Karaşimşek en çok beni seviyor hâlâ. Bilmediğim seslerle ağlamaya başlıyorum. Yaralı hayvan sesleri nereden çıkıyor. Masadan düşüp uyumak istiyorum bırakmıyorlar. Annemi istiyorum. Sonunda mahallenin delisiyle kardeş oluyoruz, kenarı köşesi olmayan bir anlama hali.

Kapılar dersinden geçemiyorum, çünkü hocamız itimatsızlığı-mı manidar buluyor.

Okul bitince Bombay'a dönüyoruz. Bu sefer kendimi arkadaş şefkatine bırakıyorum, fakirce bir Parsi kolonisinde yaşayan Behroz'un evine misafir oluyorum. Astsubay lojmanlarını hatırlatan sitede daire kapılarının önünde yere renkli tebeşirlerle taze çizilmiş güzelim mandalalar var, çiçek çemberler. Komşuların çoğu yalnız ya da kardeşleriyle oturan yaşlı Parsiler. Parsi cemaati geç evleniyor, hatta hiç de Hindistan usulü olmayan bir şekilde, evlenmeyebiliyorlar. Yaşlı Parsi teyzeler eski moda diz hizasında desenli kolsuz elbiseler giyiyor. Behroz'un alt komşularının kapısı hep açık, kapının önündeki yuvarlak büyük yemek masasının etrafında üç gümüşten kız kardeş oturmuş televizyon seyrediyorlar. Behroz'un 85 yaşındaki babası kafasında siyah fransız beresi, sakız gibi beyaz tertemiz atlet

fanila ve uzun donla dolaşıyor, kocaman kulakları duymuyor hep tatlı tatlı gülümsüyor.

Parsilerin dini Zerdüştlük dünyanın ilk tek tanrılı dini. Bin yıla yakın üç devletin resmi dini olmuş, bir o kadar önce de müslümanlardan kaçınışlar, İran'ı terk edip aradaki okyanusu aşarak Gujarat sahiline çıkmışlar. Şimdi giderek azalıyorlar. Ateş kutsal, evin bir yanında bir minik kandil ya da bu yeni devirde ateş şeklinde bir ampul hep yanıyor. Arkadaşım Raşid'e evdeki uşak, sigara içtiğini annene söylerim, diye şantaj yapıyormuş; Raşid diyor ki ateş bizde kutsal olduğu için annem sigaradansa eroin kullanmamı tercih eder, öğrense kalbine iner...

Parsilerin isimleri öyle güzel ki, burada birkaçını saymadan geçemem: Dilkuş, Mehernaz, Mez, Kuşnur, Kayzad, Daryus, Hormuz, Çeraz, Mahtab, Delzad, Behram, Şerezad, Anahita, Riyaz, Farzan, Ruz, Mehernoş, Parizad, Ayeşah, Firoza, Zubin, Zamir, Cemşid, Oş, Şirin, Tuşna, Zubeyr, Kurşed...

Tapınaklarının dış duvarlarında bizim Hititler gibi upuzun kıvrık kıvrık sakallı uzun boylu belli ki önemli adamlar bacaklarını pergel yapmış yan dönmüş duruyorlar. İçeri girip bakmak çok istiyorum ama ayıp, Parsilerden başkasını almıyorlar.

Parsiler ateş, su ve toprak kutsal olduğu için ölülerini bunlara değdirmeden, sessizlik kuleleri denilen yerlerde akbabalara bırakıyorlar. Ne var ki Bombay şehrinin akbaba nüfusu ineklere verilen ağır ilaçlardan dolayı çok azaldığı için ölü Parsilerin bedenleri sessizlik kulelerinde beklemekten bir hal oluyor yenilerde.

Ertesi gün Rameş Balsekar'ı görmeye gidiyoruz. Güzel bir daire. Sanki Moda'dayız, Bomonti çay bahçesinin önündeyiz. Altmışlı yılların ağırbaşlı huzur veren mobilyalarının üstündeki çerçevelerde aile resimleri. Seksenlerinde, tıknaz, saçları briyantınli şık bir adam küçük odadaki koltukta oturuyor. Önünde yerde çoğu yabancı yirmi otuz kişi bağdaş kurmuş, salona da mikrofonla yayın yapıyor. Salonda gençten iki üç Hintli, sağı solu merakla elleyerek dolanıyor.

Rameş, ilk ismiyle hitap edilmek istiyor, bir bankanın genel müdürüyken aydınlanmış. Çok yıllardır her sabah öğleye kadar evi-

nin kapısı sorusu olan herkese açık. Bombay'da taksiciler Rameş Baba deyince alıp sizi buraya getiriyorlar. Gelenlerin aydınlanmanın nasıl bir his olduğuna ya da kendi hayat karışıklıklarına dair sorularını dupduru, çözmüş tavrıyla cevaplıyor.

Batılı bir kız, seni yeni buldum, yakında ölmezsin değil mi, diye soruyor, Rameş sakın sakın cevap veriyor, şu yaşta ölmeyi planlıyorum diyor. Kız vakti az bulmuş ağlıyor.

Benim de bir meselem var. Ağır, kat kat tabakalardan yükselmiş, derin durumlar. Başlıyorum; Rameş dinlemiyor, iyi ki dinlemiyor, çünkü ayrıntılarda ben kaybolmuşum, onun sanki elinde bir kılıç var, içinde bir vakittir debelendiğim sisi dumanı iki yana ayırıyor. Yol orada, orada da değil burada, çünkü sadece peki sen ne istiyorsun demiş, başka bir şey dememiş. Sorumu teselliyle dinlemeyip hikâyemi ağızma tıktığı için minnet duyuyorum.

Yanımda Gandhi'yi oynayan aktör Ben Kingsley oturuyor.

Derken, bugünlük bu kadar, Guru'nun ayaklarına dokunmak isteyenler buyursun, diyor birisi. Asya'da bir de bu var: Hiç yapmadığım bir şey tabii. Guruların ayaklarından enerji yaydıkları söyleniyor. Zeki Alasya'ya benzediği için sevdiğim afro saçlı Sai Baba'nın yumuk esmer ayaklarının resmini sokak kapılarının tepesinde, işyerlerinin en can alıcı yerinde görmeye gözlerimiz alışık Katmandu'da.

Odadakiler bir bir kalkıp Rameş'in ayaklarına alınlarını değdiriyorlar, huşu içerisinde ayrılıyorlar. Aklımdan fikirler yargılar geçerek seyrediyorum biraz. Sonra meraklı yanım kendini hatırlıyor. Bu sefer dayanamıyorum, eğilip alnımı merserize çoraplı minik ayaklara koyuyorum ve hiçbir şey olmuyor. Bir şey olmadı diyorum kendime. Oluyor da farkında mı değilim acaba diyorum kendime. Belki biraz durmak lazım burada diyorum. Çok mu durdum, etraf-takiler ne düşünecek diyorum sonra. Velhasıl Tibetlilerin deyişiyle maymun zihnim durmuyor, alnım Rameş'in ayaklarında, düşüncelerle kuşkuyla uğraşıyorum bir zaman. Sonra bir utanç dalgası geliyor üstüme, bir anda kalkıyorum, çok kaldım galiba çünkü, gidip köşeye saklıyorum kendimi, gözlerimi kapatıyorum.

Gözlerimi kapatmamla bir yerlere düşüyorum, kafatasım benimle gelmiyor, bedenim de yok, uzay ve her şey oluyorum.

Uzay ve her şey olduğundan eminim çünkü yıldızları görüyorum, Satürn'ü yakından görüyorum. Bir, birlik, hepsiyim. Orada evrenin ortasında ve evrenken düşünceler geri geliyor. Buradan beni kaldırmaları, gözümü hiç açmayayım. Hayatımın en derinden gelen isteği.

Derken içerde bir hareket oluyor, evrenden her zamanki bedene düşüyorum. Guru yemek yiyecek, hadi yarın gelin, diyor birisi, herkes heyecanlanıyor, gurunun yemek saati diye saygıyla fısıldaşıyorlar ve hep beraber çıkıyoruz.

Evrenliği, birliği unutuveriyorum. Bu nasıl guru, yemek yeme yi ne çok seviyor.

Eve dönünce hint fakiri arkadaşım Suşanta Baba'ya Bombay'da Rameş'i gördüm, diyorum, Haa, şu haftada bir, pazartesileri saat on ikide yemek yiyen adam diyor...

2007'DE NOT— Hicralarla ilgili uzun bir belgesel film izledim evvelsi gün. Üç şey bende kaldı:

Komün halinde yaşıyorlar. Birbirinizi kıskanmıyor musunuz sorusuna, kıskanmıyoruz, diyorlar. Soruyu soran Delhili fotoğrafçı kadın inanmıyor. Kıskanmıyoruz çünkü normal insanları herkes sever, hicraları sadece öbür hicralar sever, diyorlar...

Kastrasyondan sonra kırk gün kafalarına bir örtü geçirip uzanıp yatıyorlar. Yüzlerini kimseye göstermiyorlar. Kastrasyon sırasında içlerine aslanlı Tanrıça Durga'nın girip yardım ettiğine inanıyorlar. Ağrı ve kanama dindirici, yara temizleyici bir şey kullanılmıyor. Sadece iki gün sonra yağ sürüyorlar.

Bir hicra ölünce, diğer hicralar gece el ayak çekildiğinde cesedi soyup sokaklarda sürüklüyorlar, taşıyıp üzerine tükürüyorlar. Ruhun gözü korksun bir dahaki hayatta hicra olmasın diye...

şimdi sabah

şİMDİ, sabah, uyuyan oğlumun yüzünü seyrettim bir zamandır ilk. Yüzüne bakarken sahiden benim dışımda, benden ayrı olduğu... Dün gece başkalarının yanında hayalimdeki çocuk pek değildi. De-diğimi yapmadı, başına buyruktu. Üstündekiler renk uyumu içinde değildi ve saçları iyi taranmamıştı. Masadakiler kibardılar ama bu nasıl çocuk diye düşünenler oldu. Üstündekilerin renk uyumu için-de olmayışı benden değildi. Benim yine işim çıkmıştı.

Uyuyan oğluma elim giderken ne kadar değerli olduğunu hatırladım. Dokundum, insan teninden yapılmıştı. Herkesle aynı, dışardaki herkes gibi. Çocuklarımız, kafatası kemiklerimizin derimizin öbür tarafındakileri sevebilmeyi, şefkat duyabilmeyi öğretmek için varlar belki.

Bakarken bakarken kalbimin durduğu yerde bir hareket, ışım hissi buldum. Sonra herkesin annesine çok kıymetli olduğunu hatırladım. Aklıma hallerinden çok memnun olmadığım başkaları geldi, onları düşünürken de kalbimdeki hareketli sıcaklık orada durmaya devam etti. Anlama hali, kapsama, itmeme hali. Yataktan kalkıp güne karışmadan, dünyayı kalbim oynayarak hatırladım.

Dün meydandaki dış duvarlarında eski tencereler asılı, payan-daları tahta tanrılarla oymalı tapınağın üst katına çıktım. Duvarda Hindu olınayanlar giremez yazıyordu. Niyeyse sanki duyarsızlık hakkım yine vardı, arkadaşşıma içeriyi gösterecektim. Burada uzundur yaşayan zamanın yağlı siyah toz katmanı her yerdeydi, azıcık rahatsız oldum. Yargılarla kafam meşgul, insanların zihinlerini ya-

vaşlatıp dua ettikleri yere geldim. Tapınağın tanrısı heykel olmuş, Nevari tanrılarına yakıştırılan kırmızı uzun etekliğinin altında ayağıyla mavi yüzlü birini eziyordu. Ezilen adam Buda'ya benziyordu. Sordum başkasıymış; kim olduğunu ve kavganın sebebini anlamadım ama yabancı olduğum anlaşılmasın diye herhalde, bir daha sormadım. Tavanda tanrıya geldiğimizi haber vermeye yarayan çanlar vardı, beğendiklerime vurdum sesler çıktı. Orada zihnimi üç beş saniyeliğine durdurup üç şey dedim içimden, galiba diledim. Karşıdaki heykelden mi, Hinduların otuz üç milyon tanrısından birinden mi, kendimden mi. Hepsi ve her şey bir bazen. Hâlâ bazen... Vastness, clarity, wisdom diledim. Duruluk ve itmeme hali, bir de dirayet.

~~bir battaniye bir yorgan~~

EVVELSİ AKŞAM karnım aç diye bağırان birinin yanından geçtim. Mücevher demek olan Ratna parkın ordaki üstgeçitteydik, şehrin merkezinde. Üstgeçidin merdivenlerini çıkar çıkmaz ortada uzanmış yatıyordu, üzerine basmamak için öbür tarafın korkuluklarına seyirtip karşıdan gelenlerle çarpışmak gerekti. Durdum etrafa baktım; herkes kendi hayatına karişmış, ağlayan adamın ayakucundan çabuk çabuk geçiyordu. Kafamda Sovyet devrimi, Rus edebiyatı, yürümeye devam ettim.

Arkamdan katıla katıla ağladığını duydum, açım diyordu – *Bhok lagyo*. Geçen sene aynı yerde bir kış günü çırılçıplak yatarken görüp pantolon gömlek aldığım delikanlıydı, boyu uzamış. Geçen sene aldığım pantolonla gömlek biraz da başkası uğraşsın deme hakkını bana verdi gibi geldi, hem evde olmak istiyordum, acelem vardı. Kanıksayınca hiçbir şeyin kıymeti kalmıyor.

Şimdi bunu yazarken kalkıp masadan kaçmak istiyorum, kanıksamış halimden de kaçmak istiyorum. Midem acıyor.

Dün Varya'yla dersten sonra peynirli ispanak yemeği palak panir yedik. Lokantanın alt katındaki dükkânda, tahtadan kabaca oyulmuş tombul bir uçak şeklinde, boyaları dökük baharat kutusu duruyordu. Öyle güzel ki alıp eve getiremiyorum bir türlü. Daha önce

gördüğüm şeylerin, objelerin hiçbirine benzemiyor, uçağa da benzemiyor, ya aslında güzel değilse.

Sonra ölmekte olan yeni arkadaşımı görmeye gittim. Her zamanki dupduru gözleriyle güzel yüzüyle yatakta oturmuş üzüm yiyordu. Acıyan yerlerini gösterdi, üzüm yedik. Ellerimi koydum, hemen uyudu. Bu sefer ben de uyudum. Ellerim arkadaşımın şiş karında kafam düştü, arada uyandım yumuşak ve parlak toprak rengi battaniyenin altına girmemek için kendimi zor tuttum, doğrulacak oldum, uyku yine geldi beni buldu. Rüyalar geldi geçti. Bir saat sonra uyandım, renkler değişmiş, dünya ıpılık bir yerdi, arkadaşımın hasta yatağı dünyanın iyi, emniyetli bir köşesiydi. Aklımda o fikir duruyordu, Nepalce bir kitap fikri gel beni yaz diyordu. Pis kokulu Bişnumati nehrinin iki yanında sabahın sekizinde *karom* oynayan on beş yaşındaki çocuklar için bir kitap. Uyuyan arkadaşımın yanına uzansam uyumaya hem kitabı düşünmeye devam etsem iyiydi, ama bu nasıl terapist derler diye çekindim. Mutfak kapısının yanında oturup, kalbinin pır pır edişi gözlerinden okunan dik duruşlu kırmızı sarılı güzel annesinin elinden sütlü zencefilli karabiberli tatlı çay içtim. Tabii mutfağa girmedim, içeri bakmadım. Hindu olmadığım için girsem mutfak kirlenirdi.

İlk gün terapiden sonra arkadaşım yumuşacık battaniyenin kenarını kaldırıp oturayım diye yer açtıydı; üzeri minik ayılı iki albüm elinde, bak eskiden nasıl şişmandım, güzeldim. Resimlerde kocasıyla ikisi çenelerini az yukarı kaldırıp ellerini önlerinde kavuşturmuş öyle karşıya bakıyorlar, tabii gülümsemiyorlar. Ameliyata gittikleri Singapur'un sokakları. Uzaydan gelmiş gibi görünen bir spor araba bulmuşlar Singapur'da, kocası, türlü açılardan resimler çekirtmiş. Arabanın yanına futbolcular gibi çömelmiş, takım resimlerinin ön sırasında gibi aynı. Saçlarının tepesi iyice dökülmüş, orta yaş hali. Sonra bir fıskiyeli havuz bulmuşlar serinlerin, arkadaşım çıkmış bağdaş kurmuş kenarına, terlikleri yerde duruyor. Kameraya bakmıyor.

Eski Katmandu'nun çarşılı sokaklarına çıktım, içimde güzel huzurlar, hayatın her tarafı bir. Her geçişimde buraların resmini çeksem ama bugün değil bir dahaki sefere çeksem hissi bu sefer gelmedi, resim çektim. Hem kaldırımda üzerine çok eskiden çıkartmalar

yapıştırılmış küçük buzdolabı duruyordu. Hem anneannemin sapı siyah içi aşureli buzdolabının kapağındaki her yere yakışan çıkartmalarımız gibi bunlar da panterli, güllü filandı. Bizim buzdolabını Erzurum'un Güzeldere köyünün meraları satıldığında anneannem payına düşen parayla almıştı; bu buzdolabını ne vakit, kimin gençliğinde almışlar merak ettim.

İlk gençliğimde hayat anlamsız, merak edilecek bir tarafı olmayan bir yerdi. Üniversite imtihanında kafamı sıraya koyup uyuyakalmıştım hatta, hiçbir şeyin emniyeti, faydası yoktu. Güzel yurdumuzun çalkantılı ruhu Nepal'in şimdiki hali gibi. Memleketlerine itimatsız büyüyen çocuklar için üç kuruşa satılacak bir kitap, bu memleketin iyi şeyler yapmış mutlu insanların hikâyelerinin, "on beş yaşındayken neyi bilsem iyiydi, dibe battım tabii ama nasıl çıktım" kitabı. Ufuk açmaya yarayacak bir kitap. Nerden başlanır, onun cevabını düşündürecek hem. Bişnumati'nin kenarında karom oynayan delikanlılar nerden başlasın... Ne zamandır aklımda ama Nepathya konserinde aklımdan kalbime aktı, sıcacık ölüm döşeğindeki güzel arkadaşımın yanında uyurken yazılmaya başladı. Sonra belki Türkçesi, sonra Swahilicesi...

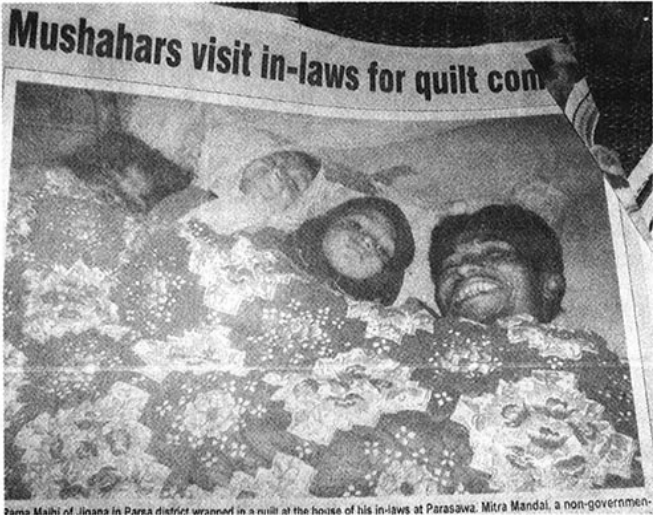
Battaniye deyince, 11 Ocak 2006 tarihinin *Katmandu Postası* gazetesinin ön sayfasından bir haber güneyde nehir boylarında yaşayan, dokunulmaz kastın da en altlarındaki *Mushahar*'ları anlatıyor. *Mushahar*, fare yiyen demek:

BÜTÜN KÖYE SADECE BİR YORGAN

Upendra Lamichhane, Parsawa/Parsa'dan bildiriyor.

Kışın havalar soğudukça kalın döşekli, yorganlı, hatta ısıtıcılı huzurlu odalarımızı düşünürüz, ağır ceketler kalın atkılarla soğuktan korunuruz. Burada, Parsa vilayetinin Mushahar Tole kazasında hayat hiç öyle değil, sadece bir evde yorgan var.

300 kişilik Mushahar cemaatinde sadece yenilerde Hindistan'ın Pencab'ından dönen Patali Majhi yorgan keyfi sürüyor. Bölgenin diğer sakinleri kış geceleri ateş etrafında sabaha kadar oturuyorlar.

Rama Majhi, ailesini almış kayınpederinin evine yorganın altında üç beş gün uyumaya gelmiş. *Katmandu Postası* gazetesinden.

70 yaşındaki Bumari Muserin, şimdiye kadar hiç yorgan kullanmadım, diyor, kış boyunca ateşin etrafında toplanıp sabahlıyoruz. Elli haneli, üç yüz nüfuslu bu cemaatte herkesin durumu böyle.

Patali'nin karısı Paudariya bugünlerde kocasıyla beraber yorgan örtünüp uyuyabildiği için mutlu. Diğer köylüler ya ateş etrafında toplanıyor ya da saman yığınlarına giriyorlar. İki çocuk annesi Paudariya, balayı-mızdayken bile böyle cennet mutluluğu yaşamamıştık, diyor. Patali ve Paudariya'nın yorganı cemaatte konuşulur olmuş. Tabii meraklı arkadaşlar, akrabalar ve diğer köylüler yorganı soruyor, diyor Paudariya gülerek.

Parsa'daki Tharu Kalkındırma Komitesi Başkanı Ram Narayan Gauru, kış soğuşunda bölgenin her yanındaki Mushaharları hayatta tutan tek şey yaktıkları ateşler, diyor ve ekliyor: 'hâlâ ilkel koşullarda yaşamak mecburiyetindedeler.'

"Chorni sağlık ocağı görevlisi Baban Kumar Singh'e göre her kış bu toplulukta çoğu çocuk ve yaşlı çok insan ölüyor."

Bir sene sonra aynı gazete:

"Mushaharlar yorgan rahatı için kayınpeder evini ziyaret ediyor."
Upendra Lamichhane bildiriyor; Parsawa, Parsa, 1 Ocak 2007.

Gazetenin ilk sayfasındaki dört sütunluk resimde kırmızı bir yorgan, sarı kırmızı çiçekli. Yorganın altında dört kişilik bir aile yatıyor, kafaları görünüyor. Sağda baba çok memnun, bütün dişleriyle kocaman gülüyor kameraya, yanında kameraya bakan kafası başlıklı ve boynu atkılı bir oğlan çocuğu, onun yanında beyaz başörtülü mutlu bir kız çocuğu, solda da sade gülümseyen gözleri yorganın kenarından görünen anne. Haber şöyle:

Bayram ya da puca vakti değil. Yine de, bölgemizin Parasawa kazasının Mushahar evleri misafirlerle dolu.

Buraya evin soğuşundan kaçmak için geldim, diyor Rama Majhi, kayınpederinin evinde sıcak bir yorganın altında keyfinden yüzü parlıyor.

Rama diyor ki Jigana'da yaşayan on beş Mushahar ailesi için kışı geçirmek çok zor, çünkü ne yorganları battaniyeleri, ne de kışlık giysileri var.

Parasawa'nın Mushaharları bu kış şanslılar; geçen sene Mitra Mandal –Dostluk Çemberi– isimli sivil toplum örgütünden aile başı bir yorgan aldılar.

Köylülerden Sahadev Majhi, misafirler sadece yorganın altında keyifle uyumak için geliyorlar, bizse yorganlarımızı misafirlerimize verdiğimiz için yine samanların içine girmek zorundayız, diyor.

Pokadiya'lı ihtiyar Phulawa Majhi kocasıyla birlikte damadının evine gelmiş: Bizim köy öyle soğuk ki bir iki gün yorganın altında rahat etmek için kalktık buraya geldik. Phulawa diyor ki, Mushahar yerleşimlerindeki ihtiyarların çoğu kışın soğuğa dayanamayıp ölüyor. Bu kışı atlatabilsem birkaç sene daha yaşarım.

Phulawa'nın kocası Ram Chandra, ölümden korkmam ama ocak ayının soğuşundan korkuyorum, diyor. Ram Chandra, elli hanelik Pokadiya köyünde hiç yorgan olmadığını anlatıyor.

Parsa Tharu Kalkınma Komitesi Başkanı Ram Narayan Chaudary'nin dediğine göre, bölgede sıcak tutacak giysileri olmadığı için zorluk çeken yirmi bin Mushahar var. Çoğu kış geceleri samanların içinde uyuyor ya da sabaha kadar ateş etrafında oturuyor.

~~bu dans eden ben miyim?~~

CUMARTESİ sabah Nevar Tantrik dans ustası Prajval'ın evine giderken bisikletle, keçiler vardı. Boyunlarından kısacık bir iple ikişer ikişer birbirlerine bağlanmış, kafa kafaya vermiş gidiyorlardı.

Nevarlar, Katmandu vadisine herkesten önce gelip yerleşmişler. Nevar Budist rahipler kastının adı *Bacraçarya*. Bacrayana Budizminin çeşit çeşit ritüellerinin layıkıyla yerine getirilmesi, bu rahiplerin işi. Bacrayana'ya *Tantra* da deniyor. Budizmde normal yollardan aydınlanmak için bir ömür yeterli değil. Ölüp ölüp geri gelmek, hayatlar boyu Dharma'yla ilgilenmek gerekiyor. Aydınlanmanın kestirme yolunun adı *Tantra*, ya da *Bacrayana*. Tantra yolunu izleyerek bir ömürde Nirvana'ya ulaşmak mümkün.

Tantrik öğretiler gizlilik içerisinde aktarılıyor, kitaplardan okuyarak tantra takip edilemiyor. Yunus Emre'nin yaptığı gibi bir Pir'in, Guru'nun yanında pişmek gerekiyor.

Bir de *çarya nrtya* denilen dans var. Bu dans bir yoga meditasyonu, ibadet aynı zamanda, *sadhana* yani; tapınanı kısa yoldan aydınlatmak için ilahi varlıkların çağrılmasına, aslında içimizdeki kutsallığın uyandırılmasına dayanıyor. *Sadhana* sırasında uyandırılan huzurlu ya da hiddetli tanrılar, içimizdeki taraflara da tekabül ediyor.

Prajval Bacraçarya, Tantrik tanrıların kılığında dans ediyor. Derken, dans ederken dans ederken, kılığına girdiği ilahi varlığa dönüşüyor, bir oluyor. Kendini kaybediyor, başkası oluyor. Buda'nın öğretilerinin koruyucusu çok ürkünç Bacrapani dansında Bacrapani

olup havalara zıplıyor, yüzünde vahşi ifadelerle, boynuna asılı kafataslarını hırsla sallayarak gazapla titriyor. Üzerinde bir kaplan postu var, yüzü de gazap rengi kırmızıya boyalı. Bir defasında sahneden düştü; Bacrapani olmuşken sahnenin boyunu da unutuyor. Bacrapani olduğunda, içine giren hiddetten üç dört gün pek uyuyamıyor. Şefkat ve anlayış tanrısı Avalokiteşvara oluyor bazen, o zaman pamuk gibi uyuyor.

Prajval dersine böyle casus gibi girmeme bir şey demedi. Gösterilerini iki kere izledim, aklımdan çıkmadı. İyice bak, ne görürsen yaz, diye tembihledi bir de.

Casus dedim, çünkü Nevar Tantrik Dansı, bin yıldan uzundur, herkesten gizlenmiş. Nepal'in Bacrayana Budizmi'nde dans hep varmış ama seyretmek mümkün değilmiş. Rahip Bacraçaryalar aralarında korumuşlar bu dansı, çocuklarına öğretmişler. Başka Nevarların bile görmesine izin vermemişler. Ellili yıllarda Katmandu'da dünya Budistleri bir konferans için bir araya gelmişler, işte bu dans bacraçarya olmayanlar için ilk kez orada sergilenmiş. Tantrik dans kuzey budizmi Mahayana'nın yayıldığı diğer ülkelerde de biliniyor-muş ama yirminci yüzyılda sahici haliyle bir tek Nepal'de kaldığı söyleniyor.

Prajval'ın babası dans etmiş dünyada ilk defa, yabancıların, Nevar rahibi olmayanların önünde. Prajval'ın babası çarya nrtya üzerine kitaplar yazmış, hepsi Nevar dilinde, Nepalce bile değil.

Evlerinde babasının kitaplarını elimde evirip çeviriyorum, kok-luyorum, Nevarca bilmediğim için içim gidiyor. Öğrenmeye vakit yok, daha Nepalce iki lafı bir araya getiremiyorum.

Prajval'ın dans dersi kısa bir meditasyonla başladı. Gözlerimizi yum-duk, kafamızın tepesindeki taç çakramızdan içeriye beyaz bir ışığın girip gövdemizi kapladığını hayal ettik. Mahayana Budizmi medi-tasyonunda imgeleme var. İnsan oturduğu yerde gözünün önüne ge-tiriyor bir şeyi. Buda'yı mesela, derken hayal edilen sahici gibi olu-yor, insanın gözünü açası gelmiyor. Aslında bana pek olmuyor; ışık hayal etmek tamam da, Buda'yı lotüsten bir taht içinde oturup şef-

katli gözlerle bana bakarken, alnından çıkan ışık benim alnıma girerken zihin gözümün önüne getirmeye varınca dikkatim dağılıyor, Buda iki boyutlu kalıyor, benim aklım nerelere gidiyor. Mesela anneannemi çok daha kolay getirebiliyorum yumuk gözlerimin önüne, ne vakit çağırırsam geliyor. Geçen sene Kopan'da küçük bir meditasyon inzivasında herkes Tibet Budist ilahlarını tahayyül ederken, ben yarı yolda kafamın içinde iki boyutlu resimler görmekten sıkılıp anneanneme bakıyordum memnun memnun.

Her neyse. Prajval'ın dans dersi verdiği küçük odada oturuyoruz. Gözlerimiz kapalı, içimizde beyaz bir ışık var, başka bir şey yok. Gözümü açasım gelmiyor, öyle yumuşak bir his. Dört kişiyiz, birimiz sekiz yaşında bir kız çocuğu. Bu güzelim sanatlar böyle öğreniliyor Asya'da: Çocukluktan beri her gün çalışarak, öğretmene sonsuz saygıyla. Kız çocuğu birazdan kalkıp dans edecek, gözlerim yerinden fırlayacak.

Meditasyon bitiyor. Beyaz ışık hâlâ içimizde; gövdemizi bu defa da enerjiyle doldurmak için kalkıp yoga yapıyoruz. Sonra kollarımızı, ellerimizi savuruyoruz, avuçlarımızı birbirine sürtüyoruz, parmaklarımızı çeviriyoruz sırayla. Eller çok önemli, diyor Prajval, sadece ellerimizi oynatarak enerjiyle dolmak mümkün, diyor. Haklı galiba.

Derken dans başlıyor. Bir köşeye ilişiyorum. Prajval Sanskritçe bir şarkı söylüyor. Sanki her hecenin adımı, *mudrası* var. Her hecede eller başka bir şekle giriyor, parmaklar başka bir şey diyor. Bu dansın müziği insan sesi, bir de dinn dinn eden bir çift pirinç zil.

Mudra, Asya Budist sanatında ellerin hareketinin adı. Buda heykellerinin mudraları hep bir şey anlatıyor. Buda'nın elleri bazen birbirine kavuşmuş oluyor, bazen bir eli dizinde diğeri toprağa değişiyor... Ellerinin sayısız mudrası, mudraların kendi dili var.

Dansçılar ellerini yavaşça hareket ettiriyorlar, parmaklarını farklı pozisyonlara sokuyorlar, bizim Kars oyunları gibi. Mudra diliyle konuşuyorlar, hikâyeler anlatıyorlar dans ederken. İki parmağı göz biçiminde bir araya getirmek göz demek. Diğer üç parmak ayrık ayrık havada, ellerini göz hizasında yavaşça çekiyorlar kenara, bu da güzel demek.

Yavaş, sabırla söylenen ritmik ezgiler kulağımdan gitmiyor. Bu dansçıların hiç acelesi yok.

Prajval'lar beş erkek kardeşler. Çin'in Feng Shui kitaplarında sözü edilen en büyük saadete ulaşmış annesi, beş oğlu olmuş. Feng Shui'de şans açmanın yolları var; zengin olmak için yapılacaklar, başarı için, aile saadeti için, üç oğlan sahibi olmak için... son basamak beş oğlan, şansın talihin bundan ötesi yok.

Prajval'ın ağabeylerinden biri *tanka* ressamı, Budist kozmolojiye dair resimler yapıyor. Yüzlerce yıldır çizildikleri gibi çiziyor tanrıları, bulutları, çiçekleri, hayvanları. Asya sanatında hep olduğu gibi hiçbir ayrıntıyı değiştirmiyor. Tankaressamı resmin oranlarını değiştirirse tanrıların hiddetine uğrayabilir. Ağabeyin tankalarına bakıyoruz, son derece ince ayrıntılı ince ruhlu resimlerden yüzlerce yapmış. Çocukken başlamış o da. Meditasyona karışıp gözünün önünde bir mandala canlandırıyormuş, gözlerini açıp tuvale geçiriyormuş mandalasını. Öyle güzeller, insanın baktıkça bakası geliyor. Ağabeyin mandala tankaları üzerine Japonca koca bir kitap getiriyorlar.

Duvarda çok çok eski bir tanka asılı, zaman parçalamış iyice ama hâlâ güzel. Büyükdedelerden birinin eseriymiş, belki iki üçyüz yaşındaymış.

Nevar ikramı: Çay tabakları içinde birer sahanda yumurta geliyor.

2007'DE NOT— Prajval Amerika'da yaşıyor artık.

~~günler böyle geçiyor~~

DÜN GECE bir partiye gittik. Nepalli olmayan bu kadar insanı bir arada ne zamandır görmemiştik. Ev daracık bir sokaktaydı, sokağın karşı tarafındaki evin terasında, iki sıra halinde dizilmiş mahallenin çocukları ve delikanlıları bütün gece partiyi seyrettiler. Ön sıra çömelmişti, arkadakiler ayakta. İnsanlar ellerinde biralarla, ayakta sohbet ediyorlardı bahçede, kafamızı kaldırıncaya karşı evin çatısında kılmıdamayan on beş insan silueti. Aralarında konuşmuyorlardı, yoksa duyardık, sokak öyle dardı. Şehrin uyku vakti çoktan geçmişti.

Patan'ın eski kraliyet meydanında küçük heykeller satan bir tezgâh. Bütün tanrılar orada. Heykellerin arasında iki küçük yeşil acı biber, bir de minik misket limonu. Nazardan korur, müşteri getirir.

Dükkân kapılarına da asılıyor, beyaz bir ipliğe güzelce dizilmiş yeşil biberler, kurutulmuş misket limonları.

Patan müzesinin önünde bir polis, iki de oğlan çocuğu. Çocuklar polisin avcundaki güvercine dikkatle bakıyorlar. Polis güvercinin kanatlarını açmış bir şey arıyor, belki pire. Göbekli bir adam var güvercini alıyor. Avcunun içinde sıkıca tutuyor hayvanı, kanatlarının altına bakıyor dikkatle. Bir de komik bir şey söylüyor polise, gülüşüyorlar.

Bizim yolun köşesindeki Ganeşa heykelinin orda küçücük bir kız çocuğuannesini yalvartıyor. Heykelin önündeki çanı çalıp dua ettikten sonra oraya konmuş çiçeklerden alıp kulağımızın arkasına takmak, saçımıza ilişirmek serbest. Kız çocuğu iki kulağının arkasına

birer koca hatmi çiçeği takmadan gitmek istemiyor. Çiçekler durmuyor düşüyor, kulakları küçücük. Annesi yumuşacık, sabırla konuşuyor veletle. Duruyorum, seyrediyorum. Çok gülüyorum, içim açılıyor.

Yak peyniri fabrikasının karşısında, kaldırımında bir ihtiyar adam. Duvara dayalı iki bisiklet pompası, adam da dayanmış duvara. Başına sarık gibi bir örtü sarmalamış. Müşteri bekliyor. Bisikletle geçiyorum, durup lastikleri şişirtsem ne olur, aklıma gelmiyor. Bazen günlük hayatın dışında kalıyorum.

Temiz beyaz sarılı çok ihtiyar teyze en kalabalık kaldırımında oturmuş mandal satıyor. Üzerindeki beyaz sarı, teyze dul demek. Kocasını öldü öleli hayat boyu beyaz sarı giyecek. Gelip geçenleri seyretmekten memnun bir hali var. Mandalların fiyatını soruyorum, yirmi beş rupi diyor, çok pahalı, emin olmak için bir daha soruyorum, duymadım sanıp seviniyor, elli rupi diyor bu sefer. Almıyorum, yürüyorum, yürürken yürürken şeytan dürtüyor, dönüyorum, bir paket mandal, en rengârenk paketi seçiyor teyze.

Rangiçangi, Nepalce rengârenk demek.

Seyyar sebzeçiler hep güneyden, Terai'den ya da Hintli, üstünde koca sepetler olan bisikletlerini çekerek sokak sokak dolaşıyorlar. Tuhaf renklerde kumaş pantolonlar giyiyorlar, Terai'nin ve Hindistan'ın fakir erkeklerinin hepsi gibi, esmer tenli ve bıyıklılar. Ev kadınları bisikletli sebzeçilere kötü muamele ediyor, karşılarında paralarına göz dikmiş ahlaksız bir harami varmış gibi azarlıyorlar adamları.

Güney Nepal'de Biratnagar'a derse gidiyorum. Hindistan sınırındayız, Nepallilere geçmek serbest. Pasaportum yok, ama zaten bazen Nepallilere benziyorum. Sınırın öbür yanında neşeyle alışveriş yaparken –aldığım da ne, dünyanın en güzel eleği, üzerinde kırmızı yuvarlaklar ve İtalyanca Almanca yazılar olan bir boya tenekesinden yapılmış!– öğrenciler telaş ediyor, Nepalli kadınlar dükkâncılara iyi davranmaz, turist olduğun anlaşılacak, diyorlar...

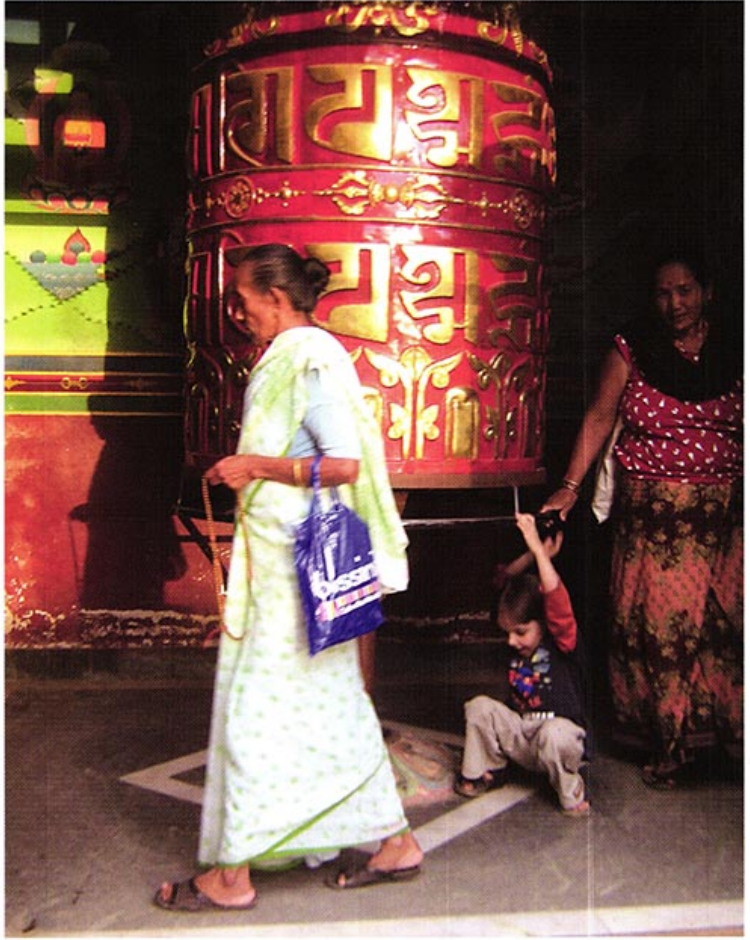
Mahallede Nevari pastanesinin vitrini.

Oğlumun sınıf arkadaşının, Güneş'in oğlu Subarna Kumar ile düğününden.
Arkadaki çocuk gelin, gelinliğiyle.

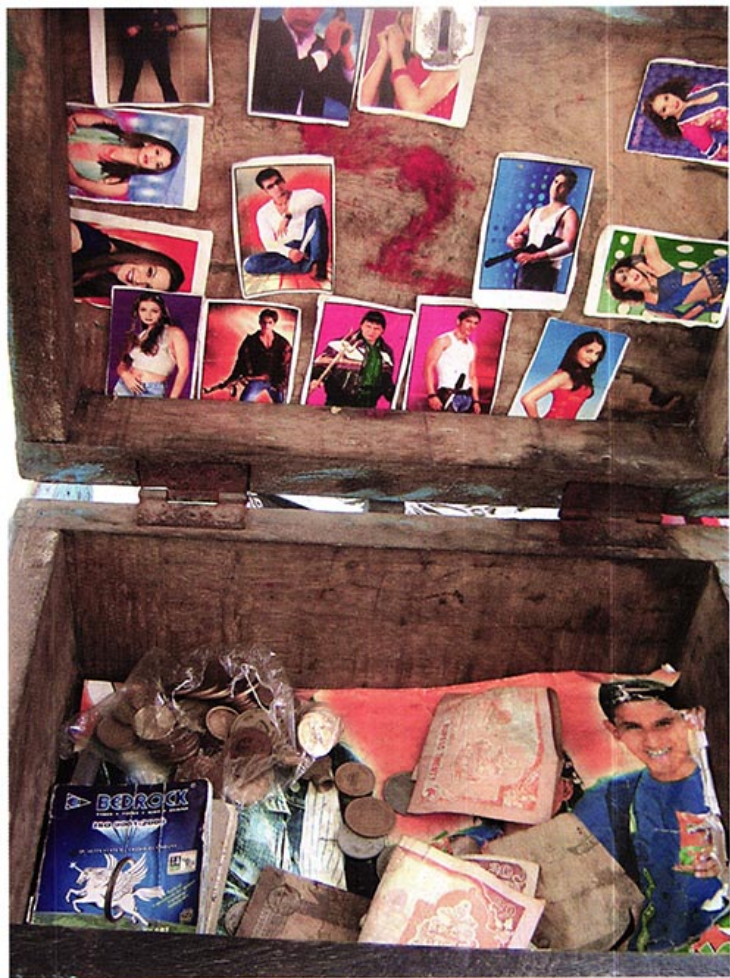
Gökler Tanrısı İndra'nın, muson yağmurlarının bittiğini haber veren bayramı.
Burası Kraliyet Meydanı, Şiva tapınağının basamakları.

İçinde sayısız kere *Om Mani Padme Hum* yazılı kâğıt rulolar olan dua tekerleği. Her çevirişte o kadar mantrayı, acı çeken bütün varlıkların iyiliği için kâinata salmış oluyoruz. Katmandu'da çocuk bahçesi pek yok – oğlum burada oynuyor.

Patan Kumarileri. Çocuk olan şimdiki tanrıça. Diğeri onun halası, iki önceki ama henüz istifa etmemiş tanrıça.

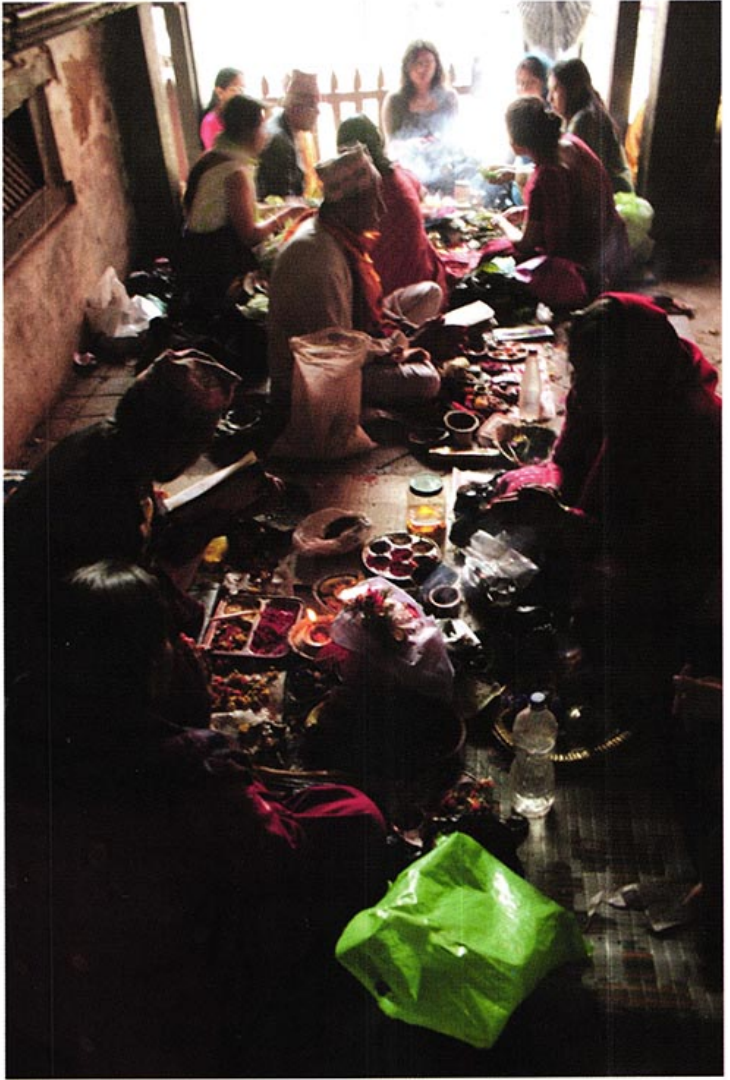
Canakpur'da nohut unundan kimyonlu çok güzel bir içecek satan bir arabadaki para kutusu. Hint sinemasının meşhur oyuncularını. Bütün o paralar bir buçuk dolardan az.

Canakpur'da bir fotoğrafçı dükkânında duvardan duvara ip germişler, vitrin niyetine, fotoğraflar asmışlar.

Canakpur'daki o fotoğrafçı dükkânının sahibinin eşiyle gençlik halleri.

Puca dediğimiz böyle bir şey. Ortadaki Brahmin, yani rahipler kastında doğmuş olan rahip, malzemeleri hazırlamış bekliyor. Fotoğraf: Alan Ozan Akıncı.

~~simit, peynir~~

ve ölümün emniyeti

BİR HAFTA oluyor, bir arkadaşım öldü. Kilisede tabutun içinde yatıyordu, hiç ona benzemeyen biri. Yeşil biri. Yüzünün hatları bile başkaydı, sanki içi boştu. Sokakta görsem tanımazdım o halini. Kılıf bu beden, kılıf, diye dank etti. Üç yaşındaki oğlu, kilisede rahibi tanı zannetti.

Sonra arkadaşımı kutsal nehir Bagmati'nin kıyısında kocaman odunlardan bir yığının üzerine yatırdılar. Kenarda durduk seyrettik. Arkadaşımın bedeni gözümüzün önünde yanarken bir yavru keçi meleyerek geldi, ayaklarımızın altındaki çöpleri yedi. Florence gitmeden altı gün önce onu rüyamda gördüm. İyileştim diye dans ediyordu, sonra üstü açık kırmızı bir arabadaydık, o sürüyordu hem deli gibi. Sabah gittim rüyamı anlattım. Reiki istedi uzun uzun, aylardır ilk defa istedi.

Artık konuşamıyordu ama o gün güzel baktı. Son aylarda gözüne yerleşmiş kızgınlık o gün yoktu. Öyle güzel baktı ki iyi olduğundan, emniyette olduğundan emin oldum. Ben de iyi oldum, emniyetli oldum. Elimi elinin içine koyunca sıkı sıkı tuttu, derin bir huzurun içine düştük beraber. Enerjisi iyice inceliyor ayrıştığından galiba, o gün renkli dönen ışıklar vardı kalbinin orda. Çakralar varmış sahidten.

Arkadaşımın bedeni yanıp bittikten sonra birkaçımız oturduk, onu konuştuk. Beraber geçirilmiş bütün vakitler artık kıymetliydi. Şimdi düşünüyorum da, hâlâ öyle. Birbirimizi hiç anlamadığımız, sevmediğimiz anlarda bile bir kıymet varmış, farkına varılacak bir

şey. Çünkü aklını şaşırdığını görememiştım, benim aklım da nelerdeydi, gördüğümü de hoşgörememiştım, ben arkadaşımı sevmezdim.

Bulgaristanlı arkadaşım Biliana evden gelmiş, iki kilo beyaz peynir getirdi. Bulgarca bir şeyler yazıyor kutunun üzerinde. Ankara'da Ergun'la bir kere iki çocuk avucu bisküvi çaldığımız saçları kırmızı Cemal bakkalın peynirlerinin aynısı. Kokusu ve rengi. Iraklı Firaz'la paylaştık. Firaz peyniri görünce, ya allah, dedi, öyle sevindi; peynir geldiğinde ben nasıl sevindiysen aynı sevinçle. Elimizde peynir, kokladık biraz, bazen beyaz peynir insana annesinin sarılması gibi bir şeydir, dedik, hemfikir olduk. Simit ve peynirin mesela emniyeti vardır.

Çocuk albayın yıldız taner

BİZİMEV Katmandu'nun en güzel, en ruh sahibi evlerinden. Üç katlı koca bir Rana konağının çatısında. Balkonunun etrafında gökyüzü ve asırlık kafuru ağaçları, aşağıya bakınca Fransız saray bahçeleri gibi bakımlı bir bahçe.

Katmandu eski Rana saraylarıyla dolu. Ranalar, Nepal'i 104 sene babalarının çiftliği gibi yönettikten sonra tahttan düşmüşler. Ev sahiplerim artık konağın altında birinde, zemin katta yaşıyorlar, kalanı üçe bölüp kiraya vermişler.

Ev sahibem Buban Rana, prenses aslında. 71 yaşında. Çok tatlı, incelikli. Konuşurken konuşurken bir şey için teşekkür ediveriyor ya da özür diliyor. Gözleri az görüyor, bağırarak, kısa kahkahalarla konuşuyor, elinde sigara. Tanıdığım tek tiryaki hatun, şehirli kadınlar sigara içmiyorlar Nepal'de. Kısa beyaz saçları, tiryaki sesi var.

Satranç arkadaşım 68 yaşındaki kardeşi Dhana'yla her öğleden sonra oturup uzun uzun kâğıt oynuyorlar. Aralarında abla kardeş hiyerarşisi var... Dhana prens ama elektrik su faturalarımızı o yatırıyor.

Dhana bir ara birilerinin aklına uyup çok inek almış, iflas edip kendi konağını kaybedince buraya taşınmış. Karakterli çıkık çeneli, mahcup bir prens; yavaş yavaş konuşuyor, güneşli sabahlar çatıda oturup meditasyon yapıyor. Osho okumayı seviyor, boynundaki madalyonda Osho'nun gençlik resmi var. Bana biraz âşıkmiş gibi davranmasından içten içe gurur duyuyorum.

Dedeleri zamanın Nepal Maharacası'ymış, Buban ve Dhana sarayda doğmuşlar. Aslanlı saray Singha Darbar'da. Buban Rana, on altı yaşındayken dedesi Hindistan'a sürgüne gidinceye kadar saray-

dan dışarı sokağa hiç çıkmamış. Arada başka saraylarda yaşayan akrabalarını ziyaret ederlermiş. Fil, bir de midilli varmış, onlarla oynarlarmış. Çocuk çocuk sigara içerlermiş. Avamdan insanlarla konuşmaları yasakmış.

Prensesler dünyayı yanlış anlıyorlar mıdır acaba, yoksa gündelik hayat aynı gündelik hayat mı herkese, aslında. İnsan ruhunun kuyuları aynı mı?

Singha Darbar, tarihte bir tek aileye ait en büyük ev olarak Guinness rekorlar kitabına geçmiş. Cariyelerin, Buban teyzenin dediğine göre uşakların aslında, beş yüz odası varmış sarayda. Birbirine açılan on yedi avlunun etrafındaki binalarda bin yedi yüz oda, Avrupa'dan gemiyle Kalküta limanına gelmiş ve Nepal'de yol olmadığı için insanların sırtında dağları aşarak Katmandu'ya ulaşmış mermerler, kristal avizeler ve gösterişli mobilyalarla döşeliymiş.

Şehre gelen ilk araba da öyle hamalların sırtında taşınarak dağları aşmış.

1950'de son Rana Maharaca devrilip de Kral'ın Şah hanedanı 104 sene aradan sonra tahtına kavuştuğunda aslanlı saray devletleştirilmiş. Aradan yirmi sene geçmiş, bir gece sarayın bir kısmı yanmış kül olmuş. Yangından kurtulan binalar şimdi parlamento, başbakanlık ve beş altı bakanlık olarak kullanılıyor; gördüğüm kadarıyla hepsi dökülüyor.

Aslanlı sarayın bahçesindeki güzelim ulu ağaçların altında gözlerimi yumup kulaklarımı da duvarın öte yanından gelen korna seslerine tıkayarak, hepsi hepsi elli beş sene önce bu ağacın etrafında gündelik hayat aslında yine aynı gündelik hayat mıydı diye merak içinde oturmuşluğum var. Duvarlarında gürbüz bebek resimleri yapışık derme çatma askeri kantinin önündeki ağaçların altında.

Başka bir eski Rana sarayı, şimdiki Eğitim Bakanlığı binasında, bundan çok değil beş sene önce, girince sağda merdivenlerin altındaki camın dibinde kırmızı bir yangın kovası dururdu. İçinde beş on kırık, ama tamamen kırık, bir daha herhangi bir yağmurda açılma ihtimali olmayan, kumaşları tellerinden soyulmuş kel siyah şemsi-

ye. Sonra bir gün kaldırılıverdiler – onyıllardan sonra yeni bir bakanın gözüne ilişti herhalde kel şemsiyeler.

Nepal'de 1991'den sonraki on bir yılda, on bir hükümet değişti, on bir ayrı eğitim bakanı gelip geçti... Yani etrafın bakımsızlığı normal bir hal.

Binanın eski sahibi Kayzer Rana'nın kitaplığındaki otuzlu kırklı yılların Amerikan polisiye romanları, girişte solda Kayzer halk kütüphanesinde okunabiliyor bu devirde. Kütüphane de dökülüyor. Duvarlarda hissiz zalim zamanın iyice tüysüz bıraktığı hayvan postları asılı... Fillerin üstünde gidilen meşhur Rana avlarından, kokusu bile eskimiş hatıralar..

Bir akşam beraber yemek yedik. Evlerindeki üç evlatlık kızın pişirdiği, buraların usulü *dal bhat* geldi. Dal bhat, yani pilav, üzerine mercimek fasulye sosu, yanında masalayla yağda kavrulmuş sebzeler ve yoğurt. Yemek bitti doyduk derken haşlanmış sade makarna ikram ettiler; yabancılar makarna sever diye pişirmişler. İnsan inceliği en güzel şey.

Prenseler ağırları sızıları için bazen geliyor, bir yandan sohbet ediyoruz. Ne iyi karmam varmış ki bu hayatımda hiç çalışmam gerekmedi, inşallah sen de gelecek hayatında benim gibi şanslı doğarsın çalışmazsın, diyor.

Peki ne olacak bu Nepal'in hali? Valla on altı yaşıma kadar Nepallilerle konuşmadım, ben bu ülkeyi hiç anlamıyorum ama galiba devrim olacak, diyor.

Televizyon yatak odalarında duruyor, akşamları ailecek yerde oturup televizyon seyrediyorlar. Yalnız o odada yerde oturduğunuz vakit, kapının sanatlı, ayrıntıyla oyulmuş tahta çerçevesinin tam gözünüzün hizasına denk gelen kısmında çok erotik birer sahne resmedilmiş olduğunu görüyorsunuz. Kapının iki yanında, üç boyutlu, güzelce tahtadan oyulmuş. Bir tanesi bir bacak omuza pozisyonu. Öbürünü gözümün önüne getiremedim yazarken şimdi. Kira ödemeye gittiğimde o odada oturuyoruz.

Tantrizm, burada büyükbüyükdedelerden kalma demode bir şey. Tapınak payandalarındaki aşırı cinsel çok ihtimalli tasvirlerin yol ortasında olması da Nepallilere tuhaf gelmiyor.

Buban Rana'nın eşi emekli albay Yaduban Rana'nın çocukluğu, seksen yıl öncesinin Nepal'inden gerçeküstü bir Kemalettin Tuğcu hikâyesi.

Yıldızlar burada önemli. İnsanın isminin hangi harfle başlayacağı, kiminle ne gün hangi saatte evlenebileceği, önemli işlerin ne vakit yapılacağı... böyle şeyler yıldızların doğum anındaki yerlerine göre belirleniyor. Hindu astrologlar otuz dolara bir buçuk metre uzunluğunda yıldız hesabınızı çıkarıyorlar.

Astroloğun da kastı var, soyadı Joshi olanlar sülaleden astrolog. Kast sisteminde meslekler babadan oğula geçtiği için Joshi'lerin büyükbüyükdedeleri de astrologmuş, çocukları da yıldızlara bakarak yetişiyor. Bizim astrolog Mangal Raj Joshi'nin ailesi otuz iki kuşaktır yıldızları seyrediyormuş.

Rahmetli Mangal Raj Joshi, Nepal'in kraliyet resmi astroloğuydu. Ne var ki eski kralın bir gecede bütün ailesiyle düşüp öleceğini göremediği için işini kaybetti.

1927 senesinin yay burcunda bir gün, emekli albay Yaduban Rana'nın doğduğu saatin yıldız hesabında hiç olmayacak bir şey çıkmış: *Mulna Çatra* uğursuzluğu. *Mulna Çatra*'da doğan bebeğin yüzünü babası görürse düşüp ölür. On sene sürecek bir lanet bu *Mulna Çatra*. *Mulna Çatralı* bebeğin başkalarına da ölüm getireceğine inanılıyor.

Yaduban bebeği daha doğduğu gün, bahçe duvarından öbür tarafa fırlatarak hem de, evden uzaklaştırmışlar. Öyle yapmak lazım-mış. Duvarın öbür yanına samanlar, yastıklar koymuşlar, annesi bu ikinci çocuğunu, doğurduğu gün kendi eliyle duvardan öteye fırlatmış. Bebek on seneliğine sürgüne gitmiş, hem gidecek yeri yok.

Ah sizi ben alırdım valla diyorum, albayım gülüyor, teşekkür ederim ama ölürdün o zaman diyor, ne yaparsın – *ke garne*.

Bu sabah Albay Rana'yla bizim evde oturuyoruz. Albay her zamanki gibi itinayla giyinmiş: gri pantolon, gri egzotik batik gömlek. Hem bugün koku sürünmüş. Hikâyesini ikinci dinleyişim ama duvardan atılma sahnesinde yine ağlıyorum, ortalarda hop oturup hop

kalkıyorum, arada çok şaşırıyorum, çok gülüyorum, sonunda bir daha ağlıyorum. Yerde oturuyoruz, bizim usul çay içiyoruz, albaya elma soyuyorum. Üç buçuk saatte hikâyeyi bitiriyoruz. On iki sayfa not almışım.

Bir yanıyla dişsiz bir ihtiyar, bir yanıyla incinmiş, emniyetsiz sahipsiz kalmış oğlan çocuğu. Annesine kırılmış belli. Bunlarla birlikte bir de kesinlikle seksi hem kalender adam var içinde. Yakışıklı, hem çok tatlı. Albay dans etmeye bayılırmış. Evde, dans müsabakalarında ve bir zamanlarki Katmandu'nun çılgın kıyafet balolarında çekilmiş neşeli resimler duruyor. Yanında hep başka başka hanımlar.

Hatta bizim konağın bir ucunda, tavanında büyük aynalı top asılı bir geçmiş zaman diskosu var. Disko şimdi kullanmadığımız dolapları yatakları koyduğumuz fareli boş bir salon... Duvarlarda karşıya bakan cam gözlü geyik kafaları. Büyük duvara Tanrıça Durga'nın kötü bir adamı elleriyle parçalarkenki resmi çizili. Burada danslı partiler olurmuş. O partilerin müdavimleri yaşlanmışlar, bu yeni devirde evlerinde oturuyorlarmış.

Evlilik fotoğraflarında Yaduban yüzbaşı Valentino'ya benziyor, çok yakışıklı. Gözleri sürmeli, dudağında ruj, kafasında bir masal türbanı. Burada öyle evleniyor erkekler bazen. Kayınvalidesi kafasında zümrütlü sahici prenses tacıyla geziyor fotoğraflarda. Buban da hep mahcup, yerlere bakıyor. Hindistan'da Dehradun'da evlenmişler, Buban ve ailesi orada sürgündeyken. Herkes Nepal'in Maharacası'nın oğlu evleniyor sanmış. Düğün alayı güzel olsun diye o gün hem ordu hem polis bandosu çalmış. Albayım düğünün ihtişamını tarif ederken, *aah my god*, diyor.

Çocukluklarından tanıştırlarmış, Buban albayı her gördüğünde sigara istermiş.

Bak şu köşedeki duvardan atmış annem beni, diyor albay. Bak sam bebek düşecek yine duvardan sanki, bakamıyorum. O sırada büyükdedesinin emekli arabacısı yoldan geçiyormuş, samanların yastıkların üstünde ağlayan bebeği görünce, oğlum yok zaten, deyip almış Kirtipur'a köyüne götürmüş. Kirtipur'da bu devirde, üniversite ve şehrin çöplüğü var.

Bir hafta sonra arabacı ölmüş. Çok yaşlıymış zaten, yürüyemiyormuş, gözleri de görmüyormuş. Köylüler bebeği alıp nehre atmışlar. Kutsal Bagmati'ye, Nepal'in Ganj'ı Bagmati'ye. Öyle atmak gerekiyormuş, lanet evlerinden uzak olsun diye. Nehrin sığ tarafına, kenara, ölmeyecek şekilde atmışlar. Tam burada, albay, zaten adam çok yaşlıydı, ben bir şey yapmadım, insanlar benim öldürdüğümü söylediler, diyor, ne yaparsın – *ke garne*.

O vakitler sadece at arabaları ve Rana ailesinin kadınları için tahtirevanlar varmış. Maharaca için filler tabii. Bu ihtiyar da vaktiyle büyükdedenin at arabasını sürermiş. Büyükdede, Maharaca Çandra Şamşer Rana'nın kardeşi Şer Şamşer Rana. Albayın babası ve dört amcası general. Zaten o devirde bütün generaller Rana imiş. Annesi de prenses, Salyani Racası'nın kızı.

Şer Şamşer'i ağabeyi Maharaca Çandra Şamşer, tahtımda gözü vardır allah bilir diye Palpa'ya sürgüne yolladığında, hanımlar için üç yüz tahtirevan gerekmiş. Tahtirevanın Nepalcesi *volinkat*. Bu hanımların ellerinden şarkıcılık ve oyunculuk gelirmiş, hem Fransadan müzisyenler gelip hanımlara ders vermişlermiş.

Ranaların cariyeleri başka, evlendikleri hanımlar başka. Evlenilen hanımın cengâver Thakuri kastından olması mecburiymiş. Cariyelerden doğan çocuklar üçüncü derece Rana olurlarmış. Thakuri hanımefendilerin çocukları birinci derece Rana. Böyle bir sınıflandırma sahiden var, hâlâ var, hatta beş sene önce bir gece sarhoş kafayla bütün ailesini öldüren al yanaklı tombul veliaht prens Dipendra bu sebepten delirdi deniyor, sevdiği Rana kızın derecesi evlenmelelerine engel oldu diye. Bu sınıflandırmanın ikinci derecesi yokmuş, insan Ranaysa ya birinci ya da doğrudan üçüncü sınıfmış. Üçüncülerin Maharaca olması söz konusu değilmiş.

Rana maharacaların hoş bir unvanı var. Tercümesi, üç defa saygıdeğer hükümdar: *Şritin sarkar*, yani *şri şri şri sarkar*'ın kısaltılmışı. Kralın unvanı daha güzel: *Şri paanç Maharacdirac*, beş defa *şri* – *şri şri şri şri şri*. Üç şri'li Ranalar bu yeni devirde yok, kralın beş kat saygıdeğer maharaca unvanı da nisandaki halk hareketi *Cana Andolan*'la iptal edilmiş oldu.

Krallık da fani bir şey tabii. 1851'deki kral, Ranalara garibperver unvanını bahşetmiş. Türkçeye çevirmeye gerek olmayan çok kelime var Nepalcede.

Rana ailesinin erkekleri maharaca olmak için birbirlerinin kuyusunu kazarken, hatta albayın deyişiyile sürekli kavga edip birbirlerini öldürürken, ağabeyi Çandra'nın ölümüyle tahta çıkma sırası büyükdede Şer Şamşer'e gelmiş. Rana hanedanında taht sırası kardeşten kardeşe geçmiştir. Yalnız bu büyükdedenin ne vakit nerede evlendiğinin kaydı yokmuş, karısı da âdet olduğu üzere Thakuri kastından değilmiş, belki hatta bir Hintliymiş. Senin düğününü hiçbiri-miz görmedik, adabıyla evlenmedin sen, demişler ve onun yerine bir başka kardeşi, Cudda Şamşer'i terfi ettirmişler. Cudda çapkın bir maharaca olmuş, filinin üstünde sokakta gezerken görüp beğendiği kızları almış. Bu Cudda, Prenses Buban'ın dedesi.

Cudda Şamşer açık hava severmiş. O zamanlar golf oynanmadığı için, file binip ava gidermiş. Yedi senede 433 kaplan, 53 gergedan ve 93 leopar öldürmüş. Katmandu hayvanat bahçesinde pek eskimiş bir heykeli duruyor Cudda Şamşer'in, hayvanat bahçesini o kurmuş.

Büyükdede Şer Şamşer büyük savaşta İngilizler için savaşmış Hindistan'da. İki büyük savaşın hangisi olduğunu albay çıkaramıyor. Madalyası varmış. Sonra hastalanmış, Kalküta'ya gitmiş, orada ölmüş. O zamanlar Nepal'de doktor yokmuş.

Büyükdedenin babası Dir Şamşer de maharaca tahtına oturmadan ölmüş. Kuşun birini pişirmişler yiyormuş, boğazına küçük kemik saplanıp ölmüş. Dir'e nasip olmamış ama Dir'in on yedi oğlundan beşi Nepal Maharacası olmuş.

Rana hanedanının kurucusu, Kraliçe Viktorya'yı ziyarete İngiltere'ye giden Maharaca Canga Bahadur, Dir'in ağabeyiymiş. Canga Bahadur Avrupa'da opera seyretmiş, bahşişler dağıtmış. Avrupa'dan bir İngiliz dostu olarak döner dönmez, Katmandu'nun güzelim tuğlalı tahta oymalı, kat kat pagodalarla dolu kraliyet meydanına, balçık, tuğla ve alçıdan o korkunç beyaz Grek stili saray binasını kon-

durmuş. Ondan sonra öyle tuhaf bir Rana mimarisi oluşmuş, Katmandu'nun her tarafında Ranaların çocuklarına dağıttıkları arazilerde saraylar yükselmiş.

Canga Bahadur 1850 yılında Viktorya'yı ziyaret edeceğim diye Hindu kast kanunlarını tepmiş ve bu görülmemiş fütursuzluğu, onu Britanya görmüş ilk Asya hükümdarı yapmış. Hinduların okyanusu geçmesi aslında yasak; Canga Bahadur'un merakı demek baskın çıkmış. Zaten döndüğünde de, hıristiyanların elinden yemek yedi, Hindu olmayan kadınlarla samimi oldu diye dedikodusu çıkmış. Yüksek kast Hindular başka kastların elinden pilav yemiyorlar, su da içmiyorlar. Hint sinemasının herkesten güzel dans eden kilolu jönü Govinda, çekimlere sefertası götürüyor mesela.

Canga Bahadur, Viktorya'yı ziyaretinden sadece dört sene evvel, amcasının bedenini parçalara ayırtmış. Yetmemiş, Kot sarayının avlusunda bir gece, elli beşi zamanın ileri gelenleri olmak üzere yüz civarı kişiyi öldürmüştü ve kendi kendini başbakan ilan etmiş. Yirmi dokuz yaşındaymış. İsmi de Caypur asilzadelerinin havasını vermek için Rana yapmış. Rana hanedanı öylece başlamış.

Şimdiki kralımız ve kraliçemiz de Canga Bahadur'un soyundan geliyorlar.

Burada ağır bir babayiğit Caypur asilzadesi hikâyesi: Hindistan'a müslümanlar saldırdığında, bir aşiretin cengâverleri kadınlarını çocuklarını kuzeye, Nepal'e göndermişler, yanlarına da uşakları katmışlar. Müslümanlarla savaştıktan sonra arkanızdan geliriz, demişler. Maalesef gelmemişler. Kadınlar beklemişler beklemişler, kimbilir ne kadar bekledikten sonra yanlarında getirdikleri uşaklarla evlenmişler. Hayat kendini çoğaltmaya devam etmiş. Nepal'in güneyindeki ovaların oralarda bir yerde onların torunları yaşıyor öyle etnik etnik şimdi.

Canga otuz yıl hüküm sürmüştü. Cadı olduklarından şüphelenilen kadınların öldürülmesini yasaklamış. Kadınların, ölen kocalarının cesetlerinin yandığı ateşe atlayıp ölmeleri geleneği *sati*'yi yasaklamış. Kardeşi Bam öldüğünde, yengesinin kendini ateşe atmasını engellemiş. Avda ölmüş. Eşlerinden üçü kendilerini ateşe atıp intihar etmişler, *sati* yapmışlar.

Rana içişlerine karışmamaları karşılığında İngiliz ordusuna Nepal Gurkha askeri verme geleneği işte o zamanlar başlamış. Gurkhalılar bizim Çanakkale'de de ölmüşler, Birinci Dünya Savaşı'nda savaşan adamlarının en yüksek oranını kaybetmekte birinci ülke Nepal olmuş. Gurkhalılar hâlâ İngiliz ordusunun önemli piyadeleri, maaşları da ordunun İngiliz askerlerinden çok daha az. Buradan İngiltere başbakanına seslenmek istiyorum: Niye Gurkhalıların maaşı öyle daha az?

Dünya savaşından sonra Ranalar köleliği ve idam cezasını kaldırmışlar. Başka türlü bir kölelik, vaktiyle babanın ya da dedenin aldığı bir borç karşılığında toprak sahibi için onyıllarca bedavaya çalışma geleneği *kamaiya*'lık, daha dört sene önce kaldırıldı. Kaldırıldığı gün de iki yüz bin Kamaiya evsiz kaldı. Hâlâ yersiz yurtsuzlar, devlet söz verdiği toprakları bir türlü vermedi.

Tanrılara insan kurban etme geleneğini de Ranalar kaldırmış. Öyle bir bayram varmış Katmandu'da, senede bir gün iki mahallenin genç erkekleri birbirlerine taş atarlarmış, taşlardan bayılan ya da karşı tarafa esir düşen olursa Kankeşwari tapınağına götürüp kurban ederlermiş. Bir defasında seyircilerden İngiliz elçisi Bay Colvin'in kafasına taş isabet edince, Canga Bahadur insan kurban etmeyi yasaklamış.

Başka bir Rana, Deva Şamşer, geçen yüzyılın başında hayata bir renk, bir hoşluk getirmiş: Her gün öğlen, yemek vaktini hatırlatmak için, Katmandu'nun ortasında Tundikhel tören alanında bir el tüfek ateş! Bu hoş gürültü daha on yedi sene önce kaldırılmış.

1929-32 arası maharaca olan, başka bir ev sahibimin babası Bim Şamşer, halka açık kütüphane kurmak suçundan elli kişiyi tutuklatmış. 1951 yılına gelinip de Ranalar düştüğünde, Nepal'de okuma yazma oranı yüzde ikiymiş.

Albayın general babası aynı zamanda, *bhakta*'lar yani müritler şehri Bhaktapur'un valisiymiş. Bir muson yağmuru vakti Bhaktapur'u seller basmış, çam ağaçları sellere kapılmış. Maharaca valiye ne kadar yıkık ağaç varsa al senin olsun, demiş. İşte bizim konak o ağaçlarla yapılmış.

Bu geçtiğimiz sene içinde, önce Buban'la Dhana'nın her gün

konken oynadıkları oturma odasının tavanı, sonra da alt kattaki komşuların tavanı çöktü. Bhaktapur'un selde yıkılan çam ağaçları şimdi termitlerin istilasına uğramış durumda; aslına bakılırsa bizim konak dökülüyor. Duvarlarda topraktan termit tünelleri var. Çekmecelerde tavanlarda minik kertenkeleler, kirişlerin üstünde çatı payandalarının altında her yerde güvercinler, diskoda ve çatıda fareler cirit atıyor.

Güvercinler burada uğurlu. Çünkü bereket tanrıçası Lakşmi, yeni bebek doğan eve geliyor. Güvercinler durmadan yumurtladığı için Lakşmi güvercinli evlerden çıkamıyor, mecburen hep bereket yağıdırıyor. Bizim örümcekleri rahatsız etmediğimiz gibi, burada da kimse güvercin kovalamaya kalkmıyor.

Bebek albay Yaduban Rana'yı köylüler nehre attıktan sonra, annesinin gönderdiği birileri çıkarıp şehre getirmişler. Tanıdık birine vermişler, biraz da para vermişler.

Derken albayın ablası on bir yaşında hastalanmış ölmüş. 1934'teki büyük depremde bizim konak yıkılmış. Derken bebeği alan adamcağız da ölmüş. Bunların hepsi bu *muliya*'nın yüzünden oluyor, demiş herkes. Mulna Çatra'da doğanlara *muliya* denirmiş.

Salyan Racası'nın karısı olan kraliçe anneannesi, gelmiş bebeği almış. Katmandu'dan Salyan'a tahtirevanla yolculuk etmişler. Tahtirevanları, biri önde ikisi iki yanda üç kişi taşımış. Yolda adamlardan birinin ayağı kayıp düşmüş, tahtirevan devrilmiş. Bebekle süt annesi yardan aşağıya yuvarlanmışlar. Sütanne ölmüş, kucağındaki bebek albay da kafayı bir taşla çarpmış bayılmış. Hava çok soğukmuş, ateş yakmışlar, ellerini ateşte ısıtıp ısıtıp bebeğin yanağına göbeğine koymuşlar, öyle ısıtmışlar bebeği, ayıltmışlar.

Bir zaman sonra anneanne de ölmüş, Salyan prensleri dayılar bebeği acele Katmandu'ya göndermişler.

Katmandu'da babasının küçük kardeşi, alayım bari, demiş albayı. Ne var ki, bebeğin eve geldiği gece, amca ateşlenmiş yataklara düşmüş. Babannesi gelmiş, bu muliya oğlumı öldürecek, demiş torununu dışarı atmış.

Akrabadan dul bir kadıncağız varmış, kayınvalidesiyle yaşıyor-muş. Şimdiki havaalanının yerinde, dokuz katlı pagoda şeklinde bir sarayda oturuyorlarmış. Avrupa görmüş Canga Bahadur Maharaca'nın sarayıymış orası eskiden. Albay diyor ki, herhalde kaynanasın-dan çok bıkmıştı, kadın ölsün diye beni aldı eve getirdi. Kaynanası çok yaşlıymış, iki büklüm yürürmüş, bir maymunu varmış onunla oynarmış. Bu maymun bir gürültü olduğunda yahut yere bir şey düştüğünde korkar sahibinin kafasına tırmanırmış, tırmandığı yerde de hemen çiş yaparmış. Kadıncağızın alnından aşağı sular akarmış.

Dört ay sonra kayınvalide ölmüş, Canga Bahadur'un sarayı ge-line kalmış. Merhumenin ardından bir puca yapmışlar. İnsanın kati-linin yapması gereken bir pucaymış; albaya yaptırmışlar, sahiden o öldürmüş gibi. Albay henüz üç dört yaşlarındaymış.

Albayın annesi geline demiş ki, kusura bakma bizim oğlan se-nin kayınvalideni öldürdü istersen geri verebilirsin. Gelin de, o be-nim için tanrı gibi artık, beni zengin etti, ev sahibi etti, siz onu evi-nize kabul edinceye kadar vermem, demiş.

Ondan sonra albayın mutlu çocukluğu nihayet başlamış. Kayın-validesinden yorulan gelin bizimkini minnetle sevmiş, ne isterse yapmış.

Fakat zamanı oralarda durdurmak mümkün olmadığı için alba-yın onuncu yaşı gelmiş çatmış. Mulna Çatra'nın hükmü bitmiş. Ba-ba evine kabul edilme vakti gelmiş. Babayla oğul kavuşmuşlar.

Albayın bir oğlan kardeşi daha varmış. Doğduğu gün onun yıl-dızlarını da hesaplamışlar; bu çocuk sekiz yaşında ölecek, üzme-yin bari, demişler. Dolayısıyla çocuğu tatlılarla beslemişler hiç azarla-mamışlar. Çocuk sekiz yaşında ölmemiş ama on sekiz yaşında öl-müş. Tifodan yatıyormuş. Gökyüzünden bir uçak geçmiş. O vakit-ler gökten uçak geçmesi iyice nadir, büsbütün hoş bir şeymiş, çocuk yataktan fırlamış pencereye gitmiş, fenalaşmış. Yirmi altı Brahmin, yani rahip kastında doğmuş rahip, gelip pucalar yapmışlar, ölüm tanrısı Yamarac'la baş etmeye çalışmışlar, ama olmamış.

Albay babaevine dönmesine dönmüş ama dokuz katlı sarayda-ki hayatını çok özlemiş, hem annesini babasını yabancılamış. Bi-zimkini medeniyetsiz bulmuşlar, insan içinde nasıl konuşulur bil-

miyor diye, misafir geldiğinde odasına kilitlemişler. Bu lanet yıldız haritalı çocuğu bari saf bir Brahmin olarak yetiştirelim, tavuk etine yumurtaya soğan sarmısağa dokunmasın, her tuvaletten çıktığında yıkansın üstünü değiştirsin demişler. Albayın canına tak etmiş bu kanunlar. Bir gün ağzına bir yumurta saklamış, annesinin yanına gidip aaa demiş ve dayağı yemiş, Brahmin saflığı da böylece bitmiş.

O ara dokuz katlı sarayın sahibesi, albayı seven kadıncağız da ölmüş. Bizimki baba evinde çok mutsuzmuş, başka gidecek yeri de kalmamış. Her sabah ve her akşam aile mensuplarının önünde eğilip kafasını herkesin ayağına değdirmesi gerekiyormuş. Çocukların büyüklere, gelinlerin kocalarının ailesindeki herkese eğilmesi, kafayı ayaklara değdirmesi örf ve âdet burada; ama bizim albay, lanetli çocuk olması sebebiyle, küçük kız kardeşinin ayağına bile eğilmek zorundaymış.

Bir gün bir uşak, yolda adamın biri ağaçta asılıydı diye anlatıyormuş, on yaşındaki albay da bu fikri çok beğenip kendini, şimdi hâlâ pencere yanından yükselen guava ağacına asıp öldürmeye kalkmış. Yalnız, insan kendini neresinden asar onu bilemeyip urgandı beline bağlamış. Havada belinden asılı kalmış, canı acımış, ölmemiş.

Sonra ailesi Hindistan'a gitmiş, albayı götürmemişler, konakta uşaklarla kalmış. Kimbilir ne durumdaymışlar ki para da bırakmamışlar. Albay kendini askere yazdırmış. Albayın annesiyle babası, o devir, hatta bu devir için de büsbütün uç bir hareketle, mallarını mülklerini sadece kız evlatlarına bırakmışlar, bizim albaya bir şey vermemişler. Albay kendisine miras kalması gereken bu konağı satın almış ailesinden. Kız çocuklarının mal mülkten pay alması kanunu daha geçen sene çıktı; bu yeni kanunla bile, kızlar evlendiklerinde mallar anne babaya geri dönüyor.

Kalküta'da bir hokey maçında oyuncular sahaya paraşütle atmışlar, albayın aklına paraşüt o zaman düşmüş. Sonra İsrail'de paraşüt eğitimi almış. Döndüğünde Katmandu sosyetesini paraşütle atlatmış, yalnız karısı atlayamamış, gözleri çok bozuk diye izin alamamışlar. Prenses Buban makinalı tüfek kullanmasını bilirmiş ama, albay öğretmiş.

Rana olmaktan memnun değil. Birazcık ayrıcalığı var ama nasıl anlatılır bilmiyorum, diyor, Rana'ysan para harcama gerekir, karının çok güzel olması gerekir, garajında bir iki araba olması beklenir, misafirlere hediye vermen lazımdır, oğullarını evlendirecekler diye herkes gelir senden ister... ne yaparsın.

Asker olduğuna memnun mu. Askerlik iyiydi ama generallere rüşvet verecek param olmadığı için terfi edemedim, diyor. Astları general olurken o albaylıkta kalmış. General olarak ölmek istemiş. Orduda rüşvet gerekiyor olması benim Türk kulaklarıma çok ters geliyor. Hollandalı arkadaşım Jan'a, düşünebiliyor musun orduda rüşvet istiyorlarmış, diyorum, e burada herkes her şey için istemiyor mu zaten, diyor, ona normal geliyor. Hollandalıları orduya sonsuz bir itimatla yetiştirmiyorlar demek.

Zaten bu hikâyeye Jan şüpheyle yaklaşıyor, o kadar bebekken olan şeyleri nasıl hatırlıyor, diyor. Ayol anlatmışlardır, diyoruz Varya'yla ikimiz. Hollandalı Jan hikâyenin ana fikrini kabul etmekle birlikte ayrıntılara inanmamaya karar veriyor. Nepal'den hiç mi bir şey öğrenmedin, illa analitik analitik sorguya çekmek mi lazım hayati, diyorum, karısı da, hah söyle valla, diyor.

Albayın emekli oluşunun hikâyesi komik, daha doğrusu şimdi komik. Albay İsrail'den yeni dönmüşken bir gün zamanın veliaht prensi, hem uzaktan kuzeni, bizim rahmetli kral Birendra'yla bir partide karşılaşmışlar. Konuşurken konuşurken albay tutmuş, durduk yerde, dünyada bu kadar prens var, uçaktan paraşütle yere atılmış yok, demiş prene. Sen atlarsan meşhur olursun, demiş. Ertesi gün prensi paraşütle atlatmış. Onun da ertesi günü albayın uzaktan halası olan kraliçe, sen benim prens oğlumu nasıl uçaktan atlatırsın, Nepal tahtının veliahtı ya ölseydi, deyip albayı emekli ettirmiş.

Prens dünya gazetelerine sahiden geçmiş.

İki oğullarından biri yirmili yaşlarında uyuşturucudan ölmüş maalesef. Öbürü Amerika'ya okumaya gitmiş dönmemiş, Amerikalı olmuş. Hanım oğlanlara hiç hayır demedi, çok şımarttı, diyor albay, ikisi de bu konuda hâlâ suçluluk duyuyorlar belli. Ana baba olmanın zaten o bir yanı suçlu kalp ağırlığı hepimizde var. Oğlu öldükten sonra albay, gelinine, sen artık gelinimiz değil kızımız oldun

deyip kızcağızı yeniden evlendirmiş. Normalde dul kalan gelinin hayat boyu kayınpederinin evinde hizmetçilik yapması, ölene kadar beyaz sari giymesi, tatsız yemekler yemesi bekleniyor. Renkli giyinmek, güzel yemek yemek, mücevher takmak, makyaj yapmak, yerden yüksekte oturmak ya da uyumak, hele ki evlenmek Hindu dullar için değil. Albayın kayınvalidesi uzun zaman konuşmamış damadıyla, gelinini evlendirdi diye. O kadar kızmış köpürmüş, örf ve âdetlerimizi incitti diye.

Kayınvalidenin hırsı geçmiş herhalde. Güzelim kutsal Paricat ağacının çiçeklerini döktüğü sabahlar, albay iki büklüm eğilip kal-kıp yerden turuncu saplı beyaz, yasemine benzeyen minik çiçekleri topluyor kayınvalidenin iyiliği için. Çiçekler kurutulacak sonra turuncu sapsarı kaynatılacak, kayınvalidenin allah gecinden versin, ileride kullanacağı kefen o suya daldırılıp safran rengine boyanacak. Paricat çiçeğiyle boyanmış kefen giyince insanın doğrudan cennete gittiğine inanılıyor. Paricatı ağaçtan koparmak olmaz, sadece yere düşen çiçeklere dokunulabiliyor.

Bizim babalarımız hep generaldi, Ranalar artık yok oldu, ailemizin ismini çok az duyuyorsun artık, diyor albay. Orduyu Nepal ne yapıyor diye soruyorum. Hindistan'la Çin'den başka komşunuz yok, onlarla savaşmak için mi yani. Canım törensel işte, diyor albay. Onun zamanında ordu törenselmiş, şimdi kralı kendi halkından koruyor.

Ama hikâye burada bitmiyor. Prenses Buban da doğarken meğer yıldızların olmayacak bir dizilimine denk gelmiş. Onun da *Atleşa Çatra*'da doğacağı tutmuş, dolayısıyla mecburen annesinin karnında dayken Buban'ı bir altın paraya satmışlar. *Atleşa* bebeği satıp parasını almak gerekirmiş, yoksa anne ölmüş. Nepal'de kimse bir *Atleşa* ile evlenmezmiş, *Atleşalar* zaten, evlenirlerse ölürlermiş.

Hayatta her zaman hoş ihtimaller olduğu içindir ki, *Atleşalar* evlenecek *Mulna Çatra* bulurlarsa yıldızlar bir şey diyemezmiş. *Atleşa* ve *Muliya*'nın yıldızları birbirlerine zarar veremez, hatta iki lanet birbirini güzelce sakinleştirirmiş, bir araya gelirlerse çok uzun

ömürlü olurlarmış. Prenses Buban'la yakışıklı Yaduban elli yıl önce öylece evlenmişler.

Albaya, Mulna Çatralı bir bebek atsalar şimdi şu duvardan içeri, alır mıydınız, diye soruyorum. Almazdım, diyor. Almazdım ama evimde olsa dışarı da atmazdım.

demir ağ

kali yug'da travma sonrası stres rinpoçesi

İKİ BİN DÖRT sonbaharının ilk günü.

Irak'ta günlerdir rehin tutulan Nepalli on bir gariban işçi vardı. Kafaları kamera karşısında kasap bıçağıyla kesilerek öldürüldüklerinin haberi geceden Katmandu'ya ulaştı.

Sabah başka sabahlar gibi başladı. Sonra kızgın kalabalıklar etrafı ateşe verdiler, camileri tahrip edip müslümanları dövdüler. Nepal'in koca tarihinde ilk defa dinleri yüzünden insanlara saldırıldı.

Hükümet saymış: Her on bir yetişkin Nepalli erkekten biri Arap ülkelerinde ya da Singapur, Malezya'da almancı.

Ayda yüz dolar civarında para kazanmak için genç adamlar tarlalarını evlerini satıyorlar ipotekliyorlar, iki bin dolara varan aracı komisyonunu ödeyip Dubai'ye, Kuala Lumpur'a gidiyorlar. Ayda on beş dolara otel resepsiyonunda çalışan avukat arkadaşım İndra Gurung mesela, Arabistan'da seksen dolar maaşla ahçı olmaya giderken ne mutluydu.

Evimizi çekip çeviren *didi*'miz Sanumaya'nın –yani Küçükaşk'ın– vadinin kenarında büsbütün elementlere açık, kışın çok soğuk evinde üç yıldır soba yanmıyor, çünkü büyük oğlu Kore'ye çalışmaya gidecek diye aracı acente parası biriktiriyorlar. İyi kalpli Küçükaşk, hayatta her şeyden çok sevdiği kilisesinin düşkünler evinde kendine yer bulamayan bir ihtiyar adamı eve getirmek istiyor ama soğuktan ölür diye getiremiyor. Kilisenin düşkünler yurdunda ihtiyar teyzeler var, bu amcaı da getirmişler, ama kalmasına izin veril-

memiş. Rahipler demişler ki bu ihtiyar şimdi cılız, ama burada beslenip kendine gelir, sonra teyzelere sarkıntılık eder. Fakirliğin hiç kıymeti yok.

Arabistan'a gidecek işçiler havaalanında boyunlarında annelerinin taktığı sarı katarlarla uslu ürkek sıra bekliyorlar. Nepallilerin sırada bekledikleri tek yer havaalanı. Katarlar bazen bir çeşit ayrılık mendili, gidecekleri yere varana kadar çözülmecek, onları kollayacak.

1 Eylül 2004 öğleden önce, yurtdışına işçi gönderen acentelerden 213 tanesi kırılıp döküldü. İçlerindeki eşyalar sokağa indirilip ateşe verildi. Bilgisayarlar, işçilerin kayıtları, pasaportları, her şey kül oldu. Nepalliler de bizim gibiler; kızdıkları zaman kendi kendilerine zarar veriyorlar.

Sabah dokuzda şehrin öbür tarafında Unicef'in şoförleriyle derdimiz bitti, sokağa çıktım. Havada bir tuhaf uğultu. Anacadde Kantipat'ın her yanı insan, az uzaktan birkaç yerden deli kalabalık uğultusu geliyor. Deli kalabalık uğultusu, Katmandu'da maalesef tanıdık bir uğultu. Nepalce kızgın kalabalık *cülus* demek; günlük hayatta geçen, yabancıların bildiği bir kelime. Cülus'un bir sesi var, o sesin adrenalini yükselten bir enerjisi.

Sokakta niyeyse araba yok, kalabalıktan araba geçecek yer de yok. Her zaman trafiğin nerdeyse yarısını oluşturan motosikletler bile yok. Ayda en az bir kere gelen protestolu, genel grevli, lastik yakıp polislere taş tuğla atmalı... o günlerden biri olduğunu sanıyorum; bugünün öbürkülerden farklı, bana dehşet, çok korku, çok kaygı, minnet, hem insanlık hali öğreteceğinden haberim yok.

Ertesi gün Hindistan'a uçacağımı sanıyorum. Biletim hazır. Bankadan para almam lazım. Bankanın karşısında Katar havayolları kara alevlerle yanıyor. Uzun saçlı gençler bankanın duvarına oturmuş gülerken seyrediyorlar, birbirlerini tebrik ediyorlar. Bankadakiler niyeyse kendilerini içeriye kilitlemişler kapıyı açmıyorlar. Biraz ileride daha o hafta Katmandu'ya uçmaya başlamış Hint havayolu Sahara da yanıyor, Arap zannetmişler isminden.

Bir ucunda kralın yaşadığı, şehrin tek bulvarı iki yüz metre uzunluktaki Saray Bulvarı Durbar Marg'da beyaz saçlı bir adamla çarpışıyoruz, sen nerelisin diyor bana, galiba İngilizim diyorum, ben müslümanım hiç böyle şey görmedim diyor. Burada Iraklı arkadaşlarım var benim, diyorum, hayatımda ilk defa gördüğüm, hem durduk yerde yalan söylediğim bu adam, varlığını şimdi duyduğu birileri için korkuveriyor. Mısır sefaretinde çalışıyormuş. Ne yap et Iraklı arkadaşlarımı sakla diyor, gidiyor.

Az ilerde, saat kulesinin iki yanında birbirinden yüz metre uzak iki cami olan caddeye geliyorum. Kimse yok, bir ben yürüyorum. Yolun sonunda askerler var, arkalarında deli cülus.

Keşmir camiinin yüksek demir kapıları yerlerinden sökülmüş kenara atılmış. Caminin önünde yolda ateş yanıyor. Halılar, minber, ne varsa ateşin içinde. Şimdi ağır bir ayrıntı: Caddenin iki cami arasındaki yüz metrelik kesitinin üzerinde yırtılmış Arapça kâğıtlardan, muhtemelen Kur'an sayfalarından da oluşmuş bir halı uzanıyor. Yerin her yanı Arapça yazılı yırtık beyaz sayfalarla örtülü. Ağlamaya orada mı başlıyorum yoksa zaten ağlıyor muydum, hatırlayamıyorum. Yerdeki Arapça sayfalara basmamaya çalışıyorum, bir yandan da, basmamaya çalıştığımı görseler bana da saldırırlar diye korkuya kapılıyorum. Demek ahlak bile korkutucu, uzak durulması bir şey olabiliyor.

Yan sokağa sapiyorum, orası da boş. Derken arkamdan cülus koşmaya başlıyor. Benimle ilgileri yok, onları da askerler kovalıyor ama askerleri görmüyorum. Onlarca kızgın adam arkamdan yokuş aşağı koşuyor. Silah sesleri geliyor. Çok çok korkuyorum. Kenarda fil tanrı Ganeşa tapınağı var. İçerdekiler kapısını benim için açıyorlar, kendimi içeri atıyorum, demir kapıyı kilitliyorlar, artık dökülerek ağlıyorum. Bir yandan tapınak bakıcılarının ve dilencilerinin önünde böyle bir çeşit çıplak kalmaktan rahatsızım. İnsan ne durumda neler düşünüyor...

Kalp ağza böyle geliyormuş demek. Titreyerek ağlıyorum, etraftan hâlâ silah sesleri. Ormanda gergedanlardan kaçarken böyle korkmuştum bir de. Ama o gün ölmekten korkmuştum; bu sefer gördüklerimden korkuyorum. Bu korkunun içinde acaba sağ çıkacak

miyım merakı ve adrenalin yok; içime artık sığmayan, kalbimi çatlatan bir üzüntü var sade.

O ânın ortasında, karşıma dizilen cüzamlı dilencilerin meraklı bakışları altında korkudan ağlarken, insanlığın bir haline kalbim açılıyor. Ruanda'da, Bosna'da, Sırbistan'da ve tarihin her yanında, dünyanın bir yerinde, insanların kalpleri benim kalbimin hissettiği dehşetin aynısından hissetti. Anne baba olunca insanın dünyadaki bütün anneleri babaları anlaması gibi bir şey. Korkumun ve dünyanın dışına düşüp, kendini savaşın içinde bulmuş herkesi bir çeşit anlıyorum sanki o anda. Demek böyle bir şeymiş. İnsan bu kadar korkabiliyormuş.

Bütün halden anlamalar gibi çok değerli bu ders. Korkum acizliğim kayboluyor; yerinde berraklık, hayret ve şefkat. Güzelim insanlar demek bu kadar çaresiz kaldılar...

Aklıma Iraklı mülteci arkadaşlarım geliyor. Irak'tan, İran'dan sahte Fransız, Danimarka pasaportlarıyla çıkanlar, Avrupa'ya, adını daha önce duymadıkları Katmandu üzerinden uçuyorlar. Bu insanlar için her şeyden kıymetli pasaportlar, büyük paralarla Katmandu'da el değiştiriyor. Katmandu havaalanı sahte pasaportlar için korkutucu bir yer değil; ne ki burdan sonra Bangkok ya da Muskat bağlantılarının birinde illa ki yakalanıyorlar. Sahte pasaport sahibinin son geldiği ülkeye gönderilmesine dair uluslararası anlaşmalara Nepal imza atmamış olduğu için, Bangkok'un Muskat'ın gerisin geri gönderdiği hayalleri suya düşmüş, omuzları aniden çökmüş insanları Nepal alıp hapse atıyor. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komisyonu'ndaki bezginler gelip çıkarana kadar, yetmiş yaşındaki anneanneler, beş yaşında çocuklar hapiste üç beş ay kalıyorlar. Üç dört yıl da dışarda bekledikten sonra, mülteci olarak, taşını toprağını altından hayal ettikleri bir müreffeh ülkeye kabul ediliyorlar.

Iraklı mültecilerden birinin yan komşusu, Irak'ta kafası kesilen Nepallilerden birinin akrabası. Sevgilisi müslüman olmadığı için derin vicdan azabı ve Allah korkusu çeken Bağdatlı Şii mühendis Firaz'ın evinden biraz uzaklaşması lazım.

Öbür Iraklı arkadaşlarım Asuriler; evde İsa Peygamber'in ana dili Aramice konuşuyorlar. Anneanneyle yirmili yaşlarında iki torunu. Anneanne terzilik yaparak on çocuk büyütmüş, birini İran savaşında kaybetmiş. Yetmişine geldiğinde kızının yanına Danimarka'ya gitmek için evini satıp üç Fransız pasaportu almış, kendine ve iki torununa. Yakalanıp burada hapse atıldıklarında bavulu ve bavulundaki o cânım kıyafetleri kimbilir nereye gitmiş. Dört yıldır buradalar, anneanne hâlâ bavuluna hayıflanıyor, sanki birisi bir tanıdık aracılığıyla belki bavula ulaşabilir umuduyla misafirlere bavulunu anlatıyor.

Torunlar ilk defa boynuna araba lastiği geçirilip ateşe verilmiş bir komşu gördüklerinde yedi yaşlarındaymışlar. Büyürken sokakta gördükleri her kediyi öldürmüşler... Sonra babaları kalp hastası olmuş, hemen ameliyat gerekmiş. Sekiz yıl İran savaşında mühendis baba mecburen piyade askerlik yapmış, ne varsa o sırada satmışlar. Ameliyat parası nasıl buluruz diye anneleri çok ağlamış. Derken Amerika'dan bir akraba para yollamış. Hayata bakın ki baba da karısını dinlememiş, bir kumar oynamış, ameliyat parasıyla sahte pasaport bulmuş, Danimarka'ya neyse sağsalim ulaşıp iltica etmiş. Danimarka hükümeti adamcağızın ameliyatını yaptırmış, karısıyla on sekiz yaşın altındaki çocuklarını kabul etmiş. Diğer iki çocuğu da anneanne getireyim derken buraya düşmüşler. Delikanlı olanının kolunda kocaman haç şeklinde dövme var, Katmandu merkez hapishanesinde çiviyle yaptırmış.

Hapishaneye düştükleri gün etrafını çeviren meraklı kadınlara anneanne, Nepalce bilmiyorum demek isteyerek, *Nepal no good*, demiş. Kadınlar kızmışlar, asıl sen *no good*, Irak *no good*, diye terslenmişler. Anneanne şimdi de telefona cevap verdiğinde torunum evde yok demek isteyip, *no good, no good*, diyor.

Mülteciler işsizlikten bu saatte hâlâ uyuyorlardır, olanlardan haberleri yoktur. Bakkala girip telefon etmek istiyorum, telefonlar çalışmıyor. Radyoda, birazdan sokağa çıkma yasağı var, sokakta kim varsa vurulacak, diyor. Evim uzakta, yasağın başlamasına bir saat kalmış.

Yanımdan bisikletli genç bir adam geçiyor, arkasından koşup

durduruyorum. Benim gideceğim tarafa gitmiyor ama, atla arkama, diyor. İnsan kalbi ne güzel. Şehrin öbür ucuna kadar sahiden götürüyor beni. Önünden geçtiğimiz ateşe verilmiş acenteleri sayamıyorum. Mısır sefaretinin etrafında cülus, sefarete saldırmışlar, cülustan bir kişi ölmüş.

Sonraki bir ay boyunca dört Iraklı bizim evde saklanıyor.

Bir tuhaf karma onları bu alakasız memlekette benim evimde bir araya getirmiş; yine de Şii ve Hıristiyan Asuri Iraklıların birbirlerine hiç itimat edemedikleri, aynı derdi paylaştıkları bu anda bile belli oluyor.

O gün oğlum okuldan eve babasının omzunda gelirken beş yangın, beş cülusun yanından geçmiş. Dört yaşında. Eve geldiğinde, gelip oyuncaklarını da yakacaklar mı diye soruyor. Odasının penceresinden bakınca az ilerde yolun ortasında bir şeyler yanıyor.

Sokağa çıkma yasağı sonraki beş gün devam ediyor. Oğlum olanları unutmuş görünüyor. İnsanlar kızmışlar, yaramazlık yapıyorlar, bizimle bir ilgisi yok, diye açıklamışız, atlattık sanıyoruz. Yasağın kalktığı gün Hindistan'a uçuyorum. İki hafta sonra dersim bitiyor, Bangalore'da benim için dünyanın en önemli randevusuna gitmek üzere geceyarısı otobüsün kalkmasını beklerken eve telefon ediyorum, oğlumun iyi olmadığını öğreniyorum. Travma sonrası stres sendromu.

Randevum dünyanın en önemli randevusu değilmiş. Hayatımın anlamını, geçmiş hayatlarımı ve geleceğimi, kalbimdeki soruların cevabını öğrenmekten vazgeçip, iki uçak, bir de gece otobüsüyle ertesi akşam eve varıyorum.

Nadi guruha, palmiye yapraklarının üzerine çok seneler önce yazılmış, sana bana dair çok kişisel bilgiler. Zaman dediğimiz, bir ucu geçmiş sonsuzdan bir ucu gelecek sonsuza uzanan, üzerindeki hiç-

bir şeyin lineer olmadığı, aslında belki bir çeşit hep birlikte olup biten bir tablo. Tablonun tamamını, Nostradamus gibi, Hindistan'ın eski zaman bilgeleri Rişiler de görebiliyorlarmış. Üşenmemişler, oturmuş yazmışlar, herkese bir sayfa. Orada isminiz, şimdiye kadar neler yaptığınız, geçmiş hayatlarınız, bundan sonra olacaklar, bir de ölüm tarihiniz yazıyor. Rişiler herhalde yolu nadi guruha'cılara düşecek olanları görmüşler, sade onlarınkini yazmışlar. Bir yoruma göre de kendi arkadaşlarının geleceklerini yazmışlar, bin yıllar sonraki hayatlarında, çağların en zoru olan *Kali Yug*'da yeniden doğacak arkadaşlarına yardımcı olmak için. *Kali Yug*, Demir Çağ. Nadi yasına göre, size ait bir yaprak varsa, yolunuz ister istemez düşecek bir nadi üstadına.

Rişiler nadi yapraklarını *Kali Yug*'dan önceki *Dwapara Yug* çağında yazmışlar. Hindu inancına göre dünya ilelebet dört çağın arasında deveren ediyor. Karanlık çağ *Kali Yug*'dan sonra kıyamet kopuyor, sonra her şey yeniden başlıyor, yeniden altın çağdan geçiyoruz. Zamanların en zorlusu demir çağ *Kali Yug* 5200 sene önce başlamış, bitmesine daha çok var. Dünya *Kali Yug*'dan sayısız kez geçmiş. Hep beraber yozlaştığımız, dünyayı artık erdemin yönetmediği, ahlakın zayıfladığı, felaketlerin ve açgözlülüğün çağı *Kali Yug*. İnsanların başkalarına kızgınlık, açıkça düşmanlık duyduğu, birbirini sebepsizce öldürdüğü, ağaçları kesip et yemeye başladıkları, karı kocanın arasında bile sevginin tükendiği çağ. *Kali Yug*'da yöneticiler halklarını korumak yerine dünyaya tehlike saçıyorlar. Bunları ben demiyorum, kadim Hint metinleri Puranalar diyor.

Hayat aslında iyi bir şey olduğu için *Kali Yug*'un bir de iyi tarafı var: Asıl bu devirde aydınlanmak mümkün. Asıl şimdi kalbimizi, zihnimizi berrak tutmak gerekiyor.

Nadi yaprakları işte bu kadar eski. Güney Hindistan'ın neminde palmiye yaprakları en çok beş yüz yıl dayanıyor. Gerektikçe bir hayirsever çıkıp yaprakları baştan yazdırmış geçen bunca zaman boyunca.

Amerikalı arkadaşım Laxmi on sene önce Bangalore'da bir nadi guruha üstadına gitmiş. Kâğıtta eski Tamil harfleriyle ismi yazıyormuş. Ağbisinin çocukken kendini öldürdüğü de yazıyormuş. Şimdi-

ye kadar nereleri, hangi geçmiş hayat bağlantılarından ötürü, hangi karmaları tamamlayabilmek için gezdiği... Kaç yaşında huzura ereceği... Kaç yıl yaşayacağı...

Üç ay öncesinden aldığım nadi guruha randevum böylece suya düşüyor. Olsa olsa randevuma ulaşamayacağım da yazılı zaten orada. Ya da rişilerin arkadaşı değilmişim zaten, gelmemi bekleyen bir yaprak yok bu dünyada.

Oğlum olaylardan iki hafta sonra bir gece, yangın yangın! geliyorlar! diye bağırarak uyanmış, gözleri cam gibi, söylenenleri duymadan, sabahakadar yatağın içinde oturup sayıklamış. Sonraki geceler de aynı şey oluyor. Bir hafta boyunca ne yapacağımızı şaşırıyoruz, pedagog, doktor... kimse yardım edemiyor. Gün boyu, ateş! yangın! diye sayıklıyor, ocağı yakacak olsak yatağın altına saklanıyor, kibrit çaksak korkudan çılgınlık atarak ağlıyor. Sokakta tanımadığı dükkânlara girip, niye ateş yakıyorsunuz, siz Nepalliler niye böyle yapıyorsunuz, diye bağırıyor. N'olur ateşsiz bir ülkeye gidelim, diye tutturuyor.

O hafta içinde bir gün oğlumla doktordan çıkarken az ilerde yine bir cülus, kimbilir bu sefer neye kızmışlar, yolun ortasında lastikler yarıyor. Nasıl öbür yana kaçacağımızı şaşırıyoruz. Sokaklarda sağda solda ateş yakıp etrafına toplanma mevsimi zaten, oğlum patlamış mısırcıların tezgâhındaki mangal ateşini görünce bile korku çılgınlıkları atıyor.

Elimden bir şey gelmiyor. Geceleri sayıklarken beni duymuyor. İnsanın çocuğuna yardım edememesinin çaresizliği başka şeye benzemiyor.

Bir hafta böyle geçiyor. Sonunda Kunzang Dorce Rinpoçe'ye gidiyoruz. Sevgili öğretmenim, kök guru'm Kunzang Dorce hayatının otuz üç senesinde mağaralarda oturup meditasyon yapmış. Muzip ve şefkatli bir ermiş. Hayatlarını meditasyonda oturarak geçirmiş bütün Rinpoçeler gibi yürümeye alışık değil, balerinler gibi yürüyor, bir de insanın ruhunu okuyor. Rinpoçe'ye az Tibetçemle, ay-

rıntılarını anlatamadan, çocuk korkmak, diyebiliyorum. Oğlum salonun bir köşesinde sedire tırmanıp oyuncaklarını yayıyor. Rinpoçe öbür köşede, aralarında dört beş metre var. Ben de mutfığa gidiyorum. Bir zaman sonra yemeklerle içeri giriyorum, oğlum hâlâ oynuyor, Rinpoçe de onu unutmuş görünüyor.

Yemekten sonra çıkıyoruz. Boudhanath Stupası'nın arkasında bir metal kakma dükkânında yerde ateş yanıyor. Görmesin diye kafasını öbür yana çevirecek oluyorum; oğlum görmüş bile, anne! ateşe bak! diye bağıyor, bu sefer sesinde sevinç var. Olduğu yere çömelip keyifle ateşi seyrediyor.

Travma sonrası stres sendromu orada, bir daha geri gelmemek üzere bitiyor. Ben de yanına çömelip bir güzel ağlıyorum – bütün anelik korkularım, yetersizliklerim, kalbimi bu seferlik terk ediyor...

2007'DE DÜŞTÜĞÜM NOT— Oğlum, arkadaşımın bardo salonunda ayakkabılarını çıkarıp masaya tırmanmayı, kendi kendine bardo oynamayı seviyor. Son gidişimizde duvarda saatlerin yazıldığı levhanın sebebini soruyor, ne kadar para vereceklerini görmek için, diyorum; nee oyun oynamak için para mı vermek lazım, kimse parayla oynamaz, oyunlar bedavadır, diye bağıyor, gerçekten şaşırılmış. Dükkânın sahibi Rajeshwor oğluma, iyi diyorsun ama ne yaparsın ki Kali Yug'dayız, bu devirde oyun oynamak bile parayla, diyor.

Oğlum dünyasının, değerlerinin sarsılmasına müsaade etmeyi reddediyor, parayla oyun oynanmaz, yanlış yapıyorsunuz, yanlış biliyorsunuz, diye söylenerek dışarı çıkıyor, bir daha oraya gitmek istemiyor.

bugün bayram

BUGÜN NEPAL'DE, toprağın altında yetişen sebzelere minnet bayramı. Dükkânlar kapalı.

Birtakım kök sebzeler yemek lazım bugün. Bazıları kolum kadar uzun; bir tanesi var, kabuğu enine düzgün çizgili; tatlı patates pembe...

~~toktantra zindabad~~

yaşasın demokrasi

SEVGİLİ ARKADAŞLARIM,

Nepal'de tuhaf tuhaf vakitlerin ortasındayız yine. Şöyle bir Çin bedduası varmış: "İlginç vakitlerde yaşayasın" derlermiş.

Kralı devirme direnişi *Cana Andolan*'ın üçüncü haftasındayız. "Halk Hareketi" demek.

Cana Andolan'dan başka bir de *Loktantra Zindabad* duyuyoruz her yerde. "Yaşasın Demokrasi" yani.

Sokağa çıkma yasağı, genel grev, günde yedi saat elektrik kesintisi ile günlerimiz geçiyor. Mektup yazmak için bulunmaz vakitler...

Katmandu'da son on altı günün hepsinde ya hükümet sokağa çıkma yasağı ilan etti ya da yedi parti genel grev dedi. İkinin aynı anda olduğu da oldu. Genel grev, *bandha* yani, Güney Asya kavramlarından biri. Kapalı demek. Dükkânların açılmadığı, sokağa araba, motosiklet, hatta son zamanlarda bisiklet çıkmadığı günler. Dokuz senedir ayda en az bir iki *bandha* gördük, bizim için yürüyüş yapma günleri. Yedi parti birliği bu ayın dördünden itibaren süresiz *bandha* ilan etti, yani Vadi de kapandı. İki haftadır Katmandu vadisine ya da dışarıya otobüs, araba çalışmıyor. Sebze, tüpgaz, benzin de gelmiyor.

Okullar süresiz olarak kapalı. Cana Andolan'a bankalar da katılıyor ve işlem yapmayı reddediyorlar. Geçenlerde Merkez Bankası'nda Kral'ın İçişleri Bakanı'nın imzaladığı bir çeki bozmayı reddeden on iki memur tutuklandı.

Evden seyredemediğimiz tek televizyon kanalı Kantipur Kral'a öyle muhalif ki, Kral gitmez kalırsa onların buralardan gitmeleri gerekecek.

Televizyonda her akşam altı haberlerinde Cana Andolan'a kimler, hangi sivil toplum örgütleri katılmış onları görüyoruz. Ticaret Odası, doktorlar, avukatlar, engelliler... Bir de polisin kafasını gözünü yardığı insanları gösteriyorlar. Annemle haberlerin karşısında oturup ağlıyoruz. Üniversitenin önünde günlerdir oturan kalabalığı çok güldüren bir delikanlı var, televizyonda görüyoruz, annem ona benim oğlan diyor. Hastanelere kafa travmasıyla gelen, güvenlik güçlerinden dayak yemiş insanlar öyle çok ki, her akşam onlarca yeni kırık kafa. Kafası kırılmış sokak çocukları. Her nedense Cana Andolan'ın ilk günlerinde önlerde çok sokak çocuğu vardı, onlara da eğlence çıktı. Pankartları bir ucundan yakalamış yalınayak çocuklar ön saflarda sırtarak yürüdüler, ilk dayağı onlar yediler.

Prences olan ev sahibem, devrim olacak, diyor. Bugün beraber CNN seyrettik, hizmetçilerden konuştuk. Evlerinde ayda sekiz dolara çalışan üç hizmetçi var. Ev sahibem dedi ki Amerika ve Avrupa gibi oluyoruz, yakında hepimiz kendi evimizi kendimiz temizlemek mecburiyetinde kalacağız. Hizmetçi bulmak eskiden ne kolaydı tahmin edemezsin, diyor.

Bu mektubu yazmaya bu sabah başladığımda daha üç insan ölmemişti, yüzden fazla insan da yaralanmamıştı. Ambulanslara sokakta olma izni verilmeyeceğini ve yaralıların şehri çevreleyen ana-yolda saatlerce yatacağını da bilmiyordum. Bugün şehrimde sayısız insan sokağa çıkma yasağını ve sokağa çıkanları vurma emrini takmayarak sokaklara döküldü.

Hindistan dün Kral'la konuşsun diye uzaktan akrabası son Keşmir Maharacası'nı özel elçi gönderdi. Bakalım Kral ne yapacak?

İktidardan vazgeçmek kimbilir insana ne zor gelir...

Kral üç sene önce son darbeyi yaptıığında telefon hatları ve internet bir haftaya yakın kesik kalmıştı. Belki kesilir yine...

Sabah başladığım mektuba devam ediyorum: Evde her şey yolunda, ekmek yapıyorum. Yerleri süpürüyorum, bulaşık yıkıyorum... insana iyi gelen işler...

Sokağa çıkma yasağı var ama BBC radyosu haberine göre yollarda kralı protesto eden on bin kişi varmış şimdiden. Bugün için planlanan dev protesto, sokağa çıkma vurma emrine rağmen gerçekleşiyor gibi. Derse gidebildiğimiz günlerde gördüğüm kadarıyla öğrencilerim son haftalarda çok huzursuzlar. Vadi iki haftadır izole durumda, yiyecek de gelmiyor. Soğanın kilosu normalin beş altı katına, yüz rupiye çıktı. Papayaları meyveleri, bütün şehir günler önce yedik bitirdik. Bizim göbekli manav diyor ki sabahları bir kova taze tofudan başka şey gelmeyeli iki hafta olmuş. Dün dükkânda iki kucak bayat sebze kalmıştı. Dükkânların çoğu iki haftadır kapalı, üç beş tane dışında araba da yok.

Loktantra zindabad! Yaşasın Demokrasi. Bir de *murdabad* diye bağıryorlar, o da "Kahrolsun" demek. Oğlum Tenzin diyor ki gidip Kral'a bir güzel sarılmamız lazım, kimse sevmiyor onu diye. Aynı zamanda Kral ve Kraliçe'nin dev olduklarını da düşünüyor, mäsallardaki devlerden. Ne yediklerini merak ediyor. Altı yaşında.

Sevgiyle, Elif.

Hamiş: Aşağıda bu haftaki *Nepal Vakitleri* gazetesinden, olanları benden iyi anlatan bir yazı var:

"HAREKET HIZ KAZANIRKEN BÜTÜN TARAFLARDAN, AÇLARDAN BİLE DESTEK TOPLUYOR."

Naresh Newar, Sayı 295 (21-27 Nisan 2006)

www.nepalitimes.com

Shiba Ram, Bala ju'da barışçıl bir miting sırasında polislerden fena dayak yemiş, yüzündeki yarayı gösteriyor. On altı yaşında. Acımıyor, burada olduğum için mutluyum, diyor.

Bu aptalca soruları bırakın, diye tersleniyor yanındaki, çünkü Gagan

Thapa'yı dinlemek istiyor. Gagan Thapa, Kral Gyanendra ve bakanları hakkında anlattığı taşlamalı fıkralarla binden fazla protestocunun oluştuğu kalabalığı büyülemekte.

Bu polislerden, askerlerden ya da Kral'dan artık korkmuyoruz, diyor genç bir kız ve çabucak bir grup kadın göstericiye liderlik etmek için ilerliyor. İsmi Sabitri. Sabitri'yi takip eden elli kişilik gruptan bir ev kadını, bizi artık bir şey durduramaz, bu halkın hareketi, diyor.

Daha iki hafta önce, yedi siyasi parti süresiz genel grev ve toplu protesto ilan ettiğinde yüzlerce gösterici tutuklanmış, dövülmüş ve kimileri güvenlik güçlerince vurulmuşken, çok kimse bu muhalefetin birkaç günden uzun sürmeyeceğini düşündü. Ne ki ülkenin her yanında sokaklardaki protestocuların sayısı her gün çoğalıyor ve son rakamlara rağmen göstericiler pes edecek gibi görünmüyor. Şimdiye kadar 3000'den fazla kişi tutuklandı, 1000 yaralı hastanede, 10 kişi öldü.

Polis onları kovalamaktan yorulmuş görünüyor. Arkadaşlarıyla beraber birkaç kez coplarla giriştikleri kalabalığın tekrar tekrar Katmandu'nun Balaju bölgesine döndüğüne şahit olan bir polis memuru, bir faydası yok, yine gelecekler, diyor.

Siyasi partiler de bu kadar geniş bir kesimden ve meslek örgütlerinden gelen ezici destek karşısında şaşkınlık. Gazeteciler, avukatlar, mühendisler, öğretmenler, ev kadınları, çocuklar... kendi güvenliklerini ve tutuklanma korkusunu düşünmeden sokaklara döküldüler.

Hareket öyle güçlendi ki Maocular da katıldı. Hareketin sıcaklığı hükümette de hissediliyor. Memurlar artık açıkça *loktanra*'yı –halkın demokrasisini– savunuyorlar. Nepal Petrol Korporasyonu'ndan bir üst düzey memur, arkadaşlarıyla kollarına siyah bantlar takmak için toplantı odasında bir araya gelirken, şimdi sessiz protesto zamanıdır, diyor.

Partiler stratejilerini planlarken halk liderli ya da lidersiz bir şekilde protesto etmek için sokakları dolduruyor. Başkent'in Gongabu mahallesinde orta yaşlı bir kadın omuzlarına gri bir şal geçirmiş, erkek göstericilere kalabalığın önüne geçip silahlı polis kordonunu yarmalarını haykırıyor. Bir yandan bize, burada lider yok, halkın gücü herkese yol gösteriyor, diyor.

Kırmızı sarı yaşlı bir kadın bir polis memuruna, bırakır mısın geçelim genç adam, diye soruyor. Bir başka kadın gösterici, arkadan iten arkadaşlarıyla birlikte, normalde cop sallayan polislerin arasından kendine yol açarken, eh, size bir defa sorduk, şimdi nasıl geçtiğimizi seyredin, diyor.

Kadınlar ve genç kızlar zaferle gülümserken polisler çaresizce seyrediyor. Gösterileri o kadar barışçıl ki polisin tek yapabildiği yol vermek,

sonra da polis kamyonlarına koşup yüzlerce kadın göstericinin yaklaştığı Samakosi'de yeni bir cephe açmaya gitmek.

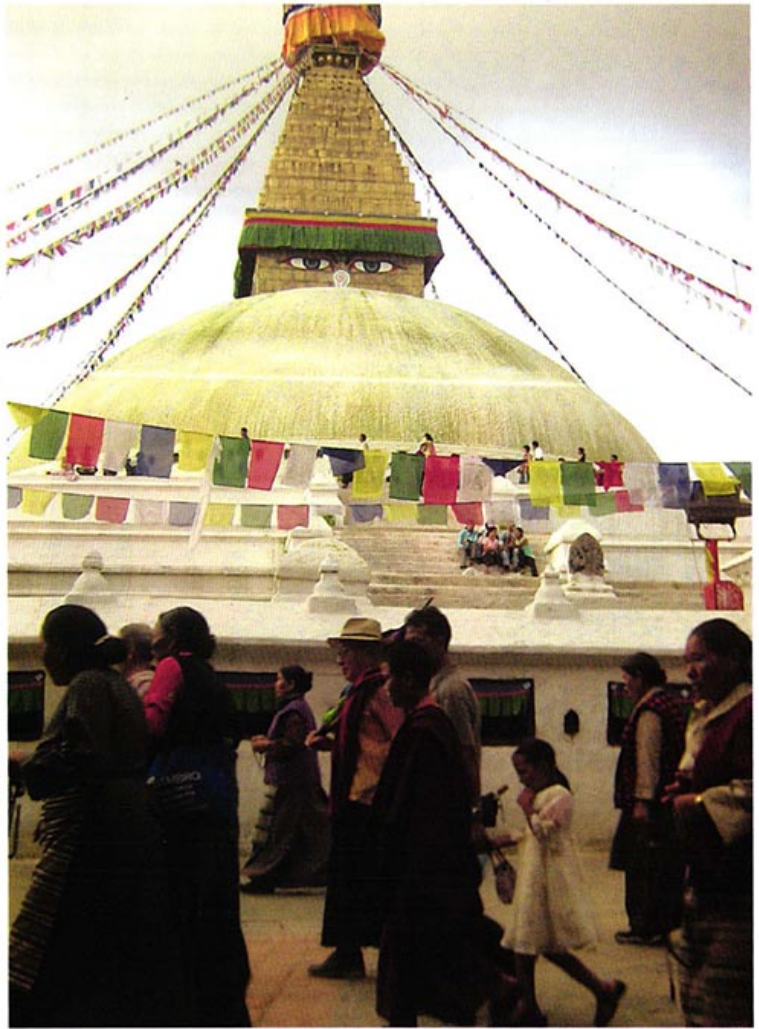
Günün sonunda Balaju'da tek bir gösterici bile yaralanmadı, taş atılmadı, polis silah ya da çöp kullanmadı. Geçen hafta burası savaş alanı gibiydi, 25'ten çok gösterici polisin açtığı ateşle yaralanmıştı.

Yine de harekete katılan herkes mutlu değil, çünkü direniş günlük hayatı etkiliyor. Kalimati sebze halinde bir hamal, açım, günde bir öğünden fazla yiyemiyoruz artık, diyor. Halde çalışan arkadaşlarının çoğu işsizlikten Katmandu'yu terk etmişler, yürüyerek üç gün süren Dhading'deki köylerine dönmüşler.

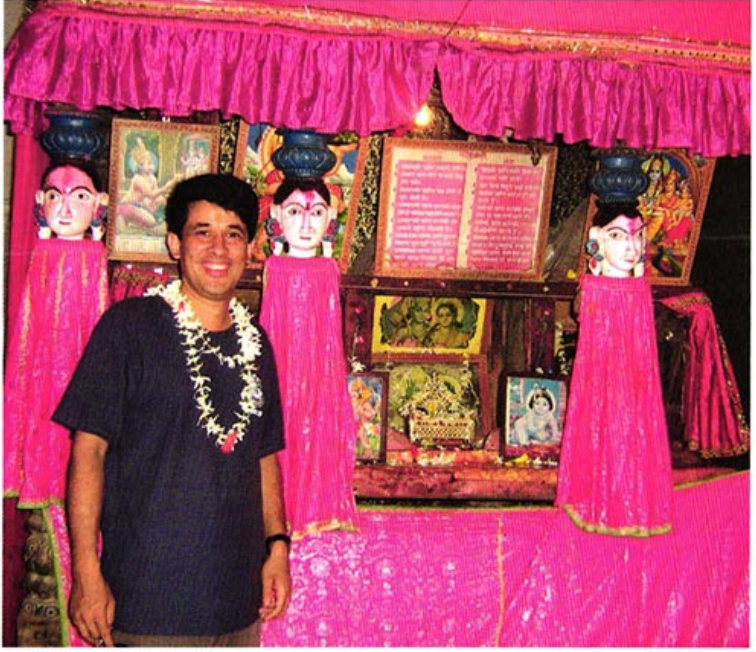
Bir başka hamal, Ramesh Gauli, şikâyet etmek istemeyiz çünkü hareketi tamamıyla destekliyoruz ve sanıyorum demokrasiye ulaşmak için çektiğimiz zorluklara dayanmak gerekiyor, diyor. O da Dhading'e, evine dönmek istiyor ama o kadar yürüyecek gücünün olmadığını söylüyor.

2008 TARİHLİ NOT— Bunu yazdığım gün biz de sokağa çıktık. Devriye gezen askerlere, *dikka lagyo* –bıktık usandık– deyince itiraz etmediler, mahallenin boş sokaklarında annemle misafirliğe, BBC seyretmeye gittik... Birkaç gün sonra Kral geri adım attı, kapatılan parlamento yeniden açıldı. Halk kazandı. Annem sokaklara fırlayıp mutluluk resimleri çekti. İki sene sonra Kral tamamen gitti.

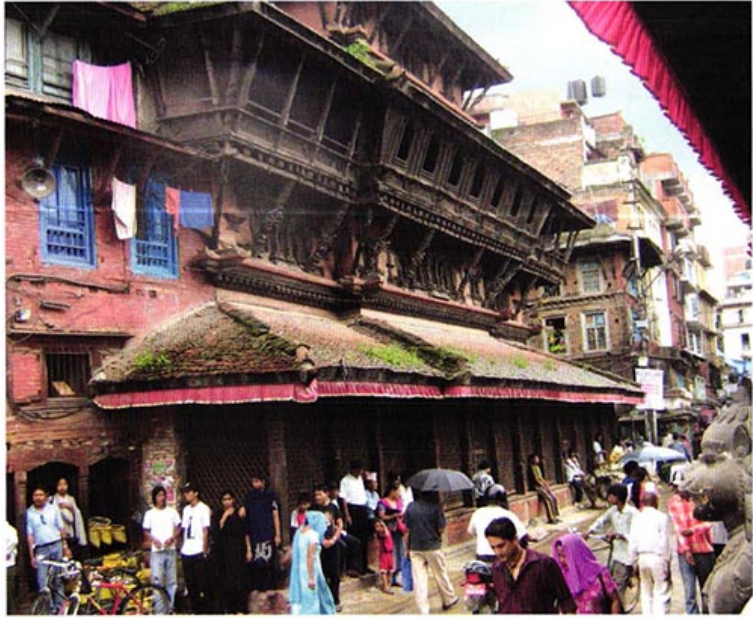

Tibetli Budistler için kutsal hac yeri Boudhanath'ın etrafını, karma temizlemek için saat yönünde dönen, yani *kora* yapan Tibetliler. Çizgili önlük takanlar evli demek. Arkada Buda'nın gözleri karmamızdan kurtulamayacağımızı temsil ediyor. Etraftaki dua bayrakları, rüzgârda dalgalandıkça üzerlerindeki dualar bütün evrene dağılıyor.

Cüzam Hastanesi'nde beraber ders verdiğimiz arkadaşım Uttam Uprety,
Mutlu Evlilik Tapınağı'nda .

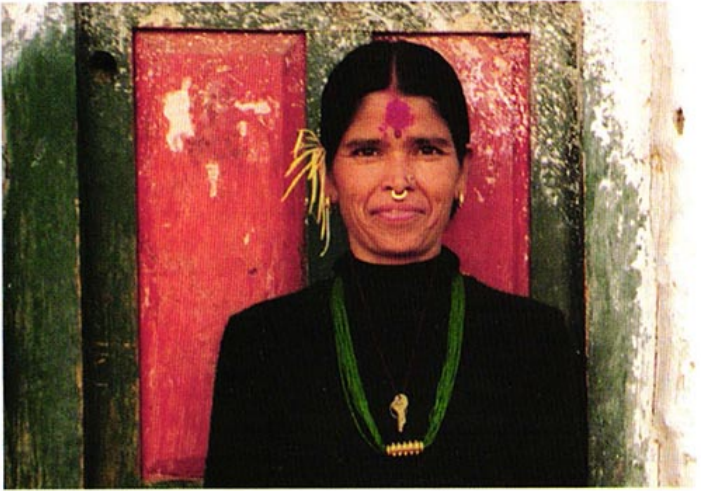
Eski Katmandu Kraliyet Meydanı'na çıkan sokak. Haziran ortasından Eylül sonuna kadar her gün yağmur. Kiremit çatılardan, çatlak duvarlardan çimlerin fışkırdığı mu-son mevsimi.

Bu resmi kendisine gösterdiğimde *teti ho* – işte böyle... diyor.
Fare yiyenler gettosunda.

Fare yiyenler gettosunda.
Bu kadar çok güzel insanı daha önce hiç bir arada görmemiştim.

Kulağının arkasındaki yeşillik ve alnındaki kocaman tikadan, bu resmin en büyük bayram Dasain'de çekildiğini anlıyoruz. Fotoğraf: Ülker Sokulluoğlu.

On altı yaşında Katmandu'ya ilk geldiği günlerden beri bizimle olan oğlumuz Chudamani'nin Gita'yla evlilik töreni. Rahip, eski hayatlarında yaratıkları karmadan ötürü bu hayatta karı-koca olarak yaşamının kaderleri olduğunu söyleyecek. Sonra onlara huzur getirecek bir mantra verecek. Kutsal ateşin etrafında dönecekler, böylece nikâhları kıyılmış olacak.

Kutsal nehir Bagmati kıyısında Hindular için en kutsal Şiva tapınağı Paşupati. Yerde biri yatıyor, ölmüş, birazdan basamaklardaki taş masada yanacak.

Sağdaki baba elma soyuyor, dilimleri yavaşça kucağıımıza bırakıyor.

Tenimizin renginden kast derecesini anlıyoruz. Yüksek kastlar açık renkliler. Fakirler kışın da palto giymiyorlar, kafalarını sarıyorlar. Fotoğraf: Ülker Sokulluoğlu.

barış için bir imza ver

20 KASIM 2006 akşamı televizyon. Maocularla hükümetteki yedi parti on bir yıllık iç savaşı bitirecek barış anlaşmasını imzalayacaklar birazdan. Sinema salonu gibi bir yerdeler. Sahnede yirmi otuz oturma odası koltuğu var. Gelenekçiliğin kilim desenli köylü kasketi Nepal şapkası giymiş hükümet üyeleri ile şapkasız Maocular karışık oturuyorlar. Kürsüde içtenlikli bir politikacı, biz bu kadar sendir birbirimizi yedik, diye anlatıyor. Kâğıda bakmıyor.

Eski başbakanla yeni başbakan yan yanalar, konuşmuyorlar. Koltuklarda oturan politikacıların ilk bakışta en az üçü nevroitik görünüyor.

Maocuların lideri Praçanda, koltuğunun kollarını sıkı sıkı tutmuş heybetle oturuyor. Bu Praçanda üç sene evveline kadar bir hayal gibiydi, hem efsaneydi. Fotoğrafını görmüş olanımız yoktu. Karakalemle çizilmiş boğazlı kazaklı, bıyıklı, bizim devrimcileri andıran bir resminden bilirdik onu. Artık sahici. Hem hepimizden tezcanlı galiba. Parmakları oynuyor; arada çenesi, bacakları da oynuyor, dudaklarını ısırıyor, bıyıklarını ısırıyor. Barışın ilan edildiği gün basın toplantısında konuşurken de sahiden hopluyordu koltukta.

İkinci lider Baburam etrafa bakıyor. Baburam'ın ismi, Tanrı Ram'ın bebek hali demek. Bebek Ram.

Karşıdaki erkeklerin kımıldanıp durmayanları iyice uykulu görünüyorlar. İçlerinden, herkesin yorgun iyi kalpli babasına benzeyen adama anlaşmayı okutuyorlar. Yorgun baba konuşmasına, sayın başbakanım, hükümetteki arkadaşlarım, Maocu arkadaşlarım, diye

başlıyor, arkasından ekliyor: Ağabeylerim, oğlan kardeşlerim, abla-larım, kız kardeşlerim... – *Mero daiharu, baiharu, didi haru, bahini-haru...* Hepimiz yani. Bu ülkede insanlar birbirine akrabalık keli-meleriyle hitap ediyor büsbütün.

Kralın oyununa gelip dört sene önce parlamentoyu kapatan, he-men ardından başbakanlıktan kovulunca hırsından çatlayan demeç-ler veren eski başbakan ekşi ekşi gülümsüyor. Kral bir de, becerik-sizdi ondan kovdum, demişti, sonra kendini mutlak kral ilan etmiş-ti. Eski başbakan, hırslı fakir köylü çocuğu, ben biraz severdim. En eski parti olan Nepal Kongre Partisi'nin çoğu üyesi gibi hapishane-den geçti... Ne ki başbakanken meclisi kapadı diye affedemedim. Büyük aptallık diye gördüğümüz hareketleri unutmama hakkımız var nedense. Geriye doğru bakınca ağır yanlışların, akan kanların, yolsuzluğun hepsinin dışında, bu ülkede iyi şeyler yapmak isteyen çok insan oldu. Şimdi beğenmediğim Kongre Partisi mesela, daha yirmi sene önce, Kral ve onun seçtiği *pançayat* üyelerinin meşruti-yet sistemi varken, ülke çapında bir sivil itaatsizlik hareketi düzen-lemiş, on iki binden çok partili ve sempatizan kendi istekleriyle hapse girip aylarca kalmışlar.

Meclisi kapadı diye kızdığımız eski başbakan gençliğinde ha-piste diline verilen elektrikten beri peltek konuşuyor.

Praçanda dizlerini hoplatıyor. Başbakanla aynı anda kulakları-nı kaşıdılar; ikisi de kafayı öbüründen yana çevirmiş bulundu; bir-birlerine gülümsediler. Praçanda hem bir bacağı, hem başparmak-larını oynatıyor, bir yandan dönüp dönüp arkasına bakıyor.

Kâğıtlar imzalandı. Kalkıp el sıkıştılar. İnsan biraz ağlıyor.

İKİ SENE SONRA NOT— Praçanda başbakan şimdi, kafasında da Nepal şapkası var.

~~nepalli olmak~~

nepalli olmaktan gurur duyuyor muyuz?

NEPAL evladım gibi olmuş, geçen hafta Nepathya konserinde fark ettim. Çok sevgiyle, arada çok kaygıyla, iyi gittiğine inanmaya çalışıyorum – oğlum için hissettiklerimden. Bu ülke bana aile olmuş, mutsuz aile ama bir çeşit bağlar insanı.

On senelik iç savaşta ben de otuzlu yaşlarımdan geçtim. O halde çok kişisel, dolayısıyla sığ bir hikâye, Nepal'le ikimiz üzerine:

Burada Maobadi dediğimiz Maocu hareket, 1996 senesinde, birkaç lise, üniversite hocasının yeraltına inmesiyle başladı. İtirazları fakirliğe, kast mecburiyetine, sahiden ağır feodal sisteme, yolsuzluğa ve krala karşıydı...

İsyan iç savaşa dönüştü, ülkenin yüzde sekseni Maocuların kontrolüne geçinceye dek on sene sürdü.

On üç bin iki yüz kırk altı insan kötü ölümlerle öldü... Hayaletleri bir araya gelmeye kalksa Katmandu'nun ortasındaki Tundikhel tören alanını doldurur, el ele tutuşsalar şehrin bir ucundan öbür ucuna, neye uğradığını şaşırmış ölü insanlardan zincir olurlar.

Çok insan birbirini öldürdü.

Çocuklarımıza sözünü edemeyeceğimiz ağırlıkta şiddetlere tanık olduk hepimiz.

Katmandu'nun her yanında şimdi yetimhaneler var. On sene öncenin sevimli, köylük Katmandu'su, ülkenin her yanındaki savaştan kaçanları barındırmak için tuğladan acemi binalarla, tuğla fabrika-

larıyla, yurdundan savaştan kaçmış gelmiş kaldırımında uyuyanlar, danslı lokantalarda çalışan kızlarla doldu.

Çocukluğumun Ankara sokakları gibi duvar yazıları var sokaklarda. Geldiğim şehir burası değil. Meraklı, egzotik geleneklere bayılan o turist değilim. Kirli ve kalabalık bu yeni şehir şimdi benim huzurlu güzel evim. Hem her şey normal geliyor artık...

Kendi hayatımın ayrıntılarında kayboldum gerçi, sabahları başlıklara şöyle bir göz atıp güne hay allah diye başladım, ama bir gün önce ölenleri kafamdan hemen attım her seferinde. Cumaları çıkan *Nepal Vakitleri* gazetesindeki ağır, sansürlü ayrıntıları okuyup haftada bir defa karnımda kalbimde sahi karanlıklar ağırlıklar duydum, sonra yine unuttum.

Başka türlü nasıl çocuk büyütür insan yabancı, savaşlı bir şehirde...

Nepal hiç olmazsa, karşısındakini dinlemeye razıydı. Sapla saman az karıştı. Savaşın üçüncü senesinde mesela, gerillaların ilk lideri üniversite hocasının ailesi hâlâ Katmandu'da yaşıyordu, çocuğu okula gidiyordu. Şehirde kırmızı bayrak açıp Maocuyum demek hiç yasak olmadı, açanlar götürülmedi.

Bitti.

Evimize savaşın sesleri geldi... Etraftan bomba sesi, kızgın kalabalık cülus sesi..

Savaşın sokağımızdan geçtiği sabahlardan birinde yürüyüşe çıkmış komşu komiserle karısı, Nepalli oğlumuz Maheş işe gelirken gözünün önünde öldürüldü. Komiserin annesi, gazetelerde, oğlunu öldürenleri bulup neden diye sormak istediğini söyledi.

Üç yanı ve çatısı artık kum torbalarıyla çevrili karakolların, hükümet dairelerinin ve başka birtakım binaların önünden bisikletle gelip geçtim. Günlük hayatımın en yakınına düşen bombalar, mavi kutusunda yıldızlar olan Atatürk Orman Çiftliği kaymaklı dondurasının aynısını yapan peynir fabrikasında, telefon parası yatan yerin önünde, sinemada patladı. Gökteki yıldızlara bir haller olan o bir günün içerisinde uğradığım bu üç yerde aynı gün bomba patladı.

Maocular Katmandu vadisini birkaç kere ablukaya aldılar. Dibe vurduğumuz bir keresinde manavda tepesini fare yemiş kabaklar-

dan başka sebze kalmamıştı.

Savaştan evimize hardal rengi suni deri bir ceket ve sivri burunlu kovboy çizmeleri düştü. Ölen polis dayısının çocukları daha iyice küçük oldukları için, şık giysiler Nepalli oğlumuz Çuda Mani'ye miras kaldı.

Kardeşlik bayramında her sene kardeş olduğumuz Mohan'ın kalabalık ailesi, bir oğullarını gerillalara verme mecburiyetinden dolayı uzaktaki Bajura'dan Katmandu'ya kaçtı. Kaçarken de iki hafta en yakın araba yoluna yürüdüler. O iki hafta Mohan hiç haber almadı, burada kaygılandığını üzüldüğünü göstermek ayıp ama biz anladık. Nepal'in batısındaki Bajura'da ortalama ömür 41.0 sene.

Sonra 2002 baharında başka günlere benzemeyen bir gün vardı. Gökteki yıldızlara meğer yine bir haller olmuştu. Mücevher parkının yanındaki merkez hastanesine gitmem gerekti. Acilin kapısı zincirliydi, kimseyi sokmuyorlardı. Yabancı olmanın sorumsuzluğu pelerinimi kuşanarak bir hemşirenin arkasından içeri girdim. Acil servis niye boştı. Yalnız başına oturan bir doktor, felaketten ötürü bugün doktorları görmeniz mümkün değil, dedi. Ne felaketi diye düşündüm, yürüdüm, sonra orada koridorlar boyunca yerde yan yana dip dibe yatan askerler gördüm. Kanlar içinde delikanlılar. Ses çıkarmıyorlardı, sanki hayatta böyle bir şey de varmış diye düşünmeye dalmış gibiydiler. İki hemşire çabuk çabuk ellerindeki sonsuz beyaz patiska topundan yeni gelenlere çarşaf boyunda, sargı bezi boyunda parçalar kesiyorlardı. Yırtılan kumaş sesi.

O günün resmi ölü rakamı iki yüz civarındaydı. Kendi kolektif kızgınlığımızın, açgözlülüğümüzün, cehaletimizin öldürdüğü insanları sayarken nasıl yuvarlıyoruz rakamları.

Yaralı delikanlıların resmi hiç gözümün önünden gitmeyecek gibiydi. Oysa çıktı gitti, daha az korkunç başka anlarla, resimlerle beraber o günü de unuttum gitti. Yenilerde, o koridorları anlatan, göndermediğim bir mektup bulunca çıktı geldi hepsi. Savaşı göz ardı, kalp ardı, hafıza ardı etmeye çalıştığının farkında değildim. Başka türlü nasıl çocuk büyütseydim...

Birtakım yardım projeleri kapandı, yabancıların bazıları birer birer buraları terk ettiler. Arkadaşlarımın çoğu gitti. Elle gelen düğün bayram uyuşukluğundan mı, dönecek yer bilmemekten mi, içimizin her gün yeni baştan biraz daha karardığı bu ülkede gitmeyi aklıma hiç getirmeden kaldım. Hem burayı hep çok sevdim. İyi sandığımız ağır ilişkilerimizi, evliliklerimizi sevdiğimiz, bağlarından tuhaf bir memnuniyet duyduğumuz gibi belki. Bir de şu yabancı olmanın sorumsuz emniyetli pelerini.

Her Nepal ayının ilk günü aydınlar Maitighar, yani Anaevi kavşağındaki kocaman Budist mandalanın üzerinde toplanıp kandiller yaktılar. Biten ayda ölen herkes için bir kandil. Ben bir kere gittim bir daha gitmedim – öyle çok kandil vardı, çaresizlik, ağırlık...

Anaevi kavşağında yerdeki mandalanın karşısında Nepal Milli Arşivleri binası var. Beş rupilik bir damga puluyla dilekçe yazıp başvurursanız eski dünyanın Hindu, Budist ve Tibet Budizmi elyazmalarının otuz beş bin tanesine gözünüzü değdirebiliyorsunuz. Dünyanın en eski Budist elyazmalarına...

Nepal, Buda Sidarta Gotama'nın yurdu. Bu topraklarda Buda, bebek ayaklarıyla dolaşmış, büyümüş, belki âşık olmuş, sonra ailesini her şeyi terk etmiş...

Kaç defa korktum şimdi bilmiyorum. Bugün daha, güneyde Hindistan sınırındaki isyanlardan ve sokağa çıkma yasağından dolayı tüpgaz ve soba gazı bulamayınca o berbat emniyetsizlik hissi ruhumdan gelip geçti. Benzin darlığından bugün sokakta araba yok, okullar benzin yok diye kapalı. Pazar günü manavda salatalık normalin sekiz katına satılıyordu. Yiyecek stoklamak için sokağa çıktım. Son yıllarda erzak stoklamak çok gerekti, burada hepimiz alışkınız. Nepalli komşuların stoğu, bir çuval pirinç, bir çuval siyah mercimek, çay, şeker. Bu sefer bir paket süt tozu aldım – içimde üç paket al diyen o ses, korkulu huzursuz ses. İnsanı sıkıştıran bu emniyet bulunca tutunma dürtüsüne kapılmayı reddettim, elimde bir paket süt tozu, sabah Küçükaşk'ın sipariş ve tembih ettiği birer çuval pirinç ve mercimeği almadan çıktım. Beş şubat iki bin yediydi.

Geçen hafta gazyağı dükkânında müşteri başına bir litre satıyorlardı. İçimdeki aynı titrek korku, on litre alabilmek, evleri be-

nimki gibi soğuk tanımadığım yabancıların yabancı çocuklarını düşünmemek istedi. Diğer zamanlarda arkadaşlarıma incelikli olmak kolaydı. İki litre alabildim.

Nepathya bir müzik grubu, Nepal'in halk türkülerini keskin rock müzik baladları halinde söylüyor. Savaşın ortasında bile en yangınlı yerlere gidip konserler verdiler, parasıyla da okul ve kütüphane yaptırdılar.

Nepathya'nın şarkıcısı Amrit Gurung, saçının uzun örgüsü uçarak döne döne şarkı söylüyor, bir kolu buraların usulü havada. Amrit savaş sırasında verdikleri konserleri anlatırken diyor ki: "İnsanlar çok korkuyorlar, hem Maocuların hem ordunun silahlarından. Silahlar her yerde karşılına çıkıyor, korkularından öbür köylere yürüyemiyorlar, kasabaya, pazar yerine inmek istemiyorlar. Konserlerle yerlerinden kıvıldamaya, komşularıyla karşılaşp konuşmaya başladılar."

İnsanları yeniden kalkıp yürümeye, oturup sohbet etmeye teşvik etmekle başlamak iyi bir şey.

Arkalarında güzelim Himalaya dağları, konser salonu olmadığı için okul bahçelerinde, ülkenin doğusundan batısına sekiz yerde duran *Sundar Şanta Nepal* –Güzel Huzurlu Nepal– konser dizisini iki yüz bin kişi seyretmiş.

Nepal'de nereye gitsek biliriz ki kuzeyimizde Tibet sınırında altı, yedi, sekiz bin metrelik Himalayalar var. Buraların eski bilgeleri Rişiler, Himalayaları seyrederken insan günahlarından arınır demişler... Öyle tuhaf bir şey sahiden, yan yana ulu dağlara bakarken bir iç temizlenmesi, ferahlık, enginlik...

İki ay önce imzalanan barışın şerefine Nepathya Nepal'i bir daha dolandı. Geçen hafta turun son durağı Katmandu konserine gittik oğlumla. Keşke peşlerine takılıp onlarla dolaşsaymışız, etraflarını saran coşkuyu anlatmaktan bu kitap hemen bitermiş.

İlk şarkı hepimizi acıttı. 2004 senesinde Çarikot'ta askerlerle

gerillalar çatışırken ortalarındaki yoldan bir otobüs geçmiş. Otobüste on dört kişi ölmüş, onun hikâyesi. Amrit kalkmış Çarikot'a gitmiş. Sahnede büyük ekranda otobüsün yanık hali, etrafta otların arasında şıpıdık terlikler... Ertesi günün *Katmandu Postası* gazetesinin ilk sayfasından hâlâ hatırladığım o resim: Genç bir kadın, kızını az önce dul kalmış, elinde el kadar bir bebek, boşluğa bakıyor. Öyle bakıyor – çocuklarımıza içimizin nasıl yandığının kelimesi yok.

Amrit, sözlerini anlamasam da insanı rahatsız, mutsuz eden şarkısını söylüyor yavaş yavaş. Dans etmiyor. Söylerken döne döne o resim geliyor arkadaki ekrana. Anneanne bebekli elleri gözleri... Bebek resimde yirmi günlükmüş, Nepathya sonra Çarikot'a konser vermeye gittiğinde annesiyle gelmişler öne oturmuşlar.

Çarikotlu şarkı Çarikot'ta söylenememiş yalnız, çünkü vakit kalmamış, hava kararıyormuş, savaş vakti, herkesin köylerine aydınlıkta dönmesi lazımmış. Savaşta geceler iyice ürkütücü.

Nepathya 1999'da Japonya'ya konser vermeye gittiğinde elemanlardan orada kalanlar olmuş. Aynı şey bu ay Mongolian Hearts –Moğol Kalpler– grubunun başına da geldi; Amerika turnesinde iki eleman kayboldu; burada rock starlığına orada garsonluğu tercih ettiler.

Öyle çok insan buradan çekip gitmeyi istiyor ki. Ülkemden gitmeyi çok istemiştım ben de, artık nasıl dönüldüğünü hatırlamıyorum.

Amrit diyor ki, grubun bir kısmını Japonya'da bırakıp döndüğünde gazeteler tefe koymuşlar. Öyle üzülmüş ki çekmiş kendini, bir zaman müzik de yapamamış. İki yüz bin kişiye iyi gelebilen bu utangaç adam gözünün ferini kaybetmiş, tekrar bulmuş. Yeni elemanlarla, şarkıları da artık daha keskin.

Oğlum bugünlerde akşamları Nepathya şarkılarıyla orman cingilleri gibi zıplayarak dans ediyor, yataktan fırlayıp fırlayıp biraz daha dans ediyor.

Şarkı arasında Amrit, Nepalli olmaktan gurur duyuyor muyuz, diye soruyor. Duyuyoruuz diye cevaplıyor herkes. Annemin kuşa-

ğının Cumhuriyet Türkiyesi heyecanı, bizim kuşağa pek kalmamıştı. Bizleri, beğenmeyenleri cezalandıran, hep haklı, hep çok haklı, bir yandan herkese yetecek kadar her marka Amerikan sigarası ithal eden bir devlet büyüttü. On altı yaşıma geldiğimde hepsini denemiştim.

Güneydeki yeni isyanlar hepimizi ürkütüyor; vadiye gelen yollar yine kapalı ama Maocularla imzalanan barışı içimizi acıtan ağır bir sevinçle kutluyoruz. Ağır ve acıtıyor çünkü savaş çok berbattı ve hepimizin, benim gibi imtiyazlı pelerinli yabancıların bile, ruhumuzu, meğer, kırdı.

En sonunda çok üzülebilmek, ne berbatmış hatırlayabilmek bugün mümkün geliyor. Galiba on senedir savaşa ilk defa ağlayabiliyorum artık. Bitti.

Güzelim Nepal'i sarılıp öpesim geliyor; bu ülke, Buda'nın ülkesi, güzel şarkılar söylüyor, hem barış imzalamış, bilekler zarif hilaller çizerek bir kolu havada döne döne dans ediyor.

Savaş bitti.

maocu tiderler

PRAÇANDA'nın asıl adı başka bir şey, Puşpa Kamal Dahal. Nepalce *Puşpa* çiçek, *kamal* da nilüfer demek. Böyle şiirli isim içine sinmemiş herhalde ki gitmiş hiddetli, korkulası anlamında *praçanda* ismini bulmuş kendine yakıştırmış.

Bizim buradaki ideolojinin adı Marksizm-Leninizm-Maoizm-Praçanda Yolu. Bizim Maocular tam Maocu değiller yani, buraların komünistleri. Praçanda Yolu, biraz Peru'nun Aydınlık Yol'unu çağrıştırıyor. Kunda Dixit'in yazdığına göre taa 1993'lerde Nepal Himalayaları'ndakayaların üzerinde "Yoldaş Gonzalo'yu Bırakın" yazarmış kırmızı. And dağlarından gelmiş bizim devrim.

Hiddetli Nilüfer Çiçeği, yarım yüzyıl kadar önce Lewade isimli bir köyde, pirinç tarlasında doğmuş. Babası doğumda iyi olur diye kutsal su bulmaya komşu köye gitmiş, annesi de hayvanları oltalayım diye çıkmışken, tarlada bebek yedi aylık doğuvermiş. Sekiz çocuğun ilki. Babasının adı Muktiram, Tanrı'nın mağfireti, annesi Bhawani, yani Tanrıça Durga.

Bugünden yarına karnımızı doyurmak için mücadele etmemiz gerekiyorken komşularımızın neden bütün lükslere sahip olduğunu hiç anlayamadım, diyor bir röportajında. On altı yaşında komünist olmuş. Gençliğinde Hint filmlerine bayılmış, radyodan müzik dinler, dans edermiş. Yatağının altında Marx, Lenin, Mao kitapları dururmuş. Nepal Gençlik Teşkilatı genel sekreteri olduğunda ilk babasını evi ve toprağı satıp parayı partiye bağışlamaya ikna etmiş. Yirmi sekiz yaşında evini polisler bastığında yeraltına inmiş. Eşi ve dört çocuğuyla yıllarca gaz ocağında yeşillik çorbası ve pilav pişir-

mişler. Ailem de hareketin içinde elbette, diyor onlar için.

Herkesin yorgun babasına benzeyen İçişleri Bakanı Krişna Sitaula, Maocu liderleri ikna etmek için yanına korumalarını almadan helikoptere binip Kaski'ye gitmiş, miting düzenliyorlarmış o gün de orada. İki gün sonra Praçanda, karısı ve Baburam bayraklı bir arabayla başbakanın evine gelmişler. Yirmi beş yıllık yeraltı hayatının bittiği, karısı ve Baburam'la beraber bayraklı arabayla başbakanın evine geldikleri gün, göz önüne çıktığı ilk gün, açık mavi bir takım giymiş, çünkü açık mavi severmiş.

Ziraat okumuş, öğretmenlik yapmış. Siyasete dalınca Kamu mastırını yarım bırakmış. Öğretmenken işini herkesten çok ciddiye almış. Öğrencilerinin her biriyle ilgilenir, ödevde anlayamadıkları bir şey var mı diye akşamları evlerine gider yoklarmış.

2004'te gerillaları bir yolcu otobüsünü uçurup 36 kişiyi öldürdüklerinde üç gün yemek yiyememiş, uyumamış.

Başbakan olduğunda işadamlarıyla bir toplantıda gizli bir Ayn Rand hayranı olduğunu ifade etmiş. Öldüğünde tabutunun yanına çiçeklerden yapılma bir seksen boyunda bir dolar işareti konan Ayn Rand.

Partinin ideoloğu, eski lideri şimdiki iki numarası Baburam Bhattarai'den bahsedelim. Bebek Tanrı Ram Baburam, 1970 senesinde bizdeki üniversite sınavına benzeyen lise bitirme sınavında Nepal birincisi olmuş. Hayatın kendisi bir roman ya, aynı sınavın ikincisi, Baburam'ın sınıf arkadaşı ve rakibi Upendra Devkota, ülkenin en ünlü doktoru, beyin cerrahı şimdi. Kralın hükümetinde sağlık bakanıydı. İkisi okuldayken de rekabet ederlermiş, arkadaş değillermiş. Devkota bir röportajında, birinin bir sınavda sizden yüksek not alması sizden daha akıllı olduğunu göstermez, deyimvermişti...

Kendini siyasete adamadan evvel satranca meraklıymış. Ördekler için su neyse komünistler için de satranç odur dermiş, Lenin'in de parlak bir satranççı olduğunu hatırlatmış. FIDE başkanı, eski dünya şampiyonu Max Euwe'yi 23 hamlede yenmiş, vezirini harikulade bir şekilde kurban vererek. Euwe, Baburam için, Alekhine Nepal'de yaşıyor! demiş. Alekhine, Euwe'nin dünya şampiyonluğunu 1935'te aldığı, iki sene sonra geri verdiği satranççiymiş.

Üç numara, parti sözcüsü Krişna Bahadur Mahara, savaşta dört kuzen kardeşini kaybetmiş. Kuzenlerimize de kardeşimiz diyoruz Nepal'de. Çocukken altı ay yetecek kadar yiyecek yetiştirebiliyorlarmış, yılın yarısında babası Hindistan'a gidip iş ararmış. Bu dediği, köylerde çok insanın hikâyesinin aynısı. Bir de babası cüzamlıymış, bundan dolayı toplumun dışına itilmişler. İlk komünistlik öğretmenim, ailemi aforoz eden toplumdur, diyor.

Mahara'nın kız kardeşi düşük kasttan bir dokunulmazla evlendiğinde babası önce kabullenememiş, hatta, nee ne yaptı, böyle şey mi olur, sizi komünistler, sizi Maocular, diye bağırması. Mahara babasına, bu onların özgürlüğü, özgürlüklerine karışmayalım lütfen, demiş. Babası gidip çocuğun elini sıkırmış. Şimdi beraber oturup yemek yiyorlarmış. Düşük kastlarla, hele de dokunulmazlarla beraber yemek yemek, onlara dokunmak, yeni yeni görülen bir şey dağlarda; Maocular geldi geleli, o kadar yeni.

1996 senesinde yeraltına indiğinizde biri size, savaş başlatıyorsunuz ama on üç bin insan ölecek deseydi, gene de aynı şeyi yaparmıydınız, diye soruyorum. (Soruyorum evet, Mahara'yla acemi bir röportaj yaptım.) Aa tabii, diyor, o sıralarda merkez komite toplantısında, biz de öleceğiz belki, kadrolarımızın çoğu ölecek ama bu savaşın kanunu dedik. Yolumuzdan sapmadan, şehitlerden ilham alarak gideceğiz dedik. Ama bu kadar çabuk iktidara geleceğimizi hiç hesaplamamıştık, Çin devrimi otuz sene sürmüştü, biz de öyle bir şey bekliyorduk, diyor.

Şiddete başvurmadan da buralara gelebilir miydiler peki? 96 seçimlerinde dokuz sandalye kazanmışlar, onu da iki parti bölüşmüşler, kendi partisinden bir tek Mahara milletvekili olmuş. Şimdi ki başarımızı bize on senelik savaş getirdi, diyor.

Peki, benim yerimde olsanız kendinize ne sorardınız, diyorum. Diyor ki: Halka üç çeşit bakış vardır derler: Kimileri der ki halk tarihi yapan kaynaktır. Kimileri, halk fakirdir, yardım edelim der. Bir de halk aynı hayvanlar gibi köledir diyenler vardır. Gazeteciler bana halktan bahsettiğinde içimden bunu sormak isterim, sizin halk anlayışınız nedir?

Tarih yaratabilen halk mı, diyorum, yess diyor neşeyle...

yine bayram

PAZARTESİ SABAHİ, pencerenin yanında oturuyorum. Kış yeni bitti. Karşiki evin çatısında üstleri başları renklere boyalara batmış sekiz on delikanlı aşağıdan geçenlerin kafasına kovayla su atıyorlar.

Çünkü bugün *Holi*, Hintlilerin ve Nepallilerin çeşit çeşit bayramlarından bir tanesi. Bizim okul da tatil bugün. Çocuklar tembih ettiler, sakın çıkma sokağa. Kafamıza çatılardan süt torbaları içinde atılan pis sular üç gün öncesinden başlamıştı ama asıl *holi* bugün. Tanıdığımız tanımadığımız insanlara boya, renkli tozlar, birtakım başka karışımlar ve kovalarla su atmak serbest.

Pencerenin hemen karşısındaki çatıda atlet fanilalı, bıyıklı, göbekli bir adam elinde bir torba suyla oğlan çocukları gibi sırtı bana bakarak şimdi, atlayıp camları kapadım hemen.

Dün çatıya çıktık dağlara bakmaya, etrafımızda amansız su savaşları sürüyordu. Çatıdan çatıya, her çatı bir ülke.

Kitapta diyor ki, Krişna bir gün Camuna nehrinde sularla oynayan kızları görmüş, bu bayram o hikâyeye dayanıyormuş. Krişna flüt çalan mavi tanrı, gönül adamı olan.

Basantapur, yani bahar şehri meydanında, şehrin eski merkezinde yani, tepesinde üç katlı rengârenk bir şemsiye dikili bir direk var bugünlerde, bu gece ateşe verilecek. Yine o civarda Yitum Bahal'in iblisi Guru Mapa'nın senelik yemek yeme vakti bu gece. Mahalle sakinleri Vişnumati nehrinin kıyısında kurban edecekleri mandayı öğleden sonra Yitum Bahal'in kocaman avlusunda pişirip geceyarısı dev kazanlarla şehrin ortasındaki bakımsız yeşil tarla Tundi-

kel'e taşıyacaklar. Guru Mapa, gözümüze görünmese de, şehrin tam ortasında, Tundikel'de yaşıyor.

İçimde sokakta olma hevesleri yok değil, akşamüstü bir çıkmalı. Her yerden çığlıklar geliyor. Karşiki evin bahçesinde iki beli bükük Hintli anneanne battaniyelere sarınmış oturuyor güneşte. Etraflarında kıyamet kopuyor. Benim anneannem gibiyseler torunlarına, deli olmayın evladım, ağır olun, gavur olun, diyorlardır şefkatle.

görmediğın bir şey

görmediğın bir şeyin fotoğrafını çekebilir misin?

CUMARTESİ GÜNÜ fırtına çıktı. İki fotoğraf sergisi gördük, az ıslandık. Nepal'in on sene süren iç savaşının fotoğraflarının son günüydü, deli yağmurda ne çok insan serginin önünde kuyrukta bekliyordu. Sıra bekleyen galiba iki yüz kişi vardık – sadece öğrenciler değil teyzeler de.

Alt katta üç günlüğüne başka bir sergi açmışlar. Salon kirasının o kadarına paraları yetmiş. Gözleri görmeyen ortaokul öğrencilerinin çektikleri fotoğraflar. Gönül gözü resimleri. Bizim saray meydanında dolaşmışlar, bildik yerler ama resimler başka şeyler gösteriyor. Bizim yan mahallenin yepyeni halleri. Sanki asıl görülmesi gereken ne varsa onu bulup çıkartmış bu resimler.

Katılan çocuklardan Nawarac Dakal bugünkü gazetede diyor ki, resimleri çekerken çok heyecanlanmış. Fotoğraf çekebileceği hiç aklına gelmezmiş. En beğendiği, tahtadan tanrı maskeleri yapan adamı görüntülediği fotoğrafmış, bence sahiden iyi çıktı, diyor. Şarmila Battaray da diyor ki, hayatımızda böyle harika bir şey olacağını hiç düşünmemiştik.

Nawarac'ın dediği, tahtadan tanrılar ve maskeler satan dükkânın kenarında maske yapan şapkacı adamın resmini eve getirdim. Resimde çünkü adam ile oyduğu tahta parçaları birbirinden ayrı değil. Öznesi nesnesi olmayan bir an: Hepsi bir, hepsi mükemmel. Bakınca, bu adam bunlar da tahtalar diye bakmıyor insan, nasıl oluyor bilmiyorum ama hayat resmi işte. Duvarlar eğri duruyor, sol alt köşe fazla ışık almış yanmış.

Adam ve oyduğu tahta parçaları birbirinden ayrı değil gibi.
Öznesi nesnesi bir, hepsi mükemmel. Her şeyi bir görüyorum.

Her şey yamuk. Ama mesela eski alçacık bir kapı çekmişler, hem ortalanmış hem hiç yamuk değil, ben kapıyım diyor başka bir şey demiyor. O kapıyı öyle çekmek için kapının kapılığını teslim etmek gerekiyor.

Sokakta bir ayakkabı tezgâhının fotoğrafı. Ayakkabılar duvarda hevenklerle asılmış, yamuk bir çizgi yapıp iniyorlar. Arkada dünya yamuk. Resme bir daha bakınca, sol alt köşede karanlıkta satıcı kız oturuyor, bize bakmıyor. Kıza öyle yer verilmiş ki aslında hepsi kızın resmi, hem ruhu.

Ara sokak: Resmin sol yarısı soldaki duvar, ortası elektrik direği, sağda kenarda sokak derin akıp gidiyor. Sanki dünyayı olduğu gibi kabul etme resmi, ötekimizi itmeme resmi. Fikir beyan etmeyen bir çocuk tarafından çekilmiş. Bu kıymetli dersi hatırlayabileyim diye şimdi evde duruyor.

Fotoğrafları çeken çocuklar salonda bir arada oturmuşlar mutluluktan gülüşüyorlar. Konuşurken insanın elini tutuyorlar.

Fotoğraflar yedişer dolara satılık.

Üst kattaki sergide tek sırayız sessiziz. Arada oğlum huysuzlanmasa, dışarı çıkmamızı istemese nerdeyse hiç hareket yok insanlarla dopdolmuş salonda. Oğlum serginin üzücü olduğunu fark etmiş, n'olur gidelim, üzülmeylem, diye çekiştiriyor. On yıllık iç savaş Katmandu'da bizim sandığımızdan çok başka bir şeymiş, kimse konuşmuyor.

On üç bin iki yüz kırk altı. İç savaşta on senede o kadar insan ölmüş.

Bir teyze, saçında kırmızı rododendron çiçeği takılı. Sabah en sevdiği tanrının heykeline gitmiş duasını etmiş, tanrının önünde duran çiçeği almış kafasına takmış, herkesin her gün yaptığı gibi. Başka çiçek koymuş oraya. Çiçek onu koruyacak. Arkasında yeşillik ve inek var. Kameranın iyice içine, ruhumuzun dibine bakıyor, kaybolan oğlunun nüfus kâğıdını gösteriyor hepimize. Teyzenin adı Ram Krişna, oğlu Bhaban Çowdari.

Himalayalar'da ormanları var rododendronun. Rododendron çiçeği Nepal'in simgesi, ilkokulda öğretiyorlar.

Elleri arkadan bağlı bir ölü, tupturuncu kemeri var. Bu fotoğrafı çeken gerilla da ölmüş. İki defa gömülmüşler; önce Maocular sonra insan hakları görevlileri tarafından.

Bir kadın ağlıyor, kocasının cesedini kucaklamış. Yerde sekiz on ölü daha, sanki serpiştirmişler. Sonraki fotoğrafta kocasını helikoptere koymuşlar, o da helikoptere dayanmış kendine kapanmış ağlıyor. Etrafında ekinler var, yerde sekiz on ölü.

Dükkâncı teyze Beni'deki berbat çatışmanın sabahı kepenklerini yarım açmış, basamaklarda dökülü kanı temizliyor. Sarı tişörtlü oğlan çocuğu oturmuş bakıyor. Ordu sözcüsü o gün, beş yüz gerilla öldürdük, demişti.

Torununun ölüsünü yakmaya gelmiş teyze. Arkada kafalarını eğmiş askerlerden merasim kıtası.

On dört yaşındaki kızının karakolda sorguda öldüğünü henüz öğrenmiş bir kadın; nasıl bakılırsa orda, öyle bakıyor.

Sınıfta bir öğretmen. Maoculara katılmadı diye sol elini kesmişler, ders anlatıyor.

Terlik satıcısı kız

Bir kız çocuğu usul usul ağlıyor. Fotoğraf çekildiğinde annesi gazetecilere babasının nasıl öldürüldüğünü anlatıyormuş.

Genç bir kadın, kafasını da şalla örtmüş, elindeki tüfeğe dayanmış oturuyor, bize bakmıyor. Alnı kırışmış, yüzü dupduru.

Tepede oturuyorlar, yaşlıca bir adamla yeğeni. Çocuğu evine dönmeye ikna etmek için dört gün yürümüş adam, elinde baston var. Çocuk gerilla üniformalı. Dönmem, demiş. Çocuk tüfeğine yaslanmış, amca bastonuyla yeri eşelemiş, oraya bakıyor.

Geçen sene kralı devirmek için günler süren protestolardan bir kare. Üniversitede yüzü kan içinde bir polisin üzerine bir delikanlı oturmuş, linç etmesinler diye polisi. Adamın hayatını kurtarmış ama az sonra o da başka polislerden dayak yemiş.

Katmandu'da bir yetimhane. İki tarafın ölülerinin çocukları beraber büyüyor.

Bu sergi Nepal'i boydan boya gezdi, en son Katmandu'ya geldi. Chautara'daki sergiyi bombalanmış hastane binasında yapmışlar; etraf enkaz hâlâ. Tansen'de yetimhanede, çocuk tapınağı demek olan Bal Mandir'in bahçesinde açmışlar sergiyi. Çocuklar kaydırak kayıyor, kaydırığın arkasında alçak bir duvar var. Duvarın öbür yanındaki binanın yarısını bomba götürmüş. Yetimhanenin etrafında çatışma çıkınca on üç yaşındaki Arjun Subba kendisi gibi kör dokuz arkadaşıyla birlikte saklanmış bütün gece. Çocuklara fotoğrafları anlatmışlar. Arjun diyor ki, kapıyı açan çocuğun resmi beni çok üzdü. Bir de kocasının cesedinin üzerinde ağlayan kadının resmi kalbimi acıttı, diyor.

Oğlunun nüfus kâğıdını gösteren Ram Krişna teyze sergiye gelmiş üç sene sonra, yazmış ki: Korkuyorum, oğlumu hâlâ bulamadım. Yeni hükümet geldi belki artık bulabilirim. Çok insan ölmüş, başkaları da acı çekmiş, bu sergide bunu gördüm.

Pokhara'dan Krişna Bandari İngilizce demiş ki, beni de üzdü bu sergi – *It made me sad also.*

Savaşın resimleri için daha sonra şunları yazmışım:

Serginin fikir babası, Nepal'in en komik aydını, bembeyaz haylaz çocuk saçlı satirist Kunda Dixit, evde oturunca canı sıkılan yabancıların kurduğu Kültürel Çalışmalar Grubu'na sergiyle ilgili bir dia gösterisi sundu. Kunda Dixit aynı gruba daha önce de bir söyleşi yapmıştı; hem manidar bir tarihte, 2003'te Kral'ın başbakanı kovup kendini mutlak kral ilan ettiği günden tam iki gün önce.

Durduk yerde, durduk yerin iki gün sonrasında olmadık bir şeyin gerçekleşivermesi ihtimalini hayat seviyor zaten. Kral da gidici şimdi. Himalayalar'da hayat ve karma büsbütün hızlı akıyor.

O gün konu Nepal'de basın özgürlüğüydü. Kunda, Nepal basınının Hint basınından ne kadar ileride olduğundan iftiharla bahsettiydi. Şahane FM radyoları yenilerde yayılmıştı; savaş ortasında gazetelerde pek bir şey okuyamamaya alışmış bir Türk olduğum için, savaş ortasında gazetelerde okuyabildiklerime şaşırıyordum. Kıs kıs gülererek, biz neler yazabiliyoruz aklınız hayaliniz durur, dedi. – *You have no idea what we get away with.*

Aradan iki gün geçti, Kral sopasını eline aldı. Günlerce telefonsuz, internetsiz kaldık. Cep telefonları aylar boyu yasaklı, kapalı kaldı. Gazeteler matbaada subayların denetiminden geçerek basılır oldu. Kunda'nın haftalık *Nepal Vakitleri* gazetesinde, okuyamadığımız haberlerin yerinde kara bloklar gördük.

Kendisine bayıldığım için söz aldım, dört sene önceki konuşmasını hatırlattım.

Hindistan'da İndira Gandhi basına önümde eğilin dediğinde hepsi yere yatıp süründüler, biz ayağa kalktık, dedi bu sefer Kunda Dixit. Hindistan'ı bilemem ama Nepal'de öyle oldu sahiden. FM istasyonlarından haber yayını yasakladıklarında Butwal'de bir istasyon, haberleri şarkı yapıp söylemiş. Bazı istasyonlar kapının önüne inip haberleri sokaktakilere okumuşlar. Yasakçılardan önemli bir şahıs, dünyanın hiçbir yerinde FM istasyonları haber okumazlar, demiş. Bu söylem öyle tanıdık ki yazarken şaşırıyorum.

Peki ne olacak bu hükümetin hali? Ne vakit birisi haftaya halle-

diyoruz dese siz bir dört ay daha ekleyin. Arka odalarda çok ateşli tartışmalar yaşanıyor, çünkü en azından artık birbirlerini öldürmüyorlar... Bizler hep kavgalara odaklanıyoruz, anlamadıkları yüzde beşi görüyoruz. Aslında çoğu mesele üzerinde anlaşılıyorlar. Medyada bir paradigma kayması olması gerekiyor...

Kunda fotoğrafların hikâyesini de anlattı sağolsun, biraz buraya almak lazım:

Profesörlerim bu dediğime katılmayacaklar ama basın işe karışmalıdır, işi karışmaktır, diye başladı söze. İsyanlarda zaten lastikleri yakmak için kameranın gelmesini beklerlermiş.

Sergiyeye başvuran fotoğrafları seçmek üç kişinin iki ayını almış. İç savaş yaşamış üç Asya ülkesinin üç okumuş insanı bir araya gelmişler, çok daha rahatsız edici fotoğraflar içerisinden bunları seçmişler, savaşın sıhhi bir versiyonu olarak. Memleketimin ruhunun bu kadar derinine daha önce inmişliğim yoktu, dedi.

Savaş Nepal insanların ruh halini değiştirmiş; büyükler çocuklarına yabancılarla konuşmamayı tembihlemişler.

Öğretmenlere iki taraf da hiç güvenmemiş. Uzak köylerde çalıştıkları için ordu onları Maocu bellemiş; devletten maaş aldıkları için de Maocular devlet yanlısı olduklarına karar vermiş...

Askeri bütçe dört yılda üç kat artmış.

Batı Nepal'de geleneksel olarak her aileden bir ya da iki erkek çocuk Hindistan'a çalışmaya gidermiş. Savaşta bütün aileler gitmiş. Sınırdaki fotoğrafın çekildiği gün iki bin beş yüz kişi geçmiş Nepalgunj'da.

Çocuk çocuk askerler. Elllerinde tüfeklerle poz veren oğlan çocukları. Elinde el bombası, genç bir gerilla. Dört sene önce aynı yerde yine elinde el bombasıyla aynı gerillanın başka resmi var; sanki dört senedir aynı yerde duruyor, poz veriyor gibi.

Yedi polisin öldüğü karakolun duvarının deliğinden iki çocuk bakıyor. Ayılı sarı tişörtlüsü Hemanta. Fotoğrafı çeken, Nepathya grubunun şarkıcısı Amrit, dört sene sonra aynı yere gitmiş. Öbür çocuk Hindistan'da çalışıyormuş şimdi, Hemanta da büyümüş, yeni fotoğrafta Britney Spears tişörtü giyiyor.

Kadın gerillalar her ay muayyen günlerinde dört gün izinli sayılıp gözcülüğe gönderilirlermiş. Dupduru yüzlü, tüfeğine yaslanmış nöbet tutan kadının kardeşi de orduda askermiş.

Maocuların lideri, oturduğu yerde bacaklarını hoplatan Praçanda'nın ilk fotoğrafı dört sene önce ortaya çıkmış. Ondan önce neye benzediğini kimse bilmiyormuş. Yanında şimdi hükümette bakan olan Hisila Yami var.

Daylekh'de çocuklarının orduya alınmasını protesto eden annelerin üzerine ateş açılmış; yerde yaralanmış bir çocuk yatıyor.

Enkazlı hastanedeki sergide duvarda kocaman delik var. Yerde hâlâ şırınga bomba duvar parçaları...

Tansen'de duvarın öte yanındaki yıkıntıda patlamamış bombalar hâlâ varmış; oraya girilemiyormuş.

Fotoğraflardan birini çeken adam, ben çektim diyememiş, korkmuş. Fotoğrafı çekerken ağlıyormuş. Sergiye gelmiş, bunu ben çektim, arkadaşım, demiş.

Sergiye her şehirde fotoğraflardaki biri gelip açmış. Hepsi de bunların sadece kendi başlarına geldiğini sanıyorlarmış.

Butwal'de sağırılar okulundan yüz öğrenci sergiye gezerken birden her yer sessizleşmiş.

Öğretmenleriyle birlikte bütün gece saklanan kör öğrenciler sergi açmışlar.

Bebek doğuran gerilla Anupa Rai'nin amcası sergiye gelmiş. Öğretmenleri ortaokul bitirme sınavına gidiyoruz diye sınıfı almış gerillaya katılmış, çocukların hepsiyle. Anupa'nın kardeşi bir çatışmada ağır yaralanmış; Hindistan'da hapisteymiş.

Polisler askerler de gezmiş sergileri. Biz de yaşadık bunları diyenler olmuş. Askerler demiş ki, biz vazifemizi yaptık, devlet batıyordu kurtarmak zorundaydık. Ağlayan askerler olmuş, bir daha yaşanmasını demişler. Maocular demiş ki, isteyerek yapmadık; feodalite olmasaydı başkaldırmazdık...

Kral tanrıların değil insanların ne istediğini dinleseydi düşmezdi. Fotoğrafta Kral, yıkıcı Tanrıça Kali'nin tapınağından çıkıyor, asker üniformalı biri eğilmiş Kral'ın ayakkabısını bağlıyor. Önlerinde bir kesik keçi kafası. Kral Kali'ye o gün hayvanlar kurban etmiş.

Serginin kitabını bin sekiz yüz okul kütüphanesine bağışlamışlar. Kitabı okullarına almak için iki gün yürüyen öğretmenler olmuş.

Yüz on bin kişi görmüş sergiyi Nepal'de.

düğün mevsimi geldi

BANDO dükkânları var, bando herkese bir gün lazım olacak bir şey. Bir dizi dükkânın içerisinde bir tanesinin camında bir sıra eprimiş kırmızı üniforma, duvarda asılı bir korno.

Burada düğün alayları kırmızı bandoyla sokakları geziyor.

Omuzları sarı püsküllü, çoktan eskimiş kıyafetleriyle müzisyen kastından koyu renkli genç adamlar, yürüme hızıyla giden gelin arabasının önünde ortalığı velveleye veriyorlar. Çok neşeli, çok da yüksek sesli bir müzik. Hint filmi müzikleri tabii. Şu sıralar hangi Hint filmi revaçtaysa onun şarkıları çalınıyor.

Bandonun da önünde akrabalarından cesur veya alkollü erkekler, elleriyle bileklerinden zarif hilaller çizerek, bir kol havada, dönüyorlar.

Akrabalar arabanın arkasından yürüyor, kadınlar en şıkırtılı sarilerini giymiş uzun küpelerini takmışlar, erkekler de galiba sadece akraba düğünlerinde takım elbise giyiyorlar burada. Saatlerce yürüyorlar öyle. Arabada kırmızı gelinlik sarisi içinde yüzü kırmızı tülle örtülü gelin, kafasında kilim desenli Nepal fesi giymiş damatla oturuyor. Belki yeni tanışmışlar ama yıldız haritaları, hem kastları birbirlerine uygun.

Sabah saat dokuz, Nepal'de gün çoktan başladı. Mahalleyi dolaşılıyor olmalı, bir saat önce az daha uzaktan geliyordu sesleri. Davulcu büsbütün cevval, trompetler klarinetler çok neşeli. İnsanın dışarıdan bu müzik gelirken somurtup oturması mümkün değil. Geçen se-

ne bir toplu meditasyon seansında dışarıdan düğün bandosu geçtiydi de rahibe öğretmenimiz bile oturduğu yerde omuzlarını hoplatıp tempo tutmuştu.

Düğün mevsimi geldi demek, sabah akşam yer gök bando sesi mevsimi.

~~delhi~~'de ışıklarda

DELHİ'DE ışıklarda duruyoruz, üç tekerlekli iki yanı açık takside. Bir dilenci var orada. Uzun boylu, sakallı, gençten bir adam. Çizgi filmlerde ellerinde kucaklarında yanlışıklıkla dinamit patlayan hınzır karakterler kadar yüzü, üstü başı kapkara, is içinde. Bir eliyle karnını tutuyor, topallıyor. Yüzünün ifadesi çok canı acıyor gibi.

Bugün omzumu dürten, yolumu kesen, kolumu çekiştiren, ayağıma kapanan dilencilerin hiçbirine tek rupi vermedim. Yüzlerine bile bakmadım, başka tarafa çevirdim kafayı meşgul meşgul. Sağımı solumu ben de anlamıyorum; bazı günler para isteyen herkese para veriyorum, yemek ısmarlıyorum, üstlerini başlarını düzüyorum; diğer günler aslında ben iyi kalpliyimdir, çekilin yolumdan diyor halim tavrım.

Yüzü gözü kapkara kirli adam kendini sanki güçlkle arkadaki arabaya sürüklüyor, yüzü acıdan buruşmuş. Biri pencereyi indirip avcuna bozuk paralar koyuyor.

Bunları seyrederken aklıma adamın canının sahiden acıyor olabileceği geliyor.

Işık değişiyor.

bayram

bu seferki şahmeran için

GÜNEŞ TUTULDUĞU günler, kimse evden çıkmasın diye Nepal'de resmi tatil. En yakın denizden bin kilometre uzaktayız. Sokakta en çok kırmızı renk var. Hata yaptığımızda, utandığımızda gülüveriyoruz; kızmak ayıp, kızgınlığını göstermek bir çeşit karakter zayıflığı. Çayımızın içine dokuz çeşit baharat dövüp atıyoruz. Lavabolardan ve tuvaletlerden aşağı kaynar su dökmüyoruz, yeraltındaki *naga*'lara ayıp etmemek için.

Sokak ve dükkân kapılarının üzerinde *naga*'ların, yani yeraltının sihirli sürüngenlerinin gönlünü almak için bir yılan muskası var. Elle çizilmiş nagalar şahı şahmeranın resmi, üzerine yapışık bir iki sap pirinç, tabii kırmızı zincifre tozu. Naga muskası, nagaların gazabından ya da nispeten kendi hallerinde yılanlardan zarar görmeden huzur ve bolluk içinde yaşamak için senede bir, temmuz ayında Naga Pançami bayramında yenileniyor. Nagaların kralı Varuna'ya saygımızı gösterdiğimiz bu kısa pucayı bilen birinin yapması gerekiyor. Bizim apartmanın muskasını geçen sene annesinin içine bok-şi giren arkadaşımız Krişna astı.

Kapının tepesine usulüyle asılan nagalı resim bizi bir yıl süreyle kuraklıktan, akreplerden, yılanlardan ve şimşekten koruyor.

Nagalar tanrıların askerleri, birtakım kötü ruhlardan kurtulmak için nagalardan yardım istiyor tanrılar da. Vişnu, sonsuz yılan (*Ananta*) bin kafalı Şeş Naga'nın kucağında dinlenir, uyur. Şeş Naga'nın bebek Krişna'yı fırtınada azgın nehirden kurtarmışlığı var. Şiva'nın boynunda kobralar asılı. Tanrıların tanrılıklarını, aydınlanmışlığını

huzurunu ve insanüstülüklerini simgeleyen ayrıntılarla, fazladan kollarla, süslerle bezeli olmaları gerekiyor – Şiva'nın kobra. Şiva'nın fallusunu simgeleyen, tapınaklarda, yol kenarlarında duran taştan *şivalingam*'in etrafına taştan yılanlar dolalı.

Buda'yı da severmiş nagaların şahı; o aydınlandığı gece yağmurdan korumak için Buda'nın tepesinde kendini şemsiye gibi açmış yedi kafasıyla.

Nepal Kralı, Tanrı Vişnu'nun bu yeryüzündeki temsilcisi. Kralın tahtı da nagalar kralı Şeş Naga biçiminde. Kral tahtın kırmızı kadife döşegine bağdaş kurup oturduğunda başının arkasından kobra kafaları görünüyor. Kralın ilahi iradesine karşı koymak isteyen, karşısında yılanları bulacak.

Yılanlar kralı, başında bir mücevher taşıyor. Tibetliler biliyor o mücevherin nasıl çalınacağını.

Yılanlar deliklerinden temmuz ayında çıkıyor diye o vakit yılan bayramı. Zehirli yılanlara tapınmanın sebebi güzel: Hindular diyorlar ki, Tanrı'nın iradesi dışında olmaz hiçbir şey, yaratılışın iyi ve kötü dediğimiz yanlarında Tanrı'nın gücü saklı. En kötücül dediğimiz yaratıklarda bile Tanrı'nın hayali var. İnsanlığın başına gelen iyi ve kötü şeyler hep karmanın işi burada. Bu temel Hindu gerçeğinin farkında olanlar, tehlikelerden korunmak için yılanlara tapınıyorlar. Naga Pançami, düşmanlarımızı bağışlamak, tam da o düşmanlara iyilik ve hürmet etmek üzerine. Bir de tatsızlıklar başımıza gelmeden tedbir almak, hoş karma yaratmak.

Nagalar derin denizin, ırmakların, pınarların ve içinde mücevherler, inciler olan göllerin de bekçisi. Katmandu'da yılanlara adanmış tapınaklar, havuzlar var. Nepal'in en önemli Hindu mekânı olan, Şiva'nın hayvanların arkadaşı hali Vasuki Naga için Paşupatinath tapınağının girişinde Vasukinat tapınağı var. Paşupatinath'ın huzuruna çıkmazdan önce yılanlar kralının gönlünü almak gerekiyor. Vasukinat'ın her duvarında çatıyı tutan dört payanda var, üzerleri birbirine dolanmış yılanlar ve erotik oymalarla süslü.

Katmandu vadisinin yerinde çok eskiden kocaman bir göl varmış, Mancuşri kılıcıyla dağları yarıp da vadiyi insanlar için yaşanır hale getirmeden önce. O gölde nagalar yaşarmış. O gölden kalan Na-

ga Daha, Şimdi küçük bir gl. Bir keresinde bir kadın gln kıyısına çamaŐırlarını sermiŐ kurutmak için. Naga Daha'nın nagası uzanıp çamaşırların içerisinden beyaz ve kırmızı olanları ekivermiŐ. Şimdi gln kıyısına beyaz ve kırmızı çamaşır serilmiyor.

Arkadaşım Süleyman Diyarbakır'da kkken, Kürt anneanesi, üzerinde oturduğumuz toprağın, bu evin sahibi yılanlardır evladım, dermiş. Anneanne yılanlar için bir çanak süt bırakırmıŐ bahçeye.

~~benim bir arkadaşım~~

BENİM bir arkadaşım var adı rıza oğur arsal. Geçen hafta farkına vardım ki oğur kasım ayında ölmüş. Dünyada artık oğur olmadığını öğreneli beri aklıma geldikçe kalbim acıyor bir de kafam karışıyor.

Köpeğim vardı adı billy, çok havlamıştı ev sahibi bizi evden atmıştı öyle öyle hisar karakoyun sokak'tan ve türkiye'den çıkmıştık ilk billy başlatmıştı. İşte o billy köpek o bir gece manavın önünde karşıya geçecektik yanımıza gelmişti bacağımıza sürünmüştü hiç tüyü yoktu arka bacakları tutmuyordu. Köpek ölümü gibi kokuyordu çok acayip kokuyordu.

Arkadaşım oğur o bir gece vardı ölmemişti daha ölmesine çok vardı on beş sene hayatı kalmıştı onun hakkındaki bu mahrem ayrıntıyı o sırada bilmiyorduk şimdi biliyorum istersem oğur'la geçirdiğimiz başka vakitleri hatırlarım hepsinde daha ne kadar ömrü kalmıştı hesaplarım

Hiçbir işe yaramayacak bir güç işte elimde

Manavın önünden karşıya geçecektik dursun daha balıkçıydı lokantanın kapısında durmuyordu otobüs durağının orda zekeriya büfenin saçları siyahtı gülen köpek sarı ve annesi nazlı'nın tanıdık sarhoşlara gecenin sonunda evlerine kadar eşlik ettikleri hisar zamanlarıydı

Arkadaşım oğur bize o gün niye gelmişti galiba âşık olmuştu

Hayatta en mühim şey aşktır dediği sıralardaydı. Köpek öyle gelince hadi ilk doktor parası benden olsun demişti. Zaten öyle bir adamdı, tommiks gibi gelirdi bana, durduk yerde insanları kollardı akli mültecilere giderdi.

Öylece köpeği almıştık bir sene sonra sayesinde memleketi terk etmiştik.

Hayatta en mühim şey aşktır diye nerden demişti, istiklal caddesinde dükkânı olan bir arkadaşı vardı yemek yemişlerdi oğur sevgilisini anlatmıştı o arkadaşı da tutmuş, hayatta en mühim şey aşktır ağbi demişti. Arkadaşım oğur mutlu olmuştu sahi demişti sonra gelip bizim evde öyle demişti hayatta en mühim şey aşk sahiden demişti

Aşk acısı çekerkenki haliyle arkadaşım oğur'la otobüse vapura binmiştik galiba üsküdar'a gitmiştik otobüsteki arkadaşım oğur masamın köşesinde hayal meyal oturuyor şimdi hiç konuşası yok o halinin

Daha neşeli başka anların oğurları da yanıp söniyor etrafımda
Kahvaltıda siyah incir ve peynir severdi bamyayı hiç sevmezdi ben nerdeyse çocuktum o bir başka öğlen hacıabdullah'ta beni seviyorsan bamyaya ye demiştim biraz yemişti bamyalı tabak için özür dilemek istesem şimdi nereye gitmem lazım

Renklerden hangisini severdi eskiden bilirdim şimdi unuttum
Yirmi yaşımla otuz altı yaşım arasında arkadaşım oğur'la düzgün imlali dolmakalemler mektuplar yazdık allah müstehakını versin diye başlayan mektubu vardı, annene telefon ettim seni sordum hindistan'a gitmişsin allah müstehakını versin. İçimde üst üste vakitler dolardı ona mektup yazardım şimdi bilmem neler neler yazardım şimdi ona mektup yazmak istesem ne yapmam lazım ki istiyorum

Ben çok şeyi bildiğimi gördüğümü zannederdim ne var ki aramızda aşk olduğunu bile hayatımın yarısı geçtikten sonra anlıyorum istiklal caddesinde dördüncü katta oğur otururdu camdan bakardık

Arkadaşım oğur bana bir şey vermişti bana tuhaf şeyler vermişti, dört yüz yaşında bakır kâse ve janis joplin plağı ve parfümler dostoyevski'nin yazdığı bütün kitaplar ama bir de dedesinin babasının turkuazdan kocaman yüzüğünü vermişti sonra o yine evlenirken yüzüğü götürmüştüm yok sende kalsın sen ailesin demişti

Dostoyevski'nin yazdığı bütün kitapları otobüste unutmuşum parfümün birini teyzeme vermiştim çünkü çok neşeli kokuyordu ben hayatta daralıyordum janis joplin'in hep ilk şarkısını dinlerdim

ne dediğini anlamazdım kenarında ermenice bir şeyler yazan kâseyi annemde unuttum

Sonra o son gün artık hastaydı dört senedir hastaydı hastalığını ilk görüşümdü durmadan istanbul'u gezmek istemişti moda göztepe bostancı beşiktaş taksim tarlabaşı beyoğlu kadıköy her yerde yapacak bir şey vardı alınacak bilet, yenecek tavuk göğsü tavuk göğsü ve köfteden başka bir şey artık yiyemiyordu

Akşam da kartal'da bir çay bahçesi var oraya gidelim demişti sahipleri tatlı bir aile onları bir görmek isterim demişti ben üşenmiştim istanbullu bizanslı arkadaşım oğur'un hayatının son istanbul gününü olduğunu anlamıyordum anlasaydım kartal'a giderdik gidilmez miydi ama anlamadım gitmedik

Bir yandan üşüyordu mavi şalım vardı ona sarmıştım arkadaşımı vapurun arkasında oturmuştuk şal çözüldükçe örtüyordum bebek esirger gibi ama galiba aklım orada değildi orada olsa öldüğünü görürdüm öyle metanetli olmazdım münasebetsiz sorular sormazdım bir günlüğüne onu görmeye istanbul'a gelmiştim bu yetermiş gibi gelmişti sanki kalkıp geldim diye sahiden nasıldı onu konuşmaya gerek yoktu hoş bir şey söylemeye

Dünyanın en duyarsız insanı ben olduğum vakitlerden biriydi.

Gece beraber uyumuştuk ölmeye çalışan bedeni başka bedendi tanımadığım bir adam saçları beyaz gözleri başka bakıyor konuşması başka öyle sarılmıştım hayata bak bu sefer de böyle uyutuyor bizi

Çok metanetliydim çünkü galiba orada da değildim kendimleymdim kafamın içindeydin hem hayatı çözdüğümü düşünüyordum ölmek normal ben Budistim bana koymaz bir de yere bozuk para düşürmüştü parmakları tutmuyordu eğilmişti yavaş yavaş toplamıştı ben yardım etmemiştim seyretmiştim bir eliyle parayı öbür eline itişini ucundan kaldırmaya çalışmasını toplaması bittikten sonra utanmak aklıma gelmişti

İşte o son vaktimizde turkuazlı yüzüğü vermiştim ama hatırlamamıştı hiç hatırlamamıştı ama senin dedenin babasının yüzüğü sonra dedenin sonra babanın şimdi sen tak tutsun seni korusun seni parmakları da tutmuyordu iyi peki demişti eline yüzüğü takmıştım

sabah giderken hastalığının sebebini güya çözmüştüm ona demiştim onu öyle yap bunu böyle yap peki demişti istersen gel katmandu'ya bizimle otur arkadaşımı yalnız başına bırakıp çıkmıştım asansörde azıcık ağladım sonra başka şeyler düşündüm istanbul apartmanın dışında duruyordu moda denizi. oğur'a yazmak istediklerimi ne yapıcım şimdi.

Rahip vardı bugün gözlerinin kenarları ne güzel kırışıkta oğlumla yolda yürüyorduk kurabiye almaktan geliyorduk. Bin tane Buda heykelli tapınağın orda balkonda rahip sokağı seyrediyordu bizi seyrediyordu sonra yanına gittik arkadaşım öldü dedim rahip de onu yap bunu yap dedi ne var ki sade bunları yazabiliyorum şimdi bu kâğıda. Kâğıt bile değil bu sahici değil.

Elimizde hiçbir şey kalmıyor hayatta.

Kartal'a gitseydik. Hâlâ doğru dürüst Dostoyevski de okudum.

geçen yılın ağırlıkları

TENGARİNPOÇE'nin manastırında avlunun kenarında güneşli bir yer bulduk oturduk. Tepemizde avluyu örten sarı kocaman kumaş tatlı tatlı dalgalanıyor. Üzerinde Tibetlilerin sonsuz düğüm işareti var, kenarları yeşil sarı kırmızı fırırlı.

Avluda rahipler harikulade kıyafetler içerisinde yavaş bir dans tutturmuşlar. Davulun iki saniyede bir çalan ritmiyle bir bacaklarını kaldırıp dönüyorlar. Kafalarındaki brokardan şapka bulut desenli, konik tepeli, kenarları yuvarlak. Lacivert. Şapkanın kenarı siyah kürkten, tepesinde gümüştten yumruk büyüklüğünde bir kurukafa. Şapkalarının ön tarafında yeni, bu yeni vakitlere özgü bir şey var, eskiden olmayan bir şey: bir kalaçakra mandalası çıkartması.

Ortalarında dağınık tüylü bir köpek uyuyor. Üç beş güvercin.

Rahipler önlerinde mutfak önlüğü gibi, sahiden korkunç Mahakala'nın resmini giyinmişler, göğüslerinde sahici gibi birer yılan sarı. Ejderhalı, aevli bulutlu parlak ipek brokar kumaşlar. Güneş sarısı, lapis lazuli taşının mavisi, deniz yeşili, hep altınla işlenmiş. Rahip cübbelerinin üstüne kat kat giyinmişler. Kollarının yenleri eteklerine kadar uzanıyor. Boyunlarında tabii beyaz sarı katarlar sarılı, hem ikişer üçer tane. Burunlarının ucunda, iki yanaklarında ve çenelerinde, siyah, parmak büyüklüğünde noktalar var. Sanıyorum ür-künç olmak için.

Sol ellerinde gümüştten bir *oksiput* tutuyorlar, siyah püsküllü. Bir vakitler olsa olsa sahicisiyle dans ederlermiş. Yoksa dışı mı görmüş. Bir tanesinin, kafatası sağ elinde. Yanlış elinde tutuşuyla, sağ

sol ayakları karıştırdığım için 23 Nisan'da cumhurbaşkanının önünden geçirilmeyen ilkokul üçüncü sınıf çocuğu halimi çağrıştırıyor...

Fonda bir rahip gırtlak sesiyle yavaş, sakın bir ezgi söylüyor. Gırtlak sesi, ejderha şarkısı gibi hani. Sumatra'da tepesinde kolumu kırdığım uykucu yanardağın derinlerinden gelen sese benziyor.

Bu tuhaf kıyafetli dansçıların gölgelerinden de gözünü alamıyor insan.

Orta yaşlı bir adam, ama burada ihtiyar nerdeyse, elinde kör bir kadını çekerek dileniyor. Hepimizin önünde tek tek durup kadıncağzın kapalı göz kapaklarını yukarı kaldırıyor, bakın kör para verin, diyor.

Tam ortada, turuncu metal ayaklı, kare şeklinde bir masada, geçmiş yılın engelleri, üzüntüleri duruyor. Ejderha desenli masa örtüsünün üzerinde, dört metre kadar, renkli ipliklerden mandalalar, üç boyutlu tuhaf ayrıntılı geometrik şekiller yükseliyor. Dans bitince kapının orada ateş yakacaklar, o şeyi ateşe atacaklar.

Bu sebeple geldik bekliyoruz, elimizde bu son yıl neye üzdükse hepsinin listesi.

~~paşupati babalar~~

artık global bu dünya

PAŞUPATİNATH TAPINAĞI'nın önünde bir meczup sadu, hint fakiri yani, dans ediyor. Seyretmesi de acayip. Siyah dağınık saçları, beyaz sakalları, her parmağında yüzük, kolunda kalın gümüş bilekliği ile zaten eski rockçılara benziyor. Elmacık kemikleri çıkmış, güzel kırışmış kahverengi yüzünde insanın ruhunu gören çekik gözler var. O öyle dans ederken hepimiz meczup oluyoruz bir çeşit, sanki anlaşıyoruz.

Çünkü gözlerimizi yakalıyor bir yandan. Sanki seyredenlerin her birine söyleyecek bir meselesi var. Hayatımda hiç görmediğim figürler, hem hiçbirini tekrarlamıyor. Geri geri sekiyor, bir bacağı öbür dizinin üstünde, elleriyle kuş olup uçuyor. Nasıl yaratıcı. Saçları bulut gibi, parmakları bile oyuncu. Normalde kendinden geçmiş görünen yüzünde dans ederken derinlikler, anlayışlar beliriyor. Dansını bitirip gülümsememize geliyor, elini uzatıyor. Hâlâ ben el sıkışırken babamı hatırlıyorum. Çocukluğumun başlıca kanunu büyüklerle el sıkışma kaideleriydi – sadunun meczup gözlerinin içine bakıp sert sıkıyorum kirli elini. Gözleri güzel çocuk gözleri: Az kayboluyorum, iyi geliyor. Meczup sadu elimi bırakmadan tanrılı bir şeyler anlatıyor, benim aklım babama gidiyor.

Baharat denilen eski ülkenin kutsal Şiva tapınaklarının arasında, hepsinden kuzeyde yer aldığı için en kutsalı burası sayılıyor. Eski zamanların Baharat ülkesinin üzeri şimdi Hindistan, Pakistan, Bangladeş ve Nepal.

Kapıdan içeri sadece Hindular girebiliyor. Dev kapıdan bakın-

ca avludaki altın kaplama kocaman boğa heykelinden başka şey göremiyoruz. Altın dev boğa heykelinin arkası kapıya dönük, altından dev yumurtalıkları var.

Nepal'e ilk gelişimde, meraklı turist günlerimde, Hintli kıyafetiyle içeri girmiştım. Hiç anlamadığım bir dinin en kutsal tapınağında durup etrafa öyle bakınmıştım, sıkılmıştım. Şimdi girsem neyi niye yaptıklarını biraz anlarım, belki bir çeşit huzur da bulurum; ne ki yargılayan beğenmeyen zihnim de meraklı gözümle beraber bir zaman önce kalkıp gittiği için dışardan bakıyorum.

Darvis benimle yaşıt, tank gibi nikonuyla resim çekiyor. Hayatımıza yabancı diyarlardan, sanki iyi şeyler çağrıştıran masallı fotoğraflar hep. İçinde dünyanın şimdiki halinin telleri, plastikleri, kot ve tişörtleri görünmeyen, insanların geleneksel kıyafetleriyle gezdiği fotoğrafları sepya basıp sulu boyayla renklendiriyor. Gözlerimin gördüğü en güzel resimler.

Fotoğraf çekmeye, on iki sene önce hastalandığında başlamış. İşler artık ciddiye binmiş; kemik iliği ameliyatı parasını cebine koyup Nepal'e fotoğraf çekmeye gelmiş. Bizde kalıyor. Geçerken fark etmediğimiz o iyice kıymetli anlardan birinde, kurabiye ve baharatlı çayla yayılmış konuşuyoruz, yeni tanışmışız. Darvis öyle bilge ki o akşamüstünün renkleri bile kafama kazınıyor. Ne vakit öleceğimiz önemli değil, ne kadar paramız olduğu da önemli değil, diyor. Önemli olan arkada insanlara güzellik getirecek fotoğraflardan daha çok bırakmak. Hayatın mükemmelliğinden iyice emin olmuş hastalanınca, onu anlatıyor. Vakti varsa hastalığının hayatına getirdiği hoş ihtimallere dair bir kitap yazmak istiyor. O ender akşamüstünün üzerinden çok geçmeden Darvis ölüyor.

Bugün Darvis iyice hasta, bana yaslanarak yürüyor. Azıcık yürüyoruz çok dinleniyoruz. Asıl mükemmel fotoğraflar çekmezse ölecekmiş gibi hali tavrı. Titizlenip duruyor, gönlünün gözüyle ruhumu hafifletiyor.

Paşupatinath'a ne vakit bir fotoğrafçıyla gelsem büyüleniyorum. Akli fikri fotoğraf olmayan insanlarla buraya geldiğimde koku ve her şey ağır geliyor, ruhum kararıyor. Nepal de ağır geliyor o zaman. Paşupatinath'ın havasında bu ağır koku hep asılı. Yanık insan bedeni kokusu, biraz et kokusuna benziyor, ama daha ağır, sert. Hindular öldükten sonra hemen burada nehrin kenarında yakılmayı seviyorlar. Hindu ölüler yanarken, en büyük erkek evladın babasının ölü kafatasını çekiçle parçalayıp ruhu salıvermesi gerekiyor. Erkek evlat mutlaka lazım burada.

Taştan sıra sıra ufak tapınaklar. Her yan maymun ailesi. Daha küçük tapınaklara açılan taş merdivenlerin tepesinde renksiz battaniyesini kafasına geçirmiş dilencinin biri galiba bize bakıyor. Cüzamlı ayakları kirli bezlere sarılı. Yüzü var mı bilmem. Gözü kafası battaniyenin altında karanlıkta, omzunda uzun asa. Ben o tarafa baktıkça karanlık kımıldanıyor, sanki kafayı öbür yana çeviriyor. Bir an kayboluyorum, zamanın keskinliği kayboluyor. Çok zamanlar önce aynı yerde, aynı adam sanki.

Kenarındaki kemerlerin altında hint fakirlerinin yaşadıkları avluya giriyoruz. Zeminde hasır yaygılar üzerinde uyuyorlar, kafalarına çektikleri eski battaniyelerin altından urgana benzeyen upuzun hint fakiri saçları görünüyor. Duvarlarda maymun tanrı Hanuman'ın, hiddetli tanrıça Kali'nin küçük güzeli posterleri. Kemerlerin dışında günlerdir durmayan muson yağmuru. Hava yanan insan bedeni kokuyor.

Zencefilli karabiberli sütlü çay içiyoruz. Geçen sene elinde fotoğraf makinasıyla aralarında gezen annemin sağlığını soruyorlar. Gözünde kara güneş gözlükleri, turuncular içinde ihtiyar bir babayla sohbet ediyoruz, bir yandan elma soyuyor dilimleri yavaşça kucağımıza bırakıyor. Elma bitince bir bacağı omzunun arkasından geçirip poz veriyor.

Urgan saçları yerlere değen, yüzü kararmış, çocuk gözlü sadu seksen üç yaşındaymış. Saçlarım yeni, daha yirmi beş sene önce uzatmaya başladım, diyor. *Mero kappal naya ho* – veni daha saçlarım.

Sadular nereden geldiklerinden, ailelerinden bahsetmiyorlar. Saduluğa kabul edildiklerinde bir çeşit öldükleri var sayılıyor; ce-

naze sonrası pucaları yapıyor. İsimleri de yeni. Eski kimlikleri bitmiş, hükümsüz kalmış. Eski hayatlarından kendi rızalarıyla istifa edip tanrılarının yoluna adanmış yeni bir hayat başlatmışlar kendilerine.

Bedenlerine, yüzlerine küller sürmüşler, oyunbaz çocuklara benziyorlar. Bazıları küllere kumaş gibi bulanmış, bazıları yüzlerine sanki maske yapmış. Bazılarının ki az aşağıda yanan ölülerin külleri. Alınlarında sarı, beyaz boyalarla tarikatlarının işaretlerini taşıyorlar.

Bazıları bekâret kemeri olarak yanlardan parmak kalınlığında demir zincirle tutturulmuş deriden bir don giymiş. Giyinik olanları ayaklarında peştemal gibi bir lungi ile geziyorlar. Bazılarının penis sinirleri inisiyasyon sırasında gurularının demirden asayla vurması sonucu tahrip olmuş; cinsel enerjilerinin gücünü artık aydınlanmak için kullanacaklar.

Bazıları aşağıda nehrin kıyısında yanan bedenlerden arta kalanları yiyerek yaşıyor. Çünkü var olan her şeyi evrensel ruhun bir parçası, dolayısıyla temiz olmaması imkânsız görüyorlar. Onlar için kötü iyi, ölüm hayat, kirli temiz.

Böyle zorluklardan geçerek bir çeşit arındıkları için öldüklerinde ateşin bedenlerini temizlemesi gerekmiyor. Sadular ölünce yakılmıyor. Ruhları bedenden çıkabilsin diye kafatasını kırmak için bazen hindistancevizi kullanılıyor; o hindistancevizi kutsal yemek diye dağıtılıyor sonra, *prasad* oluyor.

Yokuştaki tekkeye buyur ediliyoruz. İçerde kapının solu samanlık, kutsal inekler yaşıyor. Orta yerde tuhaf bir şey, bir sanat eseri duruyor: Küllerle dolu ocağın içinden tavana kadar uzanan yüzlerce toprak *çilum*. Toprağın çeşitli renklerinde çilumlar, esrar içmeye yarayan ağızlıklar yani, iç içe geçmiş tavana değişiyorlar. Kırmızı mavi tellerle tutturulmuş bu enstalasyonun orasından burasından niyeysen plastik çiçekler, oyuncaklar sarkıyor.

En ağır babalar ateşin etrafında oturuyorlar. Önümüze sadu yemeği *kiçiri* geliyor – mercimek, pirinç ve sebzeleri bir tencerede soğan sarmısaksız, bir tutam zerdeçalla pişirmişler. Yanında muz ve sütlü kakuleli çay. Babaların önünde sürahide *bhang* var, esrarlı şekerli ayran. Çömez genç sadular doldurdukları çilumları babalara

saygıyla uzatıyorlar. Fotoğraf çekmek için müsaade gelmiyor, koy makinayı yerine, diyorlar. Sohbet başlıyor.

Bu arada dertlerine sadulardan medet uman insanlar geliyor; iki ellerini nilüfer çiçeği diye kalplerinde birleştirip babalara kafalarını eğiyorlar. Ortada herkesin saydığı Paşupatinath Baba, ocağın küllelerinden bir parmak alınlarına sürüyor. Kutsananlar memnun, Baba'nın önüne biraz para bırakıp geri geri yürüyerek çıkıyorlar.

Ayrandan bize de uzatılıyor. Geçen sene yediğim haşhaşlı yarım baklava diliminin, içinden çıkılmaz kafası üç gün sürmüştü. Çayını ganja'lı mı ganja'sız mı istersin, diyorlar – esrar yani. Hem ruhumdaki ağırlıklardan biraz çıkmak istiyorum hem bir şey elimi kolumu bağlıyor. Saduların ortasında hanım hanımcık oturakalıyorum, sanki aferin diyecekler. Tanrı Şiva'nın yeryüzüne getirdiğine inandıkları esrarı onun yolundan giden sadular sünnet diye içiyorlar. Ganja, egolarından ve dünya dertlerinden çıkmalarına yardım ediyor; bu aşkınlık hali bazı tarikatlarda gerekiyor.

Kalkarken, ineklerin fotoğrafını çeksem bari, diyorum; ne yaparsan yap ama her an fikrimizi değiştirebiliriz, diyorlar. Sonra herkes poz veriyor. Cep telefonu numaralarımızı değiştiriyoruz. Numarasını yazsın diye telefonumu uzattığım kafasına sarık bağlamış pos sakallı badem gözlü genç sadu, ağır baba Paşupatinath Baba'ya benim telefonun eski model olduğunu söylüyor.

Sonraki günlerde sarıklı sadu hep arayıp görüşmek istiyor, çok da yakışıklı, ama ruhum biraz ağır artık benim; ürküyorum, karşılık vermiyorum.

Kutsal nehir Bagmati'nin kıyısında ölümler yanıyor. Karşı kıyıda çıplak haylaz oğlan çocukları havada güvercin taklalarıyla uçarak kendilerini suya atıyorlar. Küçük taş tapınakların arkasına yukarıya bir sıra bank koymuşlar; genç çiftler banklarda oturmuş ölümlerin yanısını seyrediyorlar. Arkadaki geyikli parkta geçen seneki tecavüzler nedeniyle artık polis geziyor. Çok sayıdaki tecavüz vakasının neredeyse hepsinde, genç kızlara parka birlikte geldikleri erkek arka-

daşları saldırmış. Nepal moderniteyi ne yapacağını bazen hiç bilemiyor.

Nehrin kenarında insan boyu taştan platformlarda yanmış bedenlerin küllerini, kastları gereği bu işi yapan adamlar nehre döküyorlar. Kenarda başka ölümler sarı kumaşlara sarınmış yanmayı bekliyor. Nehrin içinde birileri ellerinde eleklerle bir şeyler arıyor. Taşın üzerinde çarşafı sarılı ufak bir yığın öyle bekliyor. Bir ucundan minik ayaklar. Çocuk büyüten herkesin bayıldığı, avcumuzun içinde tutması yanağımıza koyması emniyet veren minyatür ayaklar. Oğlumunkilerden az ufak. Sanki oğlumunkilerden ufak oldukları için teselli buluyorum; yoksa bu cesedin yanından geçmek çok ağır.

Eve dönünce oğlumun ayaklarını sıkı sıkı tutuyorum. Elime sığmıyorlar, minnet duygusu kalbimden taşıyor.

canakpur

kendi dertlerimi orada unutuyorum

FOR HEAVY, pounding sadness, nothing like hopping on a plane. Flying by the Himalayas, over wonderful clouds, landing in a new place. Preferably a land of a new language.

Başka dilde başkalarının kelimeleri üzüntümüze ellerini az değdiriyor, az acıtıyor. Sahiden öyle üzgünüm ki kendime Türkçe bir şey diyemiyorum.

Kalp kanırtan, eli bıçaklı, eli bayraklı ağır üzgünlüklerden ruhumuzu yıkamanın bir yolu da, mesela—

Kalkıp gittiğimiz o yerde gece vakti gökyüzü, sahici gökkubbe şeklinde olsun. Tanıdık gökyüzüne hiç benzemesin. Rengi yumuşak siyah olsun her yanında yıldızlar çil yavrusu gibi. Altında oturunca dertlerimiz ehemmiyetlerini unutsunlar bulamasınlar.

Öyle yıldızlara bakayım—

Arka planda tanıdık ağustosböcekleri ama başka bir dilde ötsünler. Havada çimen, gökyüzü, yaz gecesi sayfiye yeri kokusu olsun. Etrafta bir yarasa, bir ateşböceği, tilki kuyruklu kedi, tombul kertenkele, büyük, sanki büsbütün akıllı karıncalar, kırmızı kelebek. Tanıdık büyükayı gözümün hizasında, hem hayatında ilk kez böyle parlıyor.

Hem gece hem gökkubbe kalbimi silsin, hafifletsin, ruhum iki gündür döne döne kendini acıttığı o yere gitmeyi artık reddetsin.

Cüzam hastanesinin yemekhanesinde yabancı yemekler. Bütün halinde kızarmış ufak patlıcanlar, kocaman bamyalar, adını bilmediğim tropik otlar sebzeler. Her şey turuncu gıda boyasıyla pişmiş, turuncu parlıyor. Tuz ve karabiberi karıştırıp tuzluğa koymuşlar, ikisi beraber akıyor. Ahçı teyze şefkatle tabağımı kızarmış pütürlü acı kabaklarla dolduruyor, sade benim önüme iki elma, beş ufak kararmış muz koyuyor. Canakpur'da oruç tutma planımdan vazgeçip ahçı teyzenin şefkatlerini minnetle kabul etmeye karar veriyorum. Ruhum bu turuncu yemeklerle beslendikçe hafiflesin, kalbimin kesikleri bamyalarla sarılsın.

Sonra böyle kendi derdimden çıkamazken—

Sabah olsun. Hastanenin ferah bahçesinde dersten önce elimde çay. Odada benden önce kalan incelikli yabancıların bıraktığı çaydan.

İki ihtiyar insan. Anlamını tahmin ettiğim kelimelerle, nereden buldun sen o çayı, diyorlar. Buraların dili Maitili, hem Hintçeye, hem Nepalceye benziyor.

Ağaçların etrafını süpüren teyzeye mutfağın yerini soruyorum. Süpürgesini bırakıp iki eliyle selam veriyor, *namaste*.

Hasta mutfağına gidip iki çay alıyorum. Sağda solda insanlar parmaklıklara yaslanmışlar ayaklarının sargısını değiştiriyorlar. Her yer temiz, ferah, huzurlu. Önlerinden geçtiklerim sargılarını süpürgelerini kenara koyup iki ellerini nilüfer çiçeği diye kalplerinin önüne getirerek selam veriyor.

Kalküta'daki cüzam kolonisinin dünyanın iyi yerlerinden biri olduğunu hep hatırlarım. Burası da öyle güzel, temiz. Misyonerler buralarda iyi şeyler yapıyorlar, temiz ferah mekânlar yaratıyorlar fakirler için.

Keşke öyle dindar olsaydım, onlar kadar emin olsaydım—

Hastane, kocaman yeşil tropik ağaçlı bahçede tek katlı binalar. Sanki bizim Katmandu'nun dilencilerini almışlar üstünkörü temizleyip yataklara yatırmışlar.

Bu bakışlar, tutuk parmaklar, dağınık saçlar, incecik bacaklar, sargılar, hepsi çok tanıdık.

Çırpı bacaklı dağınık saçlı bir ihtiyar ayaklarını leğene koymuş, öyle oturuyor. Cüzam oldun, demişler, ilaçlı suyla dolu naylon kırımızı leğen getirmişler. Öyle duruyor. Etrafında öyle bir şaşkınlık hem ağırlık var ki, uzağa gitmek istiyorum, karşısına oturmak istiyorum, resmini çekmek istiyorum, ağır geliyor dedenin duruşu, yanımda kalacak gibi geliyor.

İhtiyarlar çayı görünce, paramız yok nasıl kabul edelim diyorlar, arkalarını dönüp gidiyorlar. Valla ben de para vermedim diyorum, hiç anlamıyorlar Nepalce.

Ağaçların etrafını süpüren ince ruhlu teyze yardıma geliyor. Geceyi hasta kabul gişesinin önündeki bankta geçirmişler, korkmuşlar. Bankta yarım paket bisküvi duruyor. Teyzenin her yanı kaşınıyormuş, yanıyormuş, böyle kımıl kımıl bir şey dolanıyormuş. Eski, mürekkebi solmuş dövmeli kollarını gösteriyor. Sarı sarisinin eteğinin üstüne düşmüş buruşuk kara göbeğini açıyor, cüzam başlangıcı kabartılar... Omuzlarının etrafında da zamanın ısıltılarını çekip aldığı dövmeler. Çiçek ve sanki minik çöpadam figürleri. Dünyanın en tiz sesiyle çabuk çabuk konuşurken bir yandan gür beyaz saçlarını şiddetle kaşıyor. Kalan dişleri siyahlamış. Acıkmışlar, paraları yok. Uzun boylu, dimdik duruyorlar.

Mutfakta şefkatli ahçı Yogendra, anneannemin Erzurum demir tatlısına benzeyen ama fosforlu turuncu renkte bir şey yapıyor, kızgın yağa ben de mutlulukla iki tane döküyorum. Yogendra derinden gelen yumuşacık bir sesle çok yavaş konuşuyor, kapkara posbıyıklı sıska bir adam, gözleri parıltılı hem güzel bakıyor. Şekilsiz tatlılarımı kahvaltının yanına koyup amcayla teyzeye götürüyorum. Cebimdeki paranın üçte biri beş yüz rupi, sekiz dolar, buralarda maaş. Teyzenin avcuna koyup parmaklarını kapatıyorum, hiç anlamıyor,

sonra eğilip başını ayağıma değdirmeye kalkıyor, buraların saygı gösterisi. Öyle alçakgönüllü ki ben de aslında öyle yapmak istiyorum.

Yüzlerini unutmamak için resimlerini çekiyorum. Üstlerini düzeltip dimdik duruyorlar, eller *namaste*. Amca yere, teyze kamerasına bakıyor.

Ders vakti. Çay molasında aşağıdan teyze, gel hele bir, diye çağırıyor. Yanımda bu defa tercüman var. Teyze doktora görünmüş, ilaçlarını almış, kocası teşekkür etmeden gitmeyelim, demiş. Bize gelin gibi hizmet ettin, diyor.

Teyzenin iki torunu, Hariş Çandra Şah ve Ram Balak Şah, Katmandu'da çalışıyormuş. On senedir Katmandu'daymışsın, torunlarımı niye tanımıyorsun, diyor. Bunu derken cümlenin sonunu şarkılı uzatıyor, sevgiyle, daha sorarken hoşgörüyor beni bir yandan.

Teyzeye sarılısam, ama öğrenciler seyrediyorlar hem de bitlenmek istemiyorum. Çok sevgiyle bakıyor, ruhuma çok iyi geliyor gözleri.

Başkalarına kalbimizi değdirince hafifliyoruz, bir çeşit uçuşuyoruz, uçuşarak derdimizin dışına çıkıyoruz. Kalküta'da haftanın bir yarım günü borsayı takip edip altı gün en düşkünlere hizmet eden arkadaşım Andy'i durup durup anlıyorum.

Canakpur'da değişik projelerde çalışan on beş kişiye nasıl rapor yazılır onu öğretmeye geldik. Taşradaki derslerde hep olduğu gibi, herkes yumuşacık, hem minnetle dinliyorlar.

Dersten sonra köye, nehrin oraya iniyoruz. Nehrin mor pembe taşlarından taşıyabildiğim kadarını çantama dolduruyorum, oğluma hediye. Taşlara dokunsun, üst üste koyarken huzurlansın diye.

Öğrencilerden iki kadın, on üç yaşındayken hiç tanımadıkları adamlarla evlenmişler... Biri kocasını ilk kez düğünde görmüş. Nasıl sevdiniz tanımadığınız adamı? Sevmeyecek ne var, annemizin babamızın gönlüne oturmuş adamı. Tanımadığınız birinin tanımadığınız ailesiyle yaşamak zor değil mi? Zor olacak ne var? Kolay olmayacak ne var? Kolay tabii. Hayatta başka ne var ki.

Hayatta başka ne var ki—

Kendi kızlarına da yabancı kocalar bulacaklar mı? Belki, belki adamın resmini gösterirlermiş.

Hayatta başka ne var ki—

Bu ayrıntıların arkasında bir de ağır durum var. Üç gündür araba yasağı, dükkân yasağı. Geçen sene iç savaş bitti biteli, Nepal'in güneyindeki uçsuz bucaksız düzlükte yaşayan Madhesilerle ortadaki tepelerde yaşayan Pahadiler arasında bizden olanlar olmayanlar kavgası var. Fakir kalabalıklar birbirlerini öldürüyor – Katmandu'da sadece gazete köşesinde küçük bir haber. Şehirden bir saat uzakta, tepelerin başladığı yerdeyiz. Evvelsi gün o civarda birini öbürleri onlardan olmayışı sebebiyle öldürmüşler, protesto için yollar kapalı şimdi.

Mushaharlar da buralarda yaşıyor, gidip görmeyi çok istiyorum. Onlar, buraların en fakirlerinden, dokunulmaz kastın da en düşük tabakalarından. Fare yiyenler. Haklarında yazmışlığım var ama yüzlerini hiç görmemiş olmam ayıp sanki. Öğrencilerden civar köylerle çalışan Sita, yakında mushahar yerleşimi var, diyor, motosikletine atlıyoruz.

Yol kenarındaki kasabanın halkı toplanmış kutsal pipal ağacının koca gölgesinde oturuyor. Buda'nın altında otururken aydınlandığı, yapraklarının ucu zarafetle incelen pipal ağacı Nepal'in bütün köylerinde buluşma yeri, yanında da hep banyan ağacı var. İki ağacın evli olduğu söyleniyor.

Asfaltı upuzun iki kütükle kapatmışlar. Kütüklerin kenarından yavaşlamadan geçiyoruz, kutsal pipal ağacının altında toplanmış kasaba halkı arkamızdan bağıyor. Bugün yollara çıkmak yasak.

Anayoldan sapıp bir köye geliyoruz. Evler bittikten sonra kenarda üç parça tahtadan çatılmış bir kapının öbür yanı mushahar gettosu. Kapının iki yanında kızıl derili totemleri gibi ama az oyulmuş iki alçak direk duruyor. Etrafta çamurdan yapılmış tek göz evlerin önünde insanlar oturuyorlar. Ne çok çocuk. Kimse bizi buyur etmi-

yor. Sita, öğretmenim Katmandu'dan geldi, sizlerle tanışmak ister, diyor ortaya. Karşıdan mavi gömleklili kara suratlı bir adam işaret ediyor gidiyoruz, altındaki kaba battaniyeyi kaldırıp silkeliyor, altına seriyor. Yan yana oturuyoruz. Adam hiç bize bakmıyor, gözünün dikine bakıyor, bir şey de demiyor.

Biraz öyle oturuyoruz, kimse yanımıza gelmiyor. Geldiğimize şimdiden pişman oldum. Ama ben sizi yazdım, hikâyeniz çok hisliydi desem, beni sevseler.

Genç bir kadının kucağında minicik, cildi buruş buruş bir bebek var, Afrika'dan aç bebek resmi gibi. Bebeği alıyorum, gözleri puslu bakıyor. Kafası düşüyor, oturamıyor da.

Mushaharlar dokunulmazlar. Kimse onlara eliyle dokunmuyor. Hindular dokunulmaz kasta değerlerse kirleniyorlar. Katmandu'da zamanlar değişiyor olsa da köylerde hayat demek kast kanunları demek. Bebeği kucağıma alınca komşular şaşkın gülüyorlar, kısa sohbetimiz başlıyor.

Şarmila sekiz aylıkmış. Bir aylık köpek yavrusu büyüklüğünde, her yanı sivilcelerle kaplı. Bu kadar fakirliği kaldırma programı, sivil toplum örgütü, bütçe var, bu bebeğin annesine hayat bilgisi gitmiyor mu? Sita, gitmiyor, diyor. Ölmez, bir şey olmaz da diyor.

Fotoğraf çeksem. Makinadaki resimleri çocuklara gösteriyorum. İşaret parmaklarını çekme düğmesine koyuyoruz, birbirlerinin resmini çekiyorlar. Derken herkes gelip poz veriyor. Kadınlar beni başka evlerin önünde uyuklayan yavaş çocuklarının, kapı ağzında yatan yakışıklı kocalarının resmini çekmeye çağırıyor. Makina elden ele geziyor, resimlere herkes bakıyor.

Kadınların kollarının iç tarafı dövmelemlerle örtülü. Çıplak bebeğin bellerinde boncuklu birer ip.

Sita derse dönüyor. Kimse ikram etmedi hâlâ, çay içebilir miyim, diye soruyorum. Paramız çayımız yok, on rupi ver, çay şeker aldıralım, diyorlar. Mushaharların toprağı yok. Yüksek kastların tarlalarında çalıştıklarında günde bir dolar otuz sent alıyorlar, bir öğün de yemek yiyorlar. Gettonun arazisi yüksek kast brahminlere aitmiş,

on beş senedir orada kalıyorlarmış. İhtiyar bir adam, şimdi bize bir şeyler vermek lazım, bu mevsimde iş yok, karnımız aç, diyor. Yanımda pek para yok, cevap veremiyorum, diyecek bir şey bulamıyorum, öyle oturuyorum. Ruhum kararıyor.

Kadınlardan biri, parlak gözleri ağır bakıyor, dal gibi ince. Yorgun çıkmış resmini görünce *teti ho* diye içini çekiyor – işte böyle...

Genç bir kadın sazdan yapılmış yelpazeyle biraz beni yelliyor.

Resmi çekilmedik kimse kalmayınca evlerinin içine kayboluyorlar. Bir çocuk metal bardakta köyden çay getiriyor, yedi rupi para üstünü vermiyor. Gölgede yalnız başıma oturup çayın soğumasını bekliyorum. Hikâyenin sabah yazdığım yarısını düşünüyorum hepsi yersiz, lüzumsuz geliyor. Dillerini konuşmak yetmiyor, hayatta bazen anlaşmaya hiçbir şey yetmiyor.

Çay bitince kalkıyorum. Yol boyunca gölgeli verandalarda akşamı bekleyen insanlar namastelerime karşılık vermiyorlar, öyle bakıyorlar, kimse gölgesine buyur etmiyor. Çok sıcakta çileli yürüyüş, iki ambulansa otostop yapıyorum, biraz gidiyoruz. Başka araba yok. Ayaklarım yara olmuş, yüzüm kıpkırmızı derse geliyorum. Öğrencilerden biri, ayağının acısını al ilham yap buraların fakirliğini, araba yasağının cefasını yaz, diyor.

Beşinci günün sonunda dersi erken bitirip Canakpur'a dönüyoruz. Kuruluşun şoförü iki kavgalı cemaatin birinden olduğu için yolun yarısına kadar gelebilecek; oraya kadar ambulansla gidiyoruz. Araba yasağının kaçınıcı günü. Yolda köylüler ambulansın arkasından koşuyorlar, arkamızdaki motosikleti taşıyıp durduruyorlar. Ellerinde sopalarla polisler seyrediyor. Yolu kapatan kütüklerin kenarından hızla kaçıyoruz. Dönelim motosiklettekileri kurtaralım, diyorum, bir şey olmaz, yasak bitene kadar orada tutulurlar, dayak yemezler, diyorlar.

Yolda otobüsler, içleri çatıları hacılarla dolu otobüsler görüyoruz, turuncular giyinmişler yalınayaklar. Yakınlardaki Şiva tapınağına yılda bir kere, yarın değil öbürsü gün, turuncular giyinip yalınayak gitmek gerekiyor. Hacı otobüslerine yol yasağı yok.

Kutsal şehir Canakpur'a akşam vakti varıyoruz. Urfa sıcağı. Nepal desem değil, Hindistan desem değil, ikisinin ortası bir şehir.

Tanrı Ram'ın karısı Sita Canakpur'da doğmuş. Sita tapınağında evlenmeye geliniyor, evlilik saadeti dileniyor. Tapınakta mutlu evlilik tanrılarına ne söylenir bilemiyorum, bir şey demiyorum.

Otelin bahçesi Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Örgütü'nün cipleriyle dolu. Canakpur'da başka araba pek yok, taksiler de hep bisikletli.

Anacaddede neredeyse bütün binaların birinci kat camları hâlâ kırık. Dört ay önce buralarda üç hafta süren Madhesi ayaklanmasında otuz kişi ölmüştü.

Ertesi gün havaalanında polis taşlarla dolu çantaya şaşırmıyor, ibadet edeceksin değil mi, diyor. Nepal'de çünkü taşlar bazen tanrıları simgeliyor. Sokakta, bazen asfaltın ortasında, üzerine kırmızı *tika* sürülü taşlar duruyor.

Uçaktan terminale götüren otobüste yanımda oturan adamla tanış çıkıyoruz. Bir sene önce Canakpur'da bir geceyarısı kız evine gelin almaya gitmiştik, yabancı olduğum için düğün alayının önünde zorla beni dans ettirmişlerdi. Hint filmlerindeki gibi omuzları hoplata hoplata. O düğünün damadı! Hayatımda dans ettiğim ilk düğünün damadı.

Eve dönünce sonraki üç günü mümkün olduğu kadar uyuyarak, Canakpur'u da hiç hatırlamadan geçiriyorum. Uykular birbirine açılıyor, yavaş yavaş kalbimi hafifletiyor, bugün kalkıp yazıyı toparlıyorum.

Açhase sutu.

Açha sapna deku.

– Maitili dilinde güzelce uyu, güzel rüya gör demek.

Hamiş– Yazıdan iki gün sonra gazetede haber. At arabasında lahana taşıyan köylüyü öldürmüşler yasağı dinlemedi diye, aynı yerde.

~~kulak tanrısı meczubu~~

KULAK TANRISI'nın orda meczup bir adam var. Halbuki ben bu sefer resim çekmek istiyorum; Nepal'de bir haftam kaldı. Altı yıldır her gün önünden geçtim ama günlük hayatımızın geçtiği yerin resmini çekmek gerekmiyor. Ayrılacakken gerekiyor aniden.

Kulak Tanrısı, benzinciyle yatır arası bir yerde yaşıyor. Benzinci girişi gibi uzun bir sütun yükseliyor, üzerinde kocaman kare şeklinde bakırdan şemsiye, önünde yatır gibi dua edilecek yer var. Kırmızı bakır sütunun iki bakır kulağı var, iki yanında iki dev kulak.

Kulağından derdi olanlar gelip Kulak Tanrısı'na puca yapıyorlar, dua edip çiçek bırakıyorlar, yemek bırakıyorlar, ordaki çiçeği alıyorlar, kırmızı zincifre tozunu alınlarına sürüyorlar. Bütün buraların kaldırım sokak köşesi, ev önü minik tapınakları gibi bir tapınak, içindeki büyük taş kırmızı zincifre tozuna bulanmış.

Kırmızı zincifre tozu diyorum, çünkü *Redhouse*'da öyle yazıyor. Kırmızı bir toz işte, Nepal'in her yerinde neredeyse herkesin yanında hep. Tika yani.

Meczup adam tapınağa yaslanıyor, poz veriyor. Kareli gömleğin üzerine babamın gençlik yeleklerinden giymiş, saçlarını kulağının arkasına sıkıştırmış. Uzun sarı dişleriyle poz veriyor, ben de resim çekmiyorum.

Resmimi bozdu gibi geliyor. Zaten dişleri upuzun sapsarı.

Karşıdaki peynirci açılmış, üç kişi sohbet ediyor. Yoğurt söylüyoruz, çay bardağı miktarında tatlı yoğurt. Meczup arkamızdan gelmiş dükkânın kapısını okşuyor, bir yoğurt da ona söylüyorum. Ön-

ce almak istemiyor, ısrar ediyorum. Israr ettim diye seviniyor. Ama çok güzel seviniyor.

Yoğurdu alıp karşıya gidiyor, küçük kaşığı bardağa daldırıp daldırıp neşeyle havaya fırlatıyor dört beş kaşık, tanrının kulaklarına doğru, biraz da arkada zincifre tozuna bulanmış kutsal bodhi ağacına. Yoğurdunu verdikten sonra oturup tanrıya yaslanıyor, yoğurdun kalanını yiyiyor yavaş yavaş, bardağı güzelce yalıyor sonra.

Yoğurt bitince kalkıp gidiyor, arkasından koşuyorum, resmini çekmiyorum.

~~zaman kalpsiz bir rüzgâr~~

YENİ EVİM Lalitpur şehrinin merkezinde, hayvanat bahçesinin yanında. Çatıdan geyikler görünüyor.

Bahçe kapısının üzerine ev sahibimin ihtiyar annesi teyze, her sabah kırmızı ve sarı tika tozuyla kutsanmış bir hatmi çiçeği koyuyor. Sokakla sınırlamızı Nevari usulü çiçekle teşekkür ederek çiziyor. Bahçeye girince sağda yerde toprak rengi, her gün baştan çizilen bir çember var – emniyet ve bereket mandalası. Mandalanın ortasında çiçek taçyaprakları ve tika tozu tabii. Oraya basmamak lazım. Kapının öbür yanında Buda'nın altına oturup aydınlandığı kutsal pipal ağacıyla Tanrı Vişnu'yu temsil eden kutsal fesleğenin ortasında bir metre boyunda bir tapınak var. Sabahları bir tepside pirinç, tika, çiçek sunuyor teyze en sevdiği tanrıya, niyetiyle tanrıya kutsattığı tikayı evdekilerin alınına, bahçe kapısına, banyan ağacına, fesleğen saksısına sürüyor, çiçekleri de çocuklarının kafalarına, kapıya serpiştiriyor. Her işin başı niyet sahiden. Her sabah hem ailesi hem ev böyle yeniden arınıyor, teyzenin en sevdiği tanrı hepsinin elinden şöyle bir tutuyor.

Hindular, tanrılar içerisinde kalplerine yakın buldukları bir tanesini seçip onunla daha çok konuşuyorlar. Hint sineması dedikoduları yazan dergilerin sinema yıldızlarıyla röportajlarında en sevdiğiniz tanrı hangisi, diye soruluyor.

Geceleri bildik seslere benzemeyen, acıklı, çok derinden birtakım hayvan sesleri çığlıkları geliyor, hipopotam mı desem gergedan mı. Her gece aynı vakitlerde o hayvan içleniyor gibi.

Nijeryalı futbolcuların ayda iki yüz dolar maaşla oynadığı (bizim, bakkal çok pahalılar, diyor) Cawalakhel Kulübü sahasının yanından geçince, kralın babasının gözlüklü minik heykelini iki askerin beklediği meydan. Kral heykellerini Maocular patlattıkları için artık her birine iki asker gerekiyor. Her geçişimde herkes yerli yerinde mi diye bakıyorum. Meydanın sakinleri yani.

Otobüs durağının yan merdivenlerine kaykılı meczup adam kendi kendini şeye, hani kamyonların tepesinde oturan boğum boğum michelin lastik adamına döndürmüş. Üstüne kat kat kat ceketler pantolonlar giyinmiş, sırtında ayakkabı tekleri asılı. Kolunu kaldıramayacak kadar üst üste giyinmiş, orada öylece yayılmış gelene gidene bakıyor. Bir çeşit, ters dönmüş halinden memnun böcek gibi, ela gözlerini kısmış, ruhumu okuyabiliyor sanki. Hep orada. Yüzlerce gün önünden geçtim bir defa ayaktaydı, bir defa da yoktu – hiç yemek yerken su içerken görmedim... Yanında birtakım çuvallar, torbalar. Aslında dünyayı seyretmek isteyip insan kılığına girmeye çalışmış meraklı bir Bodhisatva mı, yoksa orada kaykılmış otururken otururken aydınlanmış bir Buda mı diye bir an merak ediyorum her seferinde. Yoksa deli mi. Ruhumu okuyor gibi, herkesin ruhunda aynı şeyleri okumuş da merakını artık kaybetmiş gibi bakıyor.

Michelin adamın dibine kaykıldığı duvarın hemen öbür tarafı, gündüzleri üstü kapalı otobüs durağı, geceleri iki sevgilinin evi. Bankın altında iki bavul duruyor. Geceleri durağın betonuna yatak yapıyorlar yan yana uyuyorlar orada.

O iki genç sevgiliden kadın olanı bir zamandır buralarda. Meydanın hemen aşağısındaki misyoner okulunun önünde hep oturan güzel yüzlü kırpık saçlı genç kadının eski arkadaşı. O ikisi eskiden beraber vakit geçiriyorlardı, yan yana oturup dileniyorlardı gündüzleri

orada, hava kararınca da İkizler Süpermarket'in önünde, akşamları para değil hazır makarnalı çorba paketleri için. Derken meydana genç bir meczup düştü. İki kırpık saçlı kadından bir tanesi o adamın peşine takıldı, arkadaşını bıraktı.

Şimdi aralarında elli metre var ama hiç gidip gelmiyorlar. Akşamüstleri meczup çift beraber gezmeye çıkıp mahallenin çöplerinde ısınmak için yakacak bir şeyler arıyorlar. Sakallı kirli adam elinden iş gelir bir ev erkeği otoritesiyle bir şeyler topluyor, sevgilisi de sadakatle seyrediyor adamı.

Misyoner okulunun önünde kaldırımda oturan bıkkın yüzlü güzel kadıncağız arkadaşı gidince yalnız kaldıydı. Son zamanlarda önüne mendil serip oturmaktan çok, mendilin üstünde cenin pozisyonunda uyur olduydu güpegündüz. Beline kırmızı şal sarmış yorgan yerine.

Derken geçen ay dolmuşta giderken yanında bir adam gördüm. Meydandan olmayan bir adam. Yan yana oturmuşlar, ama nasıl bir yan yana oturmak– köpeklerin gelip sahiplerinin, belki misafirlerin ortasında hayattan dünyanın sesinden sıkılmış altı yaşındaki çocukların annelerinin koluna iyice yanaştıkları gibi, adamın bir omzu bizimkinin omzunun dibinde sıkı sıkı, öbürünü az yukarı kaldırmış sokakla sınırını öyle çizmiş. Tombul yanaklı bir adam. Mendil güzelce serili, üstünde paralar duruyor, hatun mendilin önünde, adam da kenara ilişmiş sıkı sıkı.

Demek birbirlerine âşık olmuşlar yeni.

Yalnız yavaş yavaş adam bizimkini kenara iteler de mendili kendi önüne çeker mi. Yılların göznuru var kadının oturduğu tam o noktada, adam mendil eve içgüveysi olmaya razı mı değil mi?

Demek bu dünyada herkesi emniyetle kabullenecek biri sahidenden var.

Altı yaşındaki oğlumun geçenlerde dediği gibi, bu dünyada her şey mükemmel. Kurabiyeleri düzgün kesmeye çalışsak da olur, onlar zaten mükemmel, her şey zaten mükemmel.

Bugün önlerinden geçerken içimi açan bir hallerine denk geldim – dip dibe oturmuşlar birbirlerine dönük yüzleri, tombul yanak elinde bir lokma leziz sebzeli paratha böreği, hatunun ağzındakini bitir-

mesini bekliyor minnetle, hatun nazla gülümsüyor kafasını eğip, adam uzatıyor böreği, hatun adamın sevgisini iyice kabul etmiş, ısıyor. Yüzü kir içinde ama mutluluktan büsbütün güzel görünüyor. Saçları da uzamış mı ne. Mendil ama hâlâ hatunun önünde.

Zaman, gücünün yettiği şeyleri savuran, aşklarımızı yaslarımızı unutturan kalpsiz bir rüzgâr olduğu için Jawalakhel meydanının meczuplarının hayatları devam ettikçe başlarından neler geldi geçti.

Hikâyenin buraya kadarı yayımlandı. Yayımlandı ama ben de hasta oldum. Hikâyenin yayımlandığını fark eder etmez, çünkü bilmiyordum, bir geceyarısı öğrendim – evin ışıklarını kapattım, gittim yorganın altına saklandım. Yorganın altında Nina Simone'un sesiyle teselli bulamayıp soğuktan değil ama çok üşürken, aklıma gökyüzünde en sevdiğim yazarların katından bacaklarını sallayan Abdülhak Şinasi Hisar geldi. Rahmetli egzantrikmiş, hastalıkların meyvelerinden geldiğine inanır, manavın önünden geçerken başını öbür yana çevirmiş diye duymuştum; aklıma benim de egzantriklik kaptığım, biraz delirdiğim geldi. Dünya tanımadığım insanların hikâyemi okuyup yorum yapacakları üşütücü, emniyetsiz bir yer oldu. Hem de tanımadığım kibar buradakilerin değil, önyargılı ve yargılı İstanbulluların! Sonraki üç beş gün biraz kirli hissettim kendimi ve üşüdüm, bir de kusmak istedim. Meğer ben de bizim mahallenin bir meczubu oldum.

Hikâyemi Ertuğrul Kürkçü yayımlamıştı. Bir mektup yazıp hislerimi anlattım ve bir ricada bulundum: Acaba bir hikâyemi daha yayımlayabilir miydi. Bu sefer de hasta olup üşürsem, bari kitap yazmaktan vazgeçeyim, dedim.

İkinci hikâye yayımlandı sahiden. Bu sefer yorganın altına koşmadım ama hiç hoş bir his değildi. Yayımlanmış olmayı hiç beğenmedim. Azıcık kusmak istedim, daha çok kir. Ertuğrul Kürkçü, biz buna mahcubiyet diyoruz, diyor, ama bence durum başka.

Sonraki günlerde kara kara yazar olmaktan vazgeçmeye karar verdim. İlkokul üçüncü sınıfta yazmaya başladığım macera romanı

gibi, yazarlık hayatımın da gidecek yeri yokmuş, dedim.

Her şeyi bilen kranio-sakral öğretmenim Stefan dedi ki, bu hikâyeyi sen yazdın, okuyucular hoş bir şey okudular, sen kariyer yaptın, ama hakkında yazdığın insanlar bir şey kazanmadı. Dolayısıyla enerjilerin dengesi bozuldu, senin de ruhun bulandı. Hak verdim.

Kahramanlarıma ne yapayım diye o gün düşündüm. Ertesi gün yoksa gitsem sorsam mı, nasıl cümle kursam diye düşünerek sokağa çıktım. Âşıkların önünden geçerken tombul yanak durduk yerde laf attı bana, ne öyle sırtarak yürüyorsun, biz burada ne haldeyiz! dedi. Kulaklıkla müzik dinliyordum, kusura bakmayın size sırttırmıyordum, dedim, dedim ama dünyanın bütün günleri içinde tam da tombul yanakı düşünerek evden çıktığım gün hayatımızda ilk defa konuştuk! Ürktüm tabii.

İki tane boş konserve kutuları var son günlerde. Birinin içinde ateş yakıyorlar öbüründe yemek pişiriyorlar. Tombul yanak, aha bak ne haldeyiz zor oluyor böyle yemek pişirmek, dedi. Baktım küçük konserve kutusunun içinde soğan kavuruyor. E peki ne lazım, dedim, tencere lazım, dedi. Ben de gittim onlara tencere ve çaydanlık aldım – zaten o da bir tencere burada. Fakat tam da ne alsam diye düşündüğüm gün yolumu kesip ne istediğini söylemesi. Kelimeler kalabalık edecek bu durumu şimdi.

Michelin adama da bir döşek verdim. Tortop edilmiş, ortasından iple bağlanmış bir dağ döşegi. Bizim Tunç'un emanetiydi ama iyi yere gidiyor, Tunç da sevinir diye düşündüm. İnsanı sıcacık tutacak lacivert bir şey. Boğumlu adam çok güzel güldü, kafasını sallayıp teşekkür etti. Sonraki birkaç gün kucağında rulo halinde döşekle oturdu.

Otobüs durağında uyuyan çift bir vakittir ortadan kaybolmuştu. Hayalimde mutlular ve güneyde nehir kenarında ferah bir evleri var. Adam kayıkçı olmuş kız da şarkı söyleyerek ev işi yapıyor.

O günden sonra içimin bulantısı geçti, yazarlığa devam etmekte artık beis görmedim. O günden sonra önlerinden geçtikçe elimde ne olduğuna göre muz, elma ya da para verdim. Âşıkların yüzüne baka-

madım; boğumlu adam her görüştüğümüzde dünyanın en karşılıksız, sevgi dolu *down-sendrom*'lu çocuk gülüşüyle uzun uzun gülümsedi, ben de kendisine bayıldım ama samimi olmadım.

Bu arada havalar ısındı, boğumlu adam kendisine bir uğraş edindi: Üzerindeki sayısız kat giysiyi teker teker çıkartıp her birini güzelce katlayarak yanı başına, otobüs durağının merdivenlerine dizmek, çırılçıplak kalınca tatlı tatlı kaşınıp yeniden giyinmek. Bitince bir daha.

Tombul yanakla yavuklusu misyoner okulunun kapısının hemen yanına bir gecekondu kondurdular: bir buçuk metre uzunluğunda bir metre yüksekliğinde ve eninde kartondan bir ev. Ama ev. Ayakkabılarını dışarıda bırakır oldular. Derken misafir kabul eder oldular. Daha evvel görmediğimiz ne kadar yeni meczup varsa bütün gün bizimkilerin evlerinin eşliğinde oturdu. Kız yemek işlerinden anlamıyordu ya da tombul yanak çok hevesliydi; aramızdaki karmayı temizleyen tencerelerde her gün kapının önünde yemek yaptı. Misafirler de mutlu görünüyorlardı. Çok geçmeden evin etrafı, misyoner okulunun kapısının önü de, çöplerle doldu. Derken birileri gelip evi yıktı.

Evle birlikte misafirler gitti ama mutfak da kayboldu. Tombul yanak nereye gitti. Bizim kız her zamanki yerinde gündüzleri büsbütün uyumaya başladı. Üzülmecekseniz bir ayrıntı daha var – kafası kazınmıştı.

Haftalar sonra sokakta tombul yanak karşıdan geldi. Üzerinde temiz tozpembe bir gömlek, temiz pantolon. O gün niye öyle temizdi bilinmez ama şimdilerde tombul yanak çöp topluyor, haftada bir iki defa gelip kızın yanında oturuyor uzun uzun. Konuşacak şeyleri hiç bitmezmiş gibiler.

Buda acıyı görmezmiş, ben bunu hiç anlamamıştım önce. Bakıldığı yerde Buda, acı çeken insanları görmezmiş; onun yerine karşısındakinin tarihini, eski hayatlarını, buraya neden geldiğini, şu anda hangi karmaları temizlemekte olduğunu görürmüş. Karma temizlemek de neresinden bakarsak iyi bir şey tabii.

Her Şey hep mükemmel diye kendi kendine Şarkı Őöyler istese
Buda dünyaya bakarken.

Bir de hepsi oyun, her Şey yanılısama, bunların böyle olduğunu
da Buda görür en baŐta.

Budist olmak yetmiyor, sokaklar ağır geliyor, artık Buda olmak
istiyorum.

Bu arada ben Nepal'den gittim. Orada aydınlanmadım.

~~kadıkalesi'nde~~yim

ama ruhum daha gelmedi

BALİ'DE bir şey biliyorlar; seyahat ettiğimiz zaman ruhumuz bedemimize yetişemiyor, arkamızdan kendi vaktinde geliyor. Bir yere gideceklerse bir hafta on gün önceden ruhlarını önden gönderiyor Balililer.

Bugün Kadıkalesi'nde dünyanın en güzel mezarlığında yere çömeldik, imam dua etti. Yarabbi, merhumeye ahiret sorgusunda kolaylık ver yarabbi, dedi. Mezarı kazan iki adam birbirine ikiz gibi benliyordu.

Aklım başka mezarcılara gitti. Hindistan tabii, bir kısa film vardı, ölmüş insanların boş bedenlerini hazırlayıp yakan adamların hikâyesini anlatıyorlardı. Çok alt kastların birinin mensupları. Ten renkleri herkesinkinden koyu tabii. Herkesin sahiden fakir olduğu kastlardan. Ölülerin boş bedenleriyle çalışan bu fakir adamlar yaptıkları işten kazandıkları parayı hemen o gün yiyip bitirirlermiş; böyle üzgün, uğursuz paradan hayır gelmez diye. Arada bir ellerine geçen yüklüce parayı bir an evvel harcaayıp bitirmek zorunda olan fakirler...

Kumsalda rahmetlinin elektrik direğine zincirlediği iki sandalyeyle bir beyaz masa. Bize ait olan, biraz hakimiyetimiz altındaki tek şey nefesimiz sahiden. Bedenimiz de değil; çocuklarımız, çocukluk arkadaşlarımız, sevgililerimiz, sandalye, zincir ve masa bizim değil.

İstesem tutarım biraz nefesimi—

~~en başa dönüyoruz~~

nasıl bakıyorsak öyle galiba dünya

BOMBAY tren istasyonlarındaki patlamaların ertesi günü, Katmandu-Delhi uçağı. Boş koltukların üzerindeki Hint gazetelerinde en kocaman harflerle korkunç başlıklar, parçalanmış trenlerin kırmızı kanlı resimleri. Her koltuğa başka bir gazete koymuşlar; felaketin ayrıntılarıyla dipsiz birer kuyu her biri.

Koridorda yolcu karşılayan erkek hostese muhabbetle, hay Allah, diyorum, çok fena evet, diyor adam; sahiden öyle fena ki olanlar, gülümsediğim için utanıyorum. Koltuğumu bulana kadar sıra sıra gazetelerin çok ağır fotoğraflarının ve niyeysel daha can alıcı manşetlerinin arasından artık ağlayarak geçiyorum.

Etraf sanki gerçeküstü, insafsız bir tiyatro sahnesi. Nereye bakarsam içindeki insanlarla parçalanmış tren resimleri. Delhi'ye varana kadar usul usul insan aptallığına ağlıyorum.

Delhi, Hindistan seyahatlerimin başlayıp bittiği şehir. Her geçişimde ya daha havaya girememişim ya da artık sıtkım sıyrılmış. Delhi'yle, sıcağıyla, sonu gelmez ağaçlıklı yollarıyla, beni evlerine masalarına ve filmlerdeki gibi neşeli danslı mı bilmediğim düğünlerine davet etmeyen, tanımadığım insanlarıyla uğraşmıyorum.

Paharganj, Delhi'nin Sultanahmet'i. On sene önce ilk geldiğimde, bu sokağın ortasında, hayatımın önünde başka, olmadık bir yol açılmış. Tam burada acıkmışım, iki banyan ağacı yaprağının birbirine minik çöplerle tutturulduğu tabakta satılan masalalı patatesi elimde tutunca, durduk yerde aklıma hastalıklar gelmiş. Sarılık tifo

koleralı düşüncelerden kurtulmak için patateslerimi aceleyle yemişim. Yaklaşan hastalığı gördüğümü, kendi kendimi ikaz etmeye çalışıyor olduğumu anlamamışım.

Düzlemlerin birinde aslında her şeyi bildiğimizi, sussak dinlessek, dünyanın her haline elimizi değmenin mümkün olduğunu görmediğim vakitler. Az sonra amibik dizanteri.

Ertesi sabah Keşmir'e uçacak dünyanın en iyi Hindistan arkadaşı Günseli'ye hastayım demeye kıyamamışım. Artık bana ev emniyeti ihtiyacı. O vakitler evim, günlük hayatım, ruhumdan memnun olmayan ailem, hepsi Bangkok, Tayland. Açık hava tuvaletli köşeden girince sokağın sonundaki Namaskar Otel'in sahibi Kumar'dan bilet istemişim. Akşama Kumar, Bangkok yerine niye bir Katmandu bileti getirmiş, Katmandu'dan Bangkok'a her saat doksan dolara uçak kalkıyor, oradan geçiverirsin, demiş. O zamana kadar hiç gidesim olmayan, Bangkok'taki seyahat acentesinin duvarında asılı, masal mekânı gibi, kat kat çatı pagodalı, tuğlalardan yapılmış Bhaktapur şehri resmine bile burun kıvrıdığım Nepal'e, böylece ilk defa gelmişim. Kumar'ın doğru söylemediğini Katmandu'da fark etmişim. Haftada sadece iki uçuş var, bilet 242 dolar, muson başlamak üzere olduğu için üç hafta yer yok.

Sonraki günlerde Katmandu'da vadinin arkasında hep duran Himalaya dağları, sardunyalar, mor cakaranda ağaçlı bahar ve mülayim Nepalliler yorgun ruhuma iyi gelmiş. İstanbul'dan bile büyük, tropiklerde olduğu için baharsız Bangkok'tan sonra burası gözümeye iyice köylük, şirin bir yer gibi görünmüş, aklıma da gelip burada yaşama fikri düşmüş.

Kumar belki telaş etti, otelinde hasta turist istemedi. Belki herkes gibi biri, zor misafir sevmiyor. Yalan söylemek buralarda pek ayıp değil zaten. Belki sayıları aklında tutamıyor. Ya da göbekli bezgin Hintli üçkâğıtçı görüntüsünün altında Kumar bir oyunbaz Bodhisatva, nerede yaşamam gerektiğini anlayıp bana ağır bir iyilik yaptı. Belki ocağına düşen ürkmüş turistlere aydınlanmış kalbiyle bakar bakmaz en çok nerede olmaları gerektiğini anlıyor; bir hikâyeye uydurup onları kendi paralarıyla o taraflara yolluyor.

Hayatın çok ayrıntısı gibi, bir şeylerin bir araya geldiği, çok sonra bakınca aslında iyi ki olmuş öyle bir münasebetsizlik dedirten hatıralardan biri. Makas değiştirme noktaları olur hani. Belki ben istemeye istemeye aslında Nepal'e doğru yola çıktım, kimbilir hangi tarihte. Kırmızı bez cildi çok güzel kokan Doğan Kardeş Ansiklopedisi'ndeki Potala Sarayı resmini seyretmekten kendimi almadığım sekiz yaşında mesela.

Nepal karmam her nerede başladıysa, buraya böyle üçkâğıtla da olsa geldiğim için Kumar'a minnettarım. Nepal'e gelişimden bir sene sonra Katmandu'ya taşınıyorum. Aradan zaman geçiyor, on sene geçiyor. Geçen sene Bombay'da derslerimi bitirip Delhi'ye dönüyorum. Tren iki buçuk gün sürüyor, ilk yirmi dört saat aç ve susuz kalıyorum. Bileti Nepal'de almışım, bir milyarlık Hindistan'ın okul tatiline denk geldiğimi bilmemişim. Bekleme listesinde doksanıncı sıranın bileti. Üç gün sonra Delhi'den uçağım kalkıyor, oğlumu vakitlice teslim almam lazım.

Bombay istasyonunda, dünyanın bütün tren kondüktörleri gibi iyi kalpli kondüktör, sadece kadınlar vagonunda yer var, yani yer yok, diyor, hanımefendi yerinizde olsam yarınki treni beklerim. Kadınlar vagonu, upuzun trenin en sonunda, üçüncü mevki vapur koltukları gibi tahtadan çıplak bankları olan boş vagon. Kondüktörün orayı niye beğenmediğini anlamıyorum. Kendime tuvaletten en uzak, pencere kenarında tek kişilik bir iskemle seçiyorum. İçerde daha kimse yok. Arkadaşım Behroz'un yemek ve su alma tavsiyesine, Hindistan tren yolculuklarını ezbere bildiğimi düşünerek, istasyonlarda her şey satılıyor, lüzum yok, diyorum.

Bütün Parsiler gibi ismi güzel arkadaşım Behroz gidiyor, tren dolmaya başlıyor. İlk gelenler sevinçle yukardaki bavul raflarına tırmanıp yerleşiyorlar. Ne kadar iyi yaptıklarının farkında değilim. Tren kalkıyor. Her durakta duran trenin biletini almışım, kaşla göz arasında bizim vagon tıklım tıklım doluyor. Raflarda oturanların rahatına çok gıpta etmeye başlıyorum. Kadınlar vagonu, köylü kadınların pazara giderken bindikleri, bilet sorulmayan vagonmuş. Yerde bile kadınlar dip dibeler, tahtadan koltukların altına çocuklarını yattırılmışlar. Her durakta başkaları binmeye çalışıyor ama sahiden yer

yok – benim tek kişilik iskemlede iki kişi oturuyoruz, kucağında da birinin bebeği uyuyor. Sepetleri, kayınvalideleri ve çocuklarıyla birlikte kendilerini vagonumuza atmaya çalışan kadınlarla, ezilmek istemeyen içerdikiler her durakta çığlık çığlığa kavga ediyorlar.

Fakir Hintli kadınlar dünyanın en cırtlak, tiz sesiyle hiç durmadan ve sanki nefes almadan karşılıklı bağırarak, yaşadıkları haksız dünyada kendilerini koruyorlar. İnsan sesine benzemeyen bir kavga sesleri var. Fakir Hintli kadın olmayan birinin bu tiz, insanın tüylerini diken diken eden çığlıklarla baş edebilmesi mümkün değil. Birbirlerinin en yelloz çığlıklı hiç durmayan bu insan ötesi seslerinden onlar etkilenmiyorlar. İki zayıf hayvan gibiler, galiba anlaşmak için değil, bıkip usanmışlıktan feryat ediyorlar. Tren kalkıp gitmese bu ilkel fars sanki hiç bitmeyecek. Yolumuzun üzerindeki her istasyonda durdukça en baştan aynı hırsıyla kavgaya tutuşuluyor.

Uzaktan toprak bardaklarda sütlü kakuleli çay satanların sesi geliyor; satıcılar kafalarında kimbilir ne leziz yiyecekler taşıyarak öbür vagonlarda bir aşağı bir yukarı dolaşıyorlar. Böyle böyle Madya Pradeş, Gucarat, Racastan'ı boydan boya geçiyoruz. Tren öyle uzun ki biz istasyonun epey dışında kalıyoruz hep; fakirlerin doldurduğu vagonumuzun pencerelerine kimse bir şey uzatmıyor. Yerlerde sürünerek koltukların altını yarım rupiye süpüren dokunulamaz süpürgeci kastından çocuklar da uğramıyor vagona. Trenlerde hep dolaşan, sariler içinde süslü Hint drag kraliçeleri hicralar da gelmiyorlar, iki rupiye ellerini kafamıza koysalar şansımız açılacak oysa.

İlk gün ve gece böyle geçiyor. Gittikçe acıkıyorum, su içsem. Vagonun girişindeki tuvalete gidip de yerimi kaybetmeye cesaretim yok. Tahtadan koltuğumun yarısında aç susuz, kımıldayamadan ve mutlu oturuyorum. Hindistan'dayım, yapacak işim, şu anda derdim yok, dünyayı seyrediyorum. Mutluyum, mutluluk var sahiden.

Hindistan zaten hayat dersi, ev ödevi: Hiç üstüne alınmadan etrafa bakılacak. Ay ne pis, ne yanlış, ne cehalet demek yasak. Fakirlikten olmazsa etraftan, renklerden, yüzlerden, kokulardan, tatlardan bir şeyler öğrenilecek.

Kalküta'da Günseli'yle Rahibe Teresa'nın düşkün evlerinden birinde bir iki gün çalıştığımızdan beri hiç şöyle dünyamı örten bir

mutusuzluk duyamadım mesela – hayatıma perspektif dersi. Sokakta ölmek üzereyken toplanıp getirilenlerin kaldığı Kalighat evinde açlıktan ölen bir gencecik kadın gördük görelî. O kadıncağızın bacaklarındaki bakması insanın canını acıtan kemikli yaralar için açlık yarası dediği rahibeler. Yüzünün, gözlerinin morluğu da açlıktanmış. Açlık yarası diye bir şey olduğunu gördükten sonra dünya biraz başka, büsbütün çok ihtimalli bir yer oluyor; kendi dertleri insanı bir çeşit emniyetle kuşatamıyor sanki.

Ertesi sene dersimi çalışıp tuvalet temizlemeye gittimdi Kalighat'a. Yirmi yıldır köşedeki yatakta yatan Lusi hâlâ arada aksi naletti. Üzerimde hakkı olan olmadık insanlardan biri Lusi – niyeyse terslendikti, sonra yıkanma vaktinde, hâlâ ters, şu yıkasın beni dediği de o an dünyadaki en önemli, en şerefli iş sahiden onun cılız, kımıltısız bedenini kucaklayıp banyoya taşımak, serin sularla yıkayıp yavaşça giydirip geri getirmek olmuştu. En çok sevdiğim anların hikâyesinin ilk satırına oturmuş bacaklarını sallıyor şimdi Lusi'nin rahmetli ruhu, iki kaşının arasına aynalı pembeli süs bindisi yapıştırmış, hem saçları artık lepiska.

Budistler diyorlar ki dünyadaki herkes, her canlı, sonsuz sayıda hayatlarımızdan birinde annemiz, babamız olmuş, herkesin bize derin emeği geçmiş. Mesela sivrisineklerin bile öldürülmemesinin bir sebebi bu. Başkalarına anne varlıklar diyor Budist metinler. Sade bu hayatta bile üstümüzde hiç olmadık kimlerin hakkı var...

Trende yirmi dört saatin sonunda kalkıp ilk defa tuvalete gidiyorum. Döndüğümde koltuğun benim yanımda oturan iki yeni çocuğu kucağıma alıyorum. Yerimi kaybetmekten o kadar korkmasam, daha önce gitsem de olurmuş. Büsbütün mutluyum.

Yanda yukardaki rafta oturan kadınlar ikinci gün bana kızarmış bazlama puri uzatıyorlar, arkadaş oluyoruz. Bir tanesi, elli yaşlarında, Ahmedabadlı ve müslüman, dediklerimi düzgün Hintçeye çevirerek vagona duyuruyor. Hem Nepalceye hem bazen Türkçeye benzediği için Hintçeyi biraz anlıyorum. Kocan nerede, yalnız başına ne dolaşıyorsun, diyorlar. Yok, gitti, diyorum. Ahmedabadlı kadın cevabımı vagona ilan edince kadınların etrafımdaki yarısı hep birden, aaa ama sen açık tenlisin, kocan niye gitsin, diyorlar. İnanımı-

yorlar. Ahlaksızlık yapmışsındır, yoksa gitmezdi, diyorlar.

Asyalıların maalesef, açık tenli olsaydım keşke diye içleri gidiyor, kahverengi kendilerini çirkin sanıyorlar. Hindistan'ın asıl halkı mülayim Dravidyenler büsbütün kahverengiler. Bir ihtimal Balkanlar'ın kuzeyinden gelen beyaz Hint-Avrupa kavmi, savaş bilmeyen Dravidyenleri güneye sürmüş, hem kast sisteminin en altlarına koymuş. Bollywood yıldızları hep yüksek kast, nispeten açık tenliler, ünlü olduktan sonra büsbütün renkleri açılıyor. En alttaki kastlar en koyu renkliler.

Ten rengi açıcı ürünlerin reklamları Asya'da her yerde. Bizim de bildiğimiz dünyanın ünlü birtakım markaları buralarda ten beyazlatıcı kremler, sabunlar satıyorlar. Televizyon reklamlarında normal renkli kompleksli kızlar Fair and Lovely (açık tenli ve hoş) kremi ile akça pakça, neşeli, yeni birine dönüşüp saçlarını savuruyorlar. Tanıdığım Nepalli kadınların çoğu Fair and Lovely kullanıyor. Erkekler için de Fair and Handsome (açık tenli ve yakışıklı) kremi var! Yakışıklılık kreminin reklamı da bir âlem.

Gazetelerin Pazar günkü eş bulma ilanı eklerinde herkes açık tenli gelin arıyor. Çoğu okumuş, doktora yapmış Hintli bekârlardan oğlan ya da kız diye söz edilen ilanları, evlenme çağına gelmiş yetişkin çocukları için anne babalar veriyor, başka anne babalar cevaplıyor. Çocuklarını illa ki okutmuş orta sınıf anne babalar kendileri gibi bir aile arıyorlar. Kızla oğlanın diplomalarının ve yıldız haritalarının uyuşması gerekiyor... Hindistan'ın en ustalıkla dans eden, bir vakitler en sevilen artisti Madhuri Dixit ününün doruğundayken evlilik konusunu soranlara, ben bilmem, annemler bakıyor, dedi. Hakkımızda hayırlısını biz bilemeyiz, annemizle babamız biliyor buralarda.

Beyaz tenli ve bekârım. Herkes şaşırıp bittikten sonra Ahmedabadlı kadın yanıma geliyor, tutup, gel benim kocamla evlen, diyor. Hintçeyi az anlıyorum ama eminim öyle diyor. Hiç merak etme, resmi nikâh kıydırırım sana, diyor. Sana müslüman yemekleri pişirmesini öğretirim, kardeş oluruz, çok iyi geçiniriz, kocama açık renkli çocuklar doğurursun...

Yetmiyor, al kardeşliğimizin sembolü, beni hiç unutmayacak-

sın deyip parmağındaki iki plastik boncuklu teneke yüzüğün yeşil olanını çıkarıp parmağıma takıyor. Mümkün değil, diyorum. Tekrar ediyor. Canım sıkılıyor, uyuklamaya çalışıyorum ama kolumu sertçe dürtüp uyandırıyor, kocasıyla evlenirsem ne kadar mutlu olacağımızı bir daha söylüyor. Sonraki bitmez saatler boyunca beni sarsıp sarsıp acıklı hayalinde ısrar ediyor. Kaçacak yerim yok, geceyarısını geçmiş. Sonunda ineceği yerde duruyoruz, yazıklar olsun anlamında sağ elinin beş parmağını bitiştirip şemsiye gibi açarak ekşi ekşi bir şeyler mırıldanıp gidiyor.

Delhi'ye vardığımızda içimden sahiden istasyonun yerini öpmek geliyor. Bavulumu bütün istasyon hamalları gibi efendi bir *kulli*'nin kafasının üzerine yerleştirip sevinçle gidip yemek yiyorum. Sevindiklerinde kafayı Hint usulü iki yana sallayan kuliler bavulları denklere hep kafalarının üzerine koyup iki yandan tutuyorlar.

Akşamki uçağa daha vakit var.

Delhi'de artık temizlesem iyi olacak bir hesap bekliyor. Aramızda karma bıraktığımız insanlarla gelecek hayatta akraba olduğumuz teorisi doğruysa...

Namaskar Otel'e gidip Kumar'ın karşısına çıkıyorum. Göbeği az daha büyümüş, saçları şimdi gri. Otel aynı. Bundan on sene önce mayıs ayında bir gün beni Katmandu'ya gönderdiğini hatırlıyor mu? Gözlerinden titrek bir bulut geçiyor, tanıdım eminim. Tersleniyor, demek sahiden hatırladı. Hanım ben geçen hafta ne yediğimi hatırlamıyorum, hem harikulade dürüstümdür, diyor. Ben de diyorum ki, aramızdaki karmayı temizleme fırsatı şimdi. Karma deyince akan sular Hindistan'da duruyor. Rahat bir odaya yerleşiyorum, gazeteler, çaylar söylüyorum. Parasını ödemeyeceğim bu yarım günlük tatil, Kumar'ın rızasıyla bana karmik borcunun karşılığı, bir daha karşılaşmayalım diye..

Bir sene sonra yine Paharganj'dayım.

Odada televizyonu açıyorum, haberler. İnsan dünyanın haline ister istemez çok üzülüyor. Öfkeli konuşmacıların korkudan bağırıp çağırdıkları bir açık oturum. Bombaların üzerinden daha bir gün geçmiş. Herkesin kafası karışık, ben bile ağlayarak seyrediyorum. Ne yapıcız bu dünyayı?

Sabah oluyor. Görmeyeli şehre metro gelmiş; Delhi'nin sonu gelmez ağaçlıklı yollarıyla uğraşmadan nereye istesem gidebilirim. Eski Delhi'de yıllardır aradığım gibi bir koku dükkânı keşfedip Hindistan kokularına gömülüyorum. Sayısız kokunun ortasında uyuşan burnumu arada kahve koklayarak uyandırıp paçuli, sandal, vetiver, sardunya yağlarında kayboluyorum. Muz tezgâhının hemen üzerindeki balkonda pusu kurmuş, satıcının arkasını dönmesini bekleyen maymuna sevabına tanesi bir rupiden muz atıyorum; kırmızı taştan caminin minaresine çıkmaya niyetlenip yarı yolda klostrofobiden ezilerek geri dönüyorum.

Aile emniyeti hassasiyetimden dolayı cemaat bağları beni hep çeken Sihlerin tapınağının girişinde, mermer merdivenlerin dibinde, tuhaf bir şey oluyor. Paspas niyetine, mermerden, beş santim derinliğinde, merdivenlerin genişliğince uzanan bir çeşit havuz. Belli itinayla yapılmış. Kenarlarındaki minik çeşmelerden içine su akıyor, paspas havuzun suyu sürekli akarak değişiyor. Tapınağa giden merdivenleri tırmanmadan önce ayakları oraya sokmak gerekiyor.

Zengin duruşlu, badem gözlü, kafaları sarıklı Pencaplı Sih adamlarla, saçlarını örtmüş, iri yapılı, bol şalvarlarının üzerine bol entari giymiş sert hatlı Sih kadınlar eğilip havuzdan bir avuç su alıp minnetle içiyorlar, sonra ıslak ellerini kafalarına koyup arınıyorlar. Bir yandan aynı yerde aynı suda birileri ayaklarını ıslatıp arınıyor. Kafamdaki bütün yargıları, fikirleri unutup sadece seyrediyorum. Hijyenik sebeplerle asla katılamayacağım bu adanmışlığın içimde uyardığı yeni, sahici saygı duygusuna bakıp şaşırıyorum. Dünyayı seyrederken kalbimizde keşfedilecek başka ne yerler var.

Sanki Delhi'den şefkat görmek için Kumar'ı affetmem gerekiyormuş.

Sanki nasıl bakarsak öyle bir yer dünya. En güzel, en çirkin, en aşkın, en süflü, her şeye yer var, biz neye bakarsak onu görüyoruz. Altı yaşındaki oğlumun dediği gibi dünya, her yer, herkes hep mükemmel aslında.

Oğlum hem diyor ki fikrimi sakın değiştirme.

METİS EDEBİYAT/ANI

Bercuhi Berberyan
ERMENİSTAN'DA
BİR TÜRKİYELİ

Ermenistan'da Bir Türkiyeli, "vatan bildiği yerde vatandaş sayılmayan, vatani sanılan yeri ise vatan sayamayan" Türkiyeli bir Ermeni'nin, "başka Ermenilerin vatani" Ermenistan'a yaptığı on günlük bir gezinin kendisinde bıraktığı derin izleri anlama ve paylaşma çabasının ürünü. Berberyan bir gezi kitabından çok, sindirilmesi epey zaman alan karmaşık duygulardan örülü bir "duygu kitabı" olarak tarif ediyor anlatısını.

Pek de hevesle başlamayan bu yolculuk, başlangıçtaki bir dolu önyargının aşama aşama kırıldığı bir "iç yolculuğa" dönüşüyor kitapta. Bu tür metinlerin has örneklerinde hep görüldüğü gibi, yolculuğun ve kitabın sonuna gelindiğinde hem yazar hem de okurlar farkına varmadan manevi bir dönüşüm sürecinden de geçmiş oluyor. Berberyan bütün bu süreci son derece canlı, enerjik ve keyifli bir üslupla ve birçok kişinin dikkat bile etmeyeceği ayrıntıları neredeyse çocuksu bir sevinçle yakalayan bir gözün bakış açısından anlatmayı başarıyor. Ermenistan'ın günlük yaşamını, doğal güzelliklerini ("altın sonbahar"ı ve muhteşem Ağrı Dağı'nı), kültürel değerlerini (örneğin o muazzam taş işçiliği geleneğini), sancılı tarihini, mitler ve efsanelerle, küçük küçük insan hikâyeleriyle bezeyerek anlatıyor.

Yaşanan tarihsel travmalar yüzünden en çok "ötekileştirdiğimiz" komşumuzu daha yakından tanımamızı, birbirimize aslında ne kadar da benzediğimizi görmemizi sağlayacak bu güzel kitap, ayrıca "Türkiyeliliğin" entelektüel bir fantazi değil, gerçek bir deneyim alanına tekabül eden bir kavram olduğunu da gayet net gösteriyor.

Juli Zeh
SESSİZLİĞİN GÜRÜLTÜSÜ

Bosna'ya Yolculuk

Çev. Sevinç Altınçekiç

Savaş hakkında ne düşündüğümü soruyor. Soğukkanlılıkla, bunu bilseydim buraya gelmezdim diye cevap veriyorum. Ciddiyetle başını sallıyor.

"Almanya. Uzun bir yoldan gelmişsiniz."

Savaş, diyor, insana kendi adına lanet okutuyor. Kendisi Müslüman, karısıysa Sırp. İnsan bu durumda nasıl taraf seçebilir ki?

"Bir savaş adınıza yapışıp kalsa ne derdiniz?"

Bilmiyorum. Masanın üzerinden kartvizitini uzatıyor ve kaşığın sapıyla adına hafifçe vuruyor: Mustafa. Anlıyorum.

"Artık yapamadığım bir sürü şey var. Eskiden yaptığım işler. Bu ad yüzünden." Kendi adını bir sinek gibi ezebilir mişçesine başparmağını kartvizite bastırıyor.

"Londra!" diye bağırıyor, "Paris, Viyana. Barselona ve Berlin. Hiçbir yere gitmedim. Ama dillerini konuşuyorum. En önemlisi de bu. Diller, kelimeler. Adlar."

Juli Zeh'in 2001 yazında çıktığı Bosna yolculuğunun izlenimlerinden oluşan *Sessizliğin Gürültüsü*, doğanın büyüleyici güzelliğiyle yıkımın iç burkan izlerinin iç içe girdiği, savaşın hayaletinin hâlâ her yerde kol gezdiği bir ülkeyi yalın bir şiirsellikle anlatan etkileyici bir kitap. Gezi boyunca yaşadıklarını derin bir duyarlılık ve ince bir mizah anlayışıyla aktarırken bir yandan da savaşın doğasını, sebep ve sonuçlarını sorgulayan Zeh'in akıcı anlatısı, küçük öykülerden örülü bir roman tadında.

ELİF KÖKSAL

KATMANDU'DA EV HALİ

"1997-2008 arası Nepal'in başkenti Katmandu'da yaşadım. Dünyanın tek Hindu krallığının son on yılına, Nepal'in iç savaşına denk geldim. Sonunda Maoçu gerillalar Kral'ı devirdi. Yeni cumhuriyetin ilk yıllarını gördüm. Günlük hayat Katmandu'da yine günlük hayattı. Alıştığımız öbür yerlerde yaşamaktan bir düzlemde pek farklı değildi. Nepal'de ama başka düzlemler de vardı sanki, onlar sahiden başkaydı:

"Mesela Himalayalar. Katmandu şehrinin kuzeyinde bir uçtan bir uca altı, yedi, sekiz bin metrelik dağlar öyle duruyorlar. Bakması öyle miknatıslı ki insan kendini dağların yüzü suyu hürmetine orda öyle bıraksa, memleketine dönmeyi unutsa şaşmamak lazım. Merhaba ve hoşçakal yerine 'İçindeki tanrıyı selamlarım,' diyoruz, nasılsın yerine de 'Pilavını yedin mi?' diye soruyoruz. İçine tanrıça girmiş küçük bir kız çocuğunun yüzü suyu hürmetine Nepal'in ayakta durduğuna inanıyoruz.

"Ölüm mesela, ağır, karanlık bir yer değil. Bedenimiz tapınak, aile en önemli şey, evlilik kutsal, kocalar Tann Vişnu'nun evimizdeki temsilcisi. Annemizle babamız bizim için neyin iyi olduğunu bizden iyi biliyor, eminiz. Yerin altında yaşayan Şahmeran'ı rahatsız etmemek için lavabodan sıcak su da dökmüyoruz.

"Duygularımızı açığa vurmamak ayıp, kızgınlık göstermek karakter zayıflığı. Karşımızdakini üzecekse doğruyu söylemek terbiyesizlik, teselli edici yalanlar bulmak erdem. Sokakta etrafımızdakileri hoş görmek üzerine kurulu bir hayat düşünün: Trafikte şoförler burada çok küfredeceğimiz durumlarda kocaman sırtıyorlar. Sahiden."

Metis Edebiyat | Anlatı
ISBN-13: 978-975-342-740-1

Metis Yayınları
www.metiskitap.com